

Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського

ПРАКТИКУМ

з української мови за професійним спрямуванням

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної форми навчання
спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова і література)

Одеса - 2021

УДК 821.161.2'27(075.8)

Укладач: Прокопенко Л. І., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін

Рецензенти:

Назаренко О. М., кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики Національного університету «Одеська юридична академія»

Мельник С. М., кандидат філологічних наук, доцент кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій Державного університету «Одеська політехніка»

*Друк за ухвалою вченої ради Університету Ушинського
(протокол №3 від 30 вересня 2021 року)*

Практикум з української мови за професійним спрямуванням: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Укл. Л. І. Прокопенко. Одеса. 2021. 120 с.

Навчальний посібник-практикум укладено відповідно до програми курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)», затвердженої наказом МОН від 21.12.2009 № 1150. Видання містить матеріали до практичних занять, завдання та методичні рекомендації до пізнавальної діяльності студентів, тестові завдання для самоконтролю, теми індивідуальних навчально-дослідних завдань, а також довідковий матеріал. Практикум складається з трьох модулів, що містять шістнадцять тем, і призначений для систематизації, узагальнення та закріплення знань з усіх розділів курсу, набуття навичок усного й писемного професійного спілкування. Матеріали посібника зорієнтовано на специфіку педагогічної спеціальності, а відтак зосереджують увагу на найбільш значущих аспектах формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

Для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної форми навчання (спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова і література), викладачів педагогічних вишів.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ЗАКОНОДАВЧІ ТА НОРМАТИВНО-СТИЛЬОВІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ	
ПЗ №1. Мова професійного спілкування. Мовні норми.....	5
ПЗ №2 Культура мовлення фахівця. Типові порушення мовних норм.....	8
Теми індивідуальних науково-дослідних завдань.....	12
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАЦІЯ	
ПЗ №3. Спілкування як інструмент професійної діяльності. Культура мовлення і комунікативна поведінка вчителя.....	12
ПЗ №4. Риторика і правила презентації.....	17
ПЗ №5. Мистецтво аргументації. Мовні засоби переконування. Еристика.....	23
ПЗ №6. Мистецтво аргументації. Слухання й обговорення виступів.....	28
Теми індивідуальних науково-дослідних завдань.....	29
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ФАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
ПЗ №7. Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні.....	29
ПЗ №8. Нормативність сучасного наукового тексту.....	37
ПЗ №9. Аналітичне опрацювання інформації наукового джерела. Компресія наукового тексту.....	40
ПЗ №10. Вторинні жанри наукової комунікації. Реферування й анотування наукових текстів. Стаття як науковий твір.....	44
ПЗ №11. Рецензія, відгук як критичне осмислення наукової праці.....	48
ПЗ №12. Курсове та магістерське дослідження як науковий текст.....	58
ПЗ №13. Мовностилістичне та технічне оформлення наукового (курсowego, магістерського) дослідження. Плагіат. Компіляція.....	64
ПЗ №14. Термінологія обраного фаху.....	66
ПЗ №15. Переклад і редагування фахових текстів.....	70
ПЗ №16. Науковий етикет. Форми наукової комунікації і презентації результатів наукового дослідження.....	74
Теми індивідуальних науково-дослідних завдань.....	76
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ САМОСТІЙНИХ РОБІТ	79
ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ	81
ДОДАТКИ	85
ЛІТЕРАТУРА	117

ПЕРЕДМОВА

Навчально-методичний посібник містить методичні матеріали для організації самостійної роботи здобувачів під час підготовки до практичних занять з курсу «Українська мова за професійним спрямуванням». Посібник-практикум створено за програмою курсу з урахуванням оновлених норм Українського правопису. Практичні завдання спрямовані на розвиток навичок культури мислення й мовлення майбутніх учителів, формування комунікативної компетентності, оперування фаховою термінологією, вироблення навичок професійної комунікації, самостійного продукування, редагування й перекладу фахових текстів. Матеріали посібника зорієнтовано на специфіку педагогічної спеціальності, а відтак зосереджують увагу здобувачів на закономірностях створення усного і писемного професійно значущого висловлювання та умовах ефективності педагогічної комунікації.

Методичне видання містить завдання до шістнадцяти тем із трьох основних модулів дисципліни, тестові й проблемні завдання для проміжного контролю знань, теми індивідуальних навчально-дослідних робіт, а також додатки, призначені оптимізувати практичний перебіг навчального процесу й сприяти усвідомленому засвоєнню студентами навчальної інформації через оволодіння навичками самостійної роботи. Кожна тема представлена переліком теоретичних питань, списком рекомендованої літератури, системою вправ конструктивного, продуктивного, дослідницького, мовленнєвого й творчого характеру. Характер завдань до кожної теми різниться. Інваріантне завдання, наприклад, передбачає підготовку здобувача до співбесіди за запропонованими в посібнику питаннями і рекомендованою літературою. Варіативні завдання мають різну спрямованість і ступінь складності, і, відповідно, дозволяють студентам і викладачам обирати їх згідно з навчальними завданнями, особистими потребами й інтересами, рівнем підготовленості тощо, що певною мірою забезпечує індивідуально-диференційований підхід до навчання і стимулює ініціативу студентів.

Практикум також містить тематику навчальних проєктів, виконання яких сприятиме ефективному формуванню комунікативної компетентності майбутніх учителів. Модульна технологія викладання дисципліни передбачає і контрольний оцінний компонент, який репрезентовано тестовими завданнями, що подані до кожного модуля. Набути умінь і навичок професійного спілкування допоможуть вміщені наприкінці практикуму довідкові матеріали.

Відтак, послідовність розташування навчальних матеріалів у межах кожної теми дозволяє студенту пройти шлях від вивчення наукової літератури, – через виконання завдань у режимі самостійної роботи, вирішення комунікативно-мовленнєвих завдань, виконання позааудиторної та групової аудиторної роботи – до виконання контрольних тестів.

Практикум може бути корисним для всіх, хто прагне підвищити рівень фахового мовлення й набути практичні вміння й навички усної та писемної комунікації.

Умовні позначки

Дізнайся більше! (індивідуально-дослідні завдання)

Досліджуємо разом (проектна діяльність)

Творче завдання

Робота в парах, групах

Завдання на вибір

Тестовий контроль

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ №1

ЗАКОНОДАВЧІ ТА НОРМАТИВНО-СТИЛЬОВІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ

Практичне заняття №1

Тема: Мова професійного спілкування. Мовні норми

Теоретичні питання

1. Поняття літературної мови. Мовна норма. Типологія мовних норм. Причини порушення мовних норм.
2. Мовні норми на різних рівнях мовної системи.
 - 2.1. Орфоепічні норми. Вимова голосних і приголосних звуків (два звукові значення літери В; особливості вимови шиплячих та Р; вимова африкат ДЖ, ДЗ та задньоязикового звука Г).
 - 2.2. Засоби милозвучності української мови. Чергування У-В; І-Й; З-ІЗ-ЗО.
 - 2.3. Акцентуаційні норми. Характеристика наголосу в українській мові.
 - 2.4. Граматичні мовні норми. Норма й основні морфологічні категорії: рід, число, відмінок, ступені порівняння. Творення відмінкових форм іменників. Творення ступенів порівняння прикметників. Непрямі відмінки числівників. Особливості узгодження власних назв населених пунктів, держав, географічних об'єктів тощо із загальними. Переклад прийменникових конструкцій російської мови українською. Особливості побудови простих речень: порядок слів у реченні, вживання однорідних членів, дієприкметникових та дієприслівникових зворотів.
 - 2.5. Орфографічні норми. Зміни приголосних перед -СЬК(ИЙ), -СТВ(О). Переклад прізвищ слов'янського походження. Правопис і особливості відмінювання слів іншомовного походження. Правопис власних назв.

Рекомендована література:

1. Лозова Н.Є. Дзвона чи дзвону? Або -а(-я) чи -у (-ю) в родовому відмінку: словник-довідник. Київ: «Наукова думка», 2007.
2. Український правопис [Електронний ресурс]. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl_pravo.pdf
3. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ: Алерта, 2011. 694 с. URL: <http://irbisnbnv.gov.ua/ulib/item/UKR0001711>

Практичні завдання

Завдання 1. Прочитайте слова згідно з нормами української літературної вимови. Поясніть, за яким принципом вони об'єднані в групи.

- 1) раз, дід, гриб, народ, надто, довідка, витяг;
- 2) просьба, анекдот, вокзал, боротьба, ось де, Великдень, отже, аякже, футбол;
- 3) вогко, дьогтю, нігті;
- 4) позичте, піч, ніч, пишеш;
- 5) виніши, злізши, зшити, з джерела, листується, гніваються, навчаються, вітаєшся, не спиться, дивишся, норвежці;
- 6) навчати, повтікати, завважити, завтра, правда, до вчителя, вчора, впав, ходив, казав, завжди;
- 7) кожух, зозуля, корівка, тобі, криниця.

Завдання 2. Пригадайте правила чергування прийменників у - в, з - із - зі та сполучників і - й, у разі необхідності використовуючи теоретичний матеріал «Українського правопису». Запишіть сполучення слів, уставляючи на місці крапок потрібне службове слово. Свій вибір обґрунтуйте. • Поясніть, як уживання цих прийменників і сполучників може впливати на милозвучність.

- 1) З//зі//із: Термін складається ... слів, пов'язаний ... багатьма науками, ... сказаного можна зробити висновок, знайомство ... сучасними технологіями, народи ... схожими культурами,

перекладання ... однієї мови на іншу, народи ... традиційною писемністю, кожний ... них, виняток ... правила, поряд ... європейськими мовами, люди ... різною освітою, згідно ... нормою, пов'язаний ... звуковою формою, відомі ... шкільного вжитку терміни, можна назвати ... застереженням, звуки ... спільною основою, один ... зразків, один ... кращих у класі, повертались ... школи додому, ... словом-відповіддю виступили, керівник ... задоволенням називає переможців, питання ... зали.

2) У//в: Видатних вчених, спеціаліст ... галузі мовознавства, мова перебуває ... трьох вимірах, реалізований ... мовленні, сполучуваність слів ... реченні, мова ... різних її проявах, скільки мов існує ... світі, подати ... заголовку, мікротеми ... висловлюванні, мовлення ... своєму розвитку, звуки ... людському мовленні, слово ... цілому, наголос ... словах, позначити ... дужках, прочитати текст ... фонетичній транскрипції, крок ...перед; виступає ... складі команди, ... наш вік;

3) І//й: Мова газет ... журналів, минуле ... майбутнє, багатство ... бідність мов, виховання ... освіта, окремі слова ... словосполучення, наукова ... технічна термінологія, слова ... їхні форми, протиставлення відкритих ... закритих голосних, різними мовами ... наріччями. Стратегії ... тактики американського судового дискурсу, стратегії спонукання ... дозволу.

Завдання 3. Поставте наголос у словах. • Зверніть увагу на слова з подвійним наголосом.

Первісний, довести, слухний, неприязність, адресний, пізнання, відліковий, виправдання, вимога, перепис, перевитрата, довідник, невразливість, читання, феномен, каталог, симетрія, невиконання, ніяковість, уразитися, договір, середина, тісний, товстий, тонкий, кухонний, ластівка, фартух, циган, шовковий, виняток, позначка, питання, цього, до цього, того, до того, мого, до мого, свого, мене, тебе, помилки, випадок, новий, фаховий, ненависть, текстовий, беремо, виразний, вісімдесят, ознака, нести, приятель, кидати, ненависний, рукописний, безстроковий, порядковий, типовий, адресний, обмін, відомості, завжди, вірші, віршовий, довідник, трискладовий, триразовий, говорю, оберемо, оберете, пишу, дужка, дужки, дві дужки, гол, голи, два голи, два сини, чотири брати, три шляхи, раз, рази, два рази, раз по раз, разом.

Українська мова, тимчасова перепустка, вичерпна відповідь, дипломатична недоторканність, невинуваті витрати, ринкова діяльність, залишити закон у силі, помилка у слові, одинадцяте листопада, покладіть ручки, поставте запитання, розгорніть книжки, типові завдання.

Завдання 4. Запишіть слова іншомовного походження українською мовою. • Поясніть уживання літер И, І.

Критерий, юрист, система, віза, конфлікт, механізм, кандидат, республіка, імідж, арбітраж, принцип, юстиція, конституція, політика, інстанція, дисципліна, реалізація, директива, юрисдикція, сертифікат, ініціатива, легітимність, анонімний, субординація, організація, аксіома, функціональний, ідентифікація, спеціальність, кваліфікація, адміністративний, муніципалітет, пріоритет.

Завдання 5. Пригадайте, які зміни приголосних відбуваються при додаванні до основи суфіксів -ськ- або -ств-. • Перекладіть подані прикметники, прокоментуйте звукові зміни й особливості правопису.

Пражський, парижський, іракський, прусський, воронежський, кагарлыкський, збаражський, казанський, цюрихський, рижський, братський, бахмачський, чикагський, калужський, волжський, ужгородський, овручський, гадячський, прилуцький, мадридський, одеський, ташкентський, туристський, французький, тбіліський, гігантський, кременчуцький, полесський.

Завдання 6. Перекладіть дієприкметники українською мовою.

Бастуючий, бездіючий, болеутоляючий, діючий, військовий, взаимоісключаючий, заведуючий, оплачуєчий, послідуєчий, передіствуючий, поступаючий, потрібляючий, торгуючий, сомневаючийся, адаптувавчийся, віддыхаючий, капризничаючий, протівоборствуючий; ісполняючий обов'язності, плывучий корабль, обслуживаючий персонал, отбеливающее средство, предупредяющая надпись, улыбающаяся девушка, укрепляючий здоров'є, портящиеся продукты.

Завдання 7. Поставте іменники у потрібному відмінку. Назвіть особливості зв'язку числівників з іменниками.

Два (книга, куш, дочка, стіл, студент, студентка, брат); три (зошит, кілометр, тиждень, син, поверх, подруга); чотири (завдання, метр, підручник, парта, олівець); шість (кілограм, учитель, метр, машина); одна друга (літр, тонна, гектар); два з половиною (відро, центнер, градус).

Завдання 8. Запишіть прийменникові словосполучення українською мовою.

Прийти по делу, по закону, по указанию, по всем правилам, учитель по призванию, по моім сведениям, рабо тать по схеме, речь по вопросу, добрый по природе, по истичении времени, по причине, по предложению ученика, по Вашему желанию, называть по имени, концерт по заявкам, по требованию, замечания по теме, по обоим берегам, по первому зову, обратиться по адресу, по собственному желанию, по нашим подсчетам, поехал по назначению, по семейным обстоятельствам, по течению (плыть), действовать по правилам, по ветру (расположиться), по зову сердца, по согласию сторон, по специальности, по последней моде, по приказу директора, по договоренности, по итогам, по необходимости, по трем направлениям, по совместительству.

Завдання 9. Запишіть прізвища та географічні назви українською мовою, поясніть їхній правопис.

Железноводск, Лермонтов, Роцин, Муравьев, Золотарёв, Звонарёв, Щипачёв, Обь, Тимирязев, Грачёв, Пермь, Зеленогорск, Семёнов, Голицин, Бугаёв, Потёмкин, Ёлкин, Андреев, Енисей, Нева, Сергеев, Нестеров, Зайцев, Череповец, Гуляев, Ильин, Салтыков – Щедрин.

Завдання 10. Пригадайте, як визначається рід невідмінюваних географічних назв, назв органів преси, громадських організацій, спортивних клубів, команд тощо. Визначте рід поданих іменників, до кількох з кожної групи доберіть прикметники-означення. Назвіть семантику та країну, яких стосуються реалії, позначені власними назвами. У зв'язку з якими подіями, фактами життя вам стали відомі окремі з них? За потреби скористатися словниками.

1. Мачу-Пікчу, Глазго, Бордо, Ніцца, Туапсе, Чарджоу, Чикаго, Гельсінкі, Мехіко, Баку, Чилі, Перу, Марокко, Гаїті, Сомалі, По, Міссурі, Хуанхе, Ріца, Онтаріо, Сочі, Гранчаке, Па-де-Кале, Ай-Петрі.

2. а) «Юманіте», «Монд», «Фігаро», «Парі-Мач», «Ліберасьйон», «Суар»; «Дейлі Уоркер», «Гардіан»; «Тагесшпигель», «Вельт»; «Стампа», «Эль Мундо»; «Трибюн дэ Женев», «Темпе».

б) «Тайм», «Шпігель», «Гламур», «Космополітен».

3. «Вольво», «рено», «пежо», «міцубісі», «сузукі», «мерседес», «лексус», «опель», «субару», «фольцваген», «форд», «Тесла».

Поясніть, коли назви технічних виробів (машин, приладів і т. ін.) пишемо з великої букви, а коли з малої: літак «Бїнг 777», «бїнг», «Тесла».

Завдання 11. Пригадайте правила вживання великої літери і лапок у власних назвах. Зредагуйте

Твітер, гугл, мережа фейсбук, енциклопедія Вікіпедія, порт Південний, Палац Потоцьких, поема Енеїда, пісня Стоїть горá високáя, підручник історія України, картина «Запорóжці пішуть листá турецькому султáнові», газета Літературна Україна, шоколад «Світоч», сузір'я Малої ведмедиці, кросівки «наїк», взуття́ крокс, аеропорт Одеса, вулиця Старопортофранківська, зупинка школа, автомобілі «вóльво», круїзний лайнер Гармонія морів, пóїзд Чорномóрець.

Завдання 12. Розкажіть правило написання особових імен та прізвищ, використовуючи подані групи власних назв як приклади. • Назвіть справжні прізвища письменників за поданими літературними псевдонімами.

1) Лєся Українка, Маркó Вовчóк, Дніпрóва Чáйка, Панáс Мірний; Юрій Клен, Джек Лóндон, Жорж Санд; Олександр Олесь, Микола Хвильовий, Нєстор Літопісець, Клірик Острóзький, Кобзár, Каменяр;

2) Квітка-Основ'яненко, Карпенко-Карий, Нечуй-Левіцький, Жан-Жáк, Зинóвій-Богдán;

3) Абд ель Керім, Бретон де лос Еррерос, Варнгоген фон Ёнзе, Жánна д'Арк, Леонáрдо да Вїнчі, Людвіг ван Бетхóвен;

4) Ван Гог, Д'Аламбér, Ель Грéко;

5) Сі Цзїньпін, Ван Мен, Пан Гімун;

6) ара́би, африка́нці, латиноамерика́нці; украї́нка, білору́ска, лати́ш, францу́з, запорі́жці, кия́ни, львів'я́ни.

7) Лю́двіг ван Бетхо́вен, да Ві́нчі, де ла Куе́ва, ді Ві́тторіо, ле Шапелье́, фон дер Гольц (*але* Декандо́ль, Делі́ль, Деріба́с, Лага́рп, Ламетрі́, Лафонте́н, Леса́ж, Фонві́зін).

8) Гасан-оглу́, Мамед-заде́, Фікрет-кизі́, Мехмед-бе́й, Кемаль-паша́, Мірза-ха́н, (*але* Чингісха́н).

9) Ібн Ру́сте, Ібн Сі́на, Ібн Фадла́н.

Завдання 13. Пригадайте, які іменники іншомовного походження не відмінюємо, а які відмінювані. • Перекладіть українською мовою, правильно напишіть закінчення.

1) Я познакомился с: Наталья и Вадим Слепых, Андрей и Светлана Живых, Ирина и Иван Коваленко, Денис и Дарья Шевченко, Юлия и Александр Бордовских.

2) Я прочитала статью о:

Дженифер Лопес, Николь Кидман, Джессика Симпсон, Рене Зеллвегер, Кейт Бланшетт, Ума Турман, Наталья Орейро, Памела Крус, Клаудия Шифер, Гвинет Пэлтроу, Бейонс Ноулс, Дженифер Анистон, Кайли Миноуг, Сара Джессика Паркер, Анжелина Джоули, Шерон Стоун;

Джонни Депп, Том Круз, Оззи Осборн, Орlando Блум, Ник Лачи, Бен Аффлек, Клум Лени, Марк Энтони, Леонардо ди Каприо, Энрика Иглесиас, Джордж Клуни, Антонио Бандерос, Квентин Тарантино, Стивен Спилберг, Бред Питт, Рассел Кроу, Ричард Гир.

3) Мне хотелось бы увидеть: Борис Пильняк и Мария Пильняк, Зинаида Райх и Иосиф Мейерхольд, Осип Мандельштам и Надежда Мандельштам, Стефан Цвейг и Вера Цвейг.

4) Я мечтаю съездить в/на:

Чикаго, Оклахома-Сити, Акапулько, Монтевидео, Дели, Бордо, Сан-Марино, Глазго, Мехико, Туапсе, Осло;

Капри, Гаити, Сикоку, Кюсю, Таити;

Конго, Перу, Чили, Буркина-Фасо, Сомали, Зимбабве, Бурунди, Мали, Марокко, Монако, Пуэрто-Рико; Миссисипи, Хуанхе, Миссури, Янцзы, Лимпопо; Эри.

Завдання 14. Створіть міні-словничок дієслів, які можуть використовуватися як спонукання, заохочення до спільної дії. Напр.: поміркуймо, пофантазуймо, пристаньмо до думки цього дослідника... Для цього пригадайте особливості творення форм наказового способу дієслів. • Поставте подані дієслова у форму наказового способу 1 особи множини (Ми).

Зверніть увагу! Зміна навіть однієї літери – змінює значення всього слова: знайдімо (наказовий спосіб) – знайдемо (форма майбутнього часу). Прокоментуйте такі ненормативні форми наказового способу: давайте напишемо, пішли.

Виписати, сідати, підкреслити, поставити, стати, зробити, виконати, поговорити, залишити, взяти, почати, знайти, усміхатися, подумати, замислитися, визнати, розглянути, навчатися, відпочивати, молитися, жити, боротися, спілкуватися.

• **Самостійно доберіть ще 10 дієслів.**

Завдання 15. Запропонуйте переклад інформаційного ролика <https://youtu.be/V5r4SCLbhNo> українською мовою. Прокоментуйте особливості відмінювання і сполучуваності числівників.

Практичне заняття №2.

Тема: Культура мовлення фахівця. Типові порушення мовних норм.

Теоретичні питання

1. Мова і культура мовлення фахівця. Основні комунікативні ознаки мовлення.
2. Лексико-фразеологічні норми. Особливості вживання синонімів, омонімів, паронімів у професійному мовленні. Терміни, професіоналізми, жаргонізми. Канцеляризми, діалектизми. Лексичні повтори, тавтологія, плеоназм, мовні штампи, просторічні слова, вульгаризми, слова-паразити. Професійна фразеологія.
3. Словники у професійному мовленні. Типи словників. Роль словників у підвищенні мовленнєвої культури.
4. Поняття «екологія мови», «лінгвоекотологія».

Рекомендована література:

1. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити /за заг. ред. О. Сербенської. Львів: Світ, 1994. 152с.
2. Бибик С. П. Словник іншомовних слів. Тлумачення, словотворення та слововживання : близько 35000 слів і 15 словосполучень. Харків: Фоліо, 2005. 623 с. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001384>
3. Головащук С. І. Словник-довідник з українського літературного слововживання. Київ: Наук. думка, 2004. 446 с. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001523>
4. Гринчишин Д. Г., Сербенська О. А. Словник паронімів української мови. Київ: Рад. шк., 1986. 218 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004880>
5. Демська О. М., Кульчицький І. М. Словник омонімів української мови. Львів: Фенікс, 1996. 223 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004879>
6. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови : близько 20 000 синонім. Рядів. Львів: БаК, 2012. 523 с. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001753>
7. Сербенська О. А. Екологія українського слова : практ. словничок-довід. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 56 с. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004656>
8. Словник фразеологізмів української мови / НАН України, Ін-т укр. мови, Укр. мов.-інформ. фонд; [уклад.: В. М. Білоноженко та ін. ; відп. ред. В. О. Винник]. Київ: Наук. думка, 2003. 786 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001851>
9. Ставицька Л. О. Короткий словник жаргонної лексики української мови. Київ: Критика, 2003. 334 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004866>
10. Тлумачний словник української мови [Електронний ресурс] : у 20-ти томах : електронна версія видання / Нац. акад. наук України, Укр. мовно-інформ. фонд; гол. ред. В. М. Русанівський. 2010. URL: <http://test.ulif.org.ua:8000/expl/Entry/index?wordid=1&page=0>
11. Українська мова : короткий тлумач. слов. лінгв. термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 221 с. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001815>

Завдання 1. За допомогою словників поясніть значення і доберіть синоніми до поданих слів.

Ввічливий (увічливий), вихований, галантний, гречний, делікатний, звичайний, коректний, обхідливий, поштивий (почтивий), привітний, тактовний, толерантний, шанобливий, шанувати, шляхетний, чемний, пересічний, поміркований.

Аргумент, вада, винятковий, галузь, ґатунок, ґрунтовний, дійсний, допомога, економія, експерт, екстраординарний, ефективний, засвоїти (здобути знання), індивідуальний, достеменно, ошатний, конфлікт, нагода, наполягати, неодмінний, обов'язковий, обставини, оригінальний, особливість, перешкода, період, структура, сфера (досліджень, роботи).

Завдання 2. Доберіть українські відповідники до іншомовних слів. З'ясуйте вмотивованість використання слів іншомовного походження у професійному мовленні.

Аналізувати, бізнесмен, вакантний, деградація, дезорганізація, дефініція, дефіцит, еквівалентний, ігнорувати, ідентифікувати, індіферентний, компенсація, констатувати, координувати, легалізувати, потенційний, публічний, реалізувати, санкція, тенденційний.

Завдання 3. Поєднайте подані слова зі словами в дужках, утворюючи словосполучення, поясніть свій вибір. Перевірте себе за словником паронімів.

Писемний, письмовий, письменний (пам'ятка, стиль, розпорядження, іспит, мови, чоловік); засвоювати, освоювати (правила, землі, кошти); витрати, втрати (під час транспортування, фінансові, на соціальне забезпечення); обумовлювати, зумовлювати (якість, пунктом договору, успіх роботи, угоду певним терміном); професійний, професіональний (обов'язок, театр, знання, спілкування); наступний, подальший (зупинка, життя); одержувати, діставати, здобувати (стипендія, по заслугі, перемога, звання майстра спорту); переводити, переказувати (гроші поштою, дослівно, на нову посаду); положення, становище, стан (вертикальне, міжнародне, хворого, у просторі, на 1 вересня, виправити, у занедбаному, зловживання службовим), суспільний, громадський (організації, харчування, лад, бібліотека, устрій, науки) тактовний, тактичний (прийоми, людина); розмір, об'єм, обсяг (бюджету, кімнати, черевиків); загальний,

спільний (засідання, збори колективу, сума, дії); головний, основний (завдання, засіб, напрям, підсумок, показник, представник, умова, управління, фонд); голова, глава (зборів, сім'ї, екзаменаційної комісії, парламентської опозиції, делегації, Верховної Ради).

Завдання 4. Визначте, якою частиною мови є слово «следующий» у наведених конструкціях. Перекладіть сполучення слів, поясніть і запам'ятайте варіанти перекладу слова «следующий» у значенні прикметника, дієприкметника, займенника. Наведіть власні приклади словосполучень і речень із цим словом.

В следующий раз, на следующий день, следующим выступает, вызываются следующие лица, выполним задание следующим образом, сделаны следующие выводы, следующий через станцию поезд, следующий советам врача пациент, следующие из сказанного выводы.

Завдання 5. Перекладіть українською мовою подані конструкції. Уникайте калькування.

В значительной степени, бывший директор, быть на хорошем счету, работать на общественных началах, приступить к изучению, рассмотреть следующие вопросы, самый лучший результат, разработать мероприятия, профессиональный уровень, находится в прекрасной форме, занимать призовые места, допускать возможность, на сегодняшний день, в зависимости от условий, в ближайшее время, извините меня, не смотря на трудности, работать по совместительству, по месяцам, по пятницам, послать письмо, получить зарплату, важная задача, самый важный объект, на протяжении недели, круглый год, принимать участие, задавать вопрос, допускать ошибку, обучать произношению, наверстать упущенное, ответ правильный, желающие отвечать, смешал правила, следующее упражнение, незнание правил обусловило ошибки, познакомиться из содержанием параграфа, выразительное чтение, дежурный ученик, развитие связной речи, наверстать упущенное, характерно для нас, пришло в голову, принимать участие, затруднительное положение, остановка по требованию, поднять шум, заключить договор, в двух словах, вести себя вежливо, повестка дня, устойчивое внимание, нанести ущерб, предоставить возможность, объявить благодарность, оценить по достоинству, к началу года, к вашему сведению, по специальности, вопреки правилам, вредная привычка, принять меры, принять к сведению, следующие члены группы, встретиться с Михаилом Федоренко, на следующей неделе, отношения в коллективе.

С чего мы начнем сегодня? Я думаю, мы начнем с обсуждения плана. Дело в том, что не все еще собрались. Это Вас устраивает? Да, вполне. Я думаю, вопрос можно считать решенным. Полностью с Вами согласен. Вы правы. Совершенно верно. Мы с Вами договорились? Вы в этом несколько ошибаетесь. Это не так. Это противоречит нашей практике. Я с Вами не согласен. Извините меня. Повторите, пожалуйста, Ваш вопрос. У нас нет такой информации. У меня есть замечания. Я в этом не уверен. Я хотел бы продолжить разговор. Я с удовольствием представляю Вам гостей. Желаю всего самого лучшего.

Завдання 6. З'ясуйте, які з поданих висловів питома українські, а які є інтерферемами. Скористайтеся рекомендованою літ-рою (джерело №7).

в данное время – в даний час / на цю пору, тепер, у цей час
в данном случае – у цьому разі / у даному разі
в качестве руководителя – в якості керівника / як керівник (у ролі, функції) керівника
вполне возможно – вповні можливо / цілком можливо
в прошлом году – в минулому році / рік тому, минулого року, торік
в случае необходимости – у разі потреби / у випадку необхідності
в случае отсутствия – у випадку відсутності / якщо немає
в строгом смысле слова – у строгому смислі слова / у точному значенні слова
как можно скорее – як можна швидше / якомога швидше, якнайшвидше
короче говоря – коротше кажучи / якщо коротко, то...
ни за какие блага – ні за які блага / нізащо в світі
носит название – носить назву / має ім'я, зветься, називається
область науки – галузь (сфера) науки / область науки
он прав – він прав (правий) / він має рацію
оставлять за собой право – залишати за собою право / застерігати собі право
обстоятельства совпадают – обставини співпадають / збіг обставин
помочь делу – зарадити справі / допомогти справі

после окончания – після закінчення / закінчивши
поставить вопрос ребром – ставити питання ребром / ставити питання руба
представь себе – представ собі / тільки подумай
при всем старании – при всьому старанні / хоч як старався, хоч як намагався
при всем честном народе – при всьому чесному народі / привселюдно, при всіх
присутствие духа – присутність духу / цілковите самовладання
против желания – усупереч бажанню / проти бажання
по крайней мере – по крайній мірі / принаймні, щонайменше
по понедельникам – по понеділках / щопонеділка
приглашаются желающие – запрошуються бажуючі / запрошуємо зацікавлених
против желания – проти бажання / усупереч бажанню
рукой подать – рукою подати / поблизу, недалеко ходити
ставить вопрос – ставити питання / порушувати питання
сопоставлять факты – порівнювати (зіставляти) факти / співставляти факти
ставить знак равенства – ставити знак рівності / ототожнювати
стоит (заслуживает) внимания – вартує уваги / заслуговує на увагу (уваги), вартий уваги
таким образом – таким (отаким) способом (чином) / так (отак), у такий спосіб
тем не менее – проте, а втім, однак; а все-таки, а все ж таки, попри це / тим не менше
явное противоречие – явне протиріччя / очевидна суперечність
это исключает возможность – це не дає змоги / це виключає можливість

Завдання 7. Знайдіть і виправте помилки. Поясніть, які норми сучасної української літературної мови порушено в поданих словосполученнях. Скористайтеся рекомендованою літ-рою (джерело №7).

Вірна відповідь. Давайте подумаємо/заспіваємо/розглянемо. Приймати (прийняти) міри. Мені стала в нагоді ваша порада. Я лишаю вас слова. Я даю добро на проведення цього міроприємства. Мое заключення слідуюче. Я настоюю на звільненні Петренка з посади. Я прийшов до такого висновку... Хочу сказати ще пару слів. Я не раз піднімав питання про підвищення зарплатні. Ця пропозиція заслуговує уваги. Є виключення з правил. Наші думки співпадають. Я повинен зложити свої повноваження. Не збираюся доказувати свою правоту. Вибачаюсь, якщо було щось не так. Всього Вам самого найкращого. Даруйте, але Ви не відповіли на питання. Я до Вас по такому ділу. До зустрічі через пару днів. Скажіть, будь ласка, скільки годин. Ви вірно вчинили. Я розділяю Вашу стурбованість. З наступаючим Новим роком! Пішли швидше!

Рахую можливим, інша сторона медалі, кожна хвилина на рахунок, у тексті зустрічаються помилки, доля істини, до останнього часу, через відсутність доказів, кращі з кращих, відпала необхідність, смисл життя, у строгому смислі слова, немає смислу, перейшов границі можливого, підростаюче покоління, оточуюче середовище, бігло ознайомитися, біля п'яти відсотків, у більшості випадків.

Завдання 8. Зредагуйте речення, усунувши плеоназм. Поясніть різницю між плеоназмом та прийомом художньої тавтології.

Виставка малюнків «Мій автопортрет». Усі учасники Вікімарафону — тобто користувачі, які створили статтю згідно з умовами Вікімарафону — отримають пам'ятні сувеніри. На сайті розміщено вільну вакансію. До складу структури об'єднання увійшли: страхова компанія, готельна фірма, соціальна фірма. Це десятиріччя позначене розквітом і апогеєм адміністративно-командних методів управління економікою. Сподіваємося на подальше спільне співробітництво з вашою фірмою. Зрозумілішими стали наші можливості й шляхи нашого руху вперед. «Ти у мене єдина» – основний лейтмотив кампанії, який є універсальним зверненням до нації, країни та її незалежності. «Які плани вашого відомства в грудні місяці?» – запитує журналіст міністра на пресконференції. «Ми маємо забезпечити безпеку наших громадян», – відповідає чиновник. «Він уже давав таку обіцянку кілька місяців тому назад», – коментує слова урядовця народний депутат. Український народний фольклор козацької пісні села Чаплинка Юр'ївського. Прейскурант цін на платні медичні послуги.

Завдання 9. Замініть подані далі словосполучення словом, або словосполученням із меншою кількістю одиниць. Запам'ятайте відповідники.

Приклад : у більшості випадків – здебільшого.

Вводити в дію; з метою сприяння; надавати допомогу; позиція, яку вони займали по відношенню до; приймати рішення; кожного разу; як тільки; до цих пір (до цього часу); до тих пір, поки; в минулому році; в позаминулому році; по обидві сторони; через деякий час; в іншому місці, що є сили; більш висока; з тих пір; з яких пір; до цієї пори; з цього часу; в усі сторони; замість цього; не вистачати; приходити до свідомості; у першу чергу; в більшості випадків; знайти порозуміння; як правило; зробити неможливим; зробити можливим.

Відповідники : щораз, щойно, досі, доки (допоки), торік, позаторік, обабіч, згодом, деінде, щосили (чимдуж, щодуху), вища, відтоді, відколи, дотепер, відтепер, навсібіч, натомість, бракувати, опритомніти (отямитись), насамперед (передусім), здебільшого, порозумітися, зазвичай, впроваджувати, щоб сприяти, допомагати, позиція щодо, вирішувати, унеможливити, уможливити.

Дізнайся більше! (Теми ІНДЗ)

- Феномен милозвучності української мови.
- Переклад прізвищ слов'янського походження (на прикладі прізвищ відомих мовознавців, літературознавців, поетів, письменників, педагогів).
- Порушення орфоепічних норм у професійному мовленні.
- Фаховий словник оцінних номенів дитини.
- Візуалізація знань (інфографіка з курсу УМПС).

Досліджуємо разом!

Візьміть участь у проєктах: «Українська на щодень» і «Кроки до мовної впевненості».

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ №2 ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАЦІЯ

Практичне заняття №3

**Тема: Спілкування як інструмент професійної діяльності.
Культура мовлення і комунікативна поведінка вчителя**

Теоретичні питання

1. Спілкування і комунікація. Функції спілкування. Види, типи і форми професійного спілкування. Основні закони спілкування.
2. Педагогічне спілкування як провідна складова професійно-педагогічної комунікації. Особливості, функції педагогічного спілкування. Педагогічне спілкування як діалог. Структура педагогічного спілкування. Бар'єри й ускладнення у процесі комунікації.
3. Мовний, мовленнєвий, спілкувальний етикет. Стандартні етикетні ситуації. Парадигма мовних формул.
4. Культура професійного мовлення вчителя. Фатичні мовленнєві жанри в педагогічному спілкуванні. Професійно значущі жанри похвали, компліменту, розради, зауваження (докору), незгоди і відмови в професійному мовленні вчителя. Мовленнєві моделі взаємодії «учитель — учень». Репліки і висловлення вчителя, що створюють бар'єри комунікації. «Я-висловлювання» у спілкуванні з дитиною.
5. Сутність і засоби невербальної комунікації. Екстралінгвістичні і просодичні засоби комунікації. Декодування вчителем невербальної інформації.

Рекомендована література:

1. Абрамович С. Д. Мовленнєва комунікація: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 472 с.
2. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2005. 336 с.
3. Гиппентрейтер Ю. Б. Общаться с ребенком. Как? Москва: АСТ, 2010. 244 с.
4. Гриценко Т. Б., Гриценко С. П., Іщенко Т. Д. Етика ділового спілкування. [Електронний ресурс] URL: http://pidruchniki.ws/14131112/menedzhment/dodatкова_literatura#377
5. Кайдалова Л. Г., Пляка Л. В. Психологія спілкування: навчальний посібник. Харків: НФаУ, 2011. 132 с.
6. Конфліктологія: навчальний посібник. / За ред.: В. М. Петюха та Л. В. Торгової. Київ: КНЕУ, 2003.
7. Лесько О. Й. Етика ділових відносин. Вінниця: ВНТУ, 2011. 309 с.
8. Педагогическая риторика: учебник для среднего профессионального образования. Москва: Издательство Юрайт, 2017. 253 с. URL: https://m.studme.org/269358/ritorika/pedagogicheskaya_ritorika
9. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення: навчальний посібник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 228 с.
10. Романовський О. Г., Серєда Н. В., Квасник О. В. та ін. Риторика: навчально-методичний посібник для студентів. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 160 с.
11. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник. Київ: Алерта, 2012.

Практичні завдання

Завдання 1. Прочитайте й докладно перекажіть текст.

Базовою складовою діалогу є текст **запитання**, що підтримує ініціативу в розмові. Фундаментальні дослідження запитання в комунікації, здійснені В. Ленерт, представляють чотири класи запитань, які організують соціальний контекст розмовного мовлення: **довідкове** („Котра тепер година?“), **запитання-прохання** („Чи не могли б ви передати на квиток?“), **люб'язне** („Як Ви себе почуваете?“), **стратегічне запитання** („Хто Вам дозволив втручатися в наші стосунки?“).

Довідкове запитання потребує інформативної відповіді, тому мовцеві слід його формулювати таким чином, щоб отримати саме ту інформацію, якої він потребує. У навчанні моделей таких запитань необхідно приділити увагу постановці логічного наголосу у висловленні, оскільки, як зазначає В. Ленерт, він є лінгвістичним втіленням семантичного „фокусу“ мовлення. Адже відповідями на запитання „*Ти прийдеш у п'ятницю?*“ може бути „*Так*“ або „*Ні, в суботу*“, залежно від сфокусування уваги співрозмовника на певному компоненті висловлювання за допомогою фразового наголошення.

Запитання-прохання є одним із видів формальної організації тесту прохання. Найчастіше вони містять лексичні елементи, які означають можливість дії або пов'язані з нею („*Чи не могли б Ви...?*“ „*Чи не важко тобі буде дізнатися?*“). Люб'язні запитання охоплюють стандартні комбінації фактичних реплік („*Як почуваетесь?*“, „*Як справи?*“, „*Як здоров'я?*“). Переважно вони вживаються разом із вітанням.

Стратегічне запитання має на меті змусити співрозмовника реагувати дією. По суті, стратегічне запитання є актом докору або заборони чогось („*Чому ти не прийшла вчасно?*“ „*Навіщо Ви починаєте цю неприємну розмову?*“).

Текст **прохання** створюється, щоб домогтися задоволення потреби мовця, уникнути відмови, зберегти кооперативні взаємини з партнером. Тому прохання і відмова мають бути оформлені відповідними мовними засобами, які допомагають досягти цієї мети. Різні типи прохань мають стійкі мовні позначення: (Усі вже здали гроші на святкування ювілею). До структури тексту прохання В. Карасик відносить привітання, звертання, прохання діяти, мотивування, власне прохання. При цьому абсолютно необхідними є фатичні формули, звертання і власне прохання. Прохання діяти і мотивування є додатковими елементами такого тексту. Потреба в додаткових елементах виникає, якщо між мовцями є відмінність у соціальному статусі або напружені стосунки, або вони є малознайомими людьми. Дистанція між мовцями зумовлює більш розгорнутий текст прохання.

Прохання може будуватися за розгорнутою формулою і переходити в жанрові форми **умовляння і переконання**. На відміну від переконання, умовляння впливає на почуття та емоції, а не на розум та логіку. Тому в жанрі умовляння використовують етикетні форми *дуже прошу, будь ласка, зроби мені послугу* тощо, епітети, компліменти, а також зменшувально-пестливі форми іменників, якщо розмова йде між близькими людьми. Мовлення доповнюється жестами, вигуками, мімікою. Комунікативне завдання тексту-переконання полягає в застосуванні раціональних аргументів, демонструванні причинно-наслідкових зв'язків у змісті висловлювання. Переконання має більш розгорнуту структуру і передбачає здійснення логічних операцій аналізу, синтезу, аналогії, диференціації, порівняння, конкретизації.

Висловлення **згоди** чи **незгоди** належить до коригувальних текстів, оскільки воно спрямовує розвиток діалогу між мовцями. Тексти згоди та незгоди мають спільні норми оформлення. Якщо згода та незгода часткові, тоді вони мають супроводжуватися висловлюваннями оцінного та самооцінного характеру: *Я, звісно, заслуговую на докір..., Частково ти маєш рацію..., Ви слушно зазначили..., Я не в усьому погоджуюсь із Вами...* Повна згода переважно висловлюється словами реченнями: *Так. Звісно. Погоджуюсь. Добре. Гаразд.* Повна незгода є, по суті, відмовою задовольнити прохання або зблизити позиції та установки мовців і теж висловлюється словами-реченнями: *Ні. На жаль. Шкода.*

Тексти **завершення розмови** потребують особливої уваги, оскільки вони зумовлюють характер наступних актів спілкування. Вихід із такого акту може бути за згодою обох партнерів або одноосібний. Мовленнєве оформлення кінця розмови залежить від соціального статусу та претензій мовця на певний імідж. Пряме закінчення діалогу відбувається за допомогою висловлювань типу: *Це все, що я хотів би сказати. Нам немає більше про що говорити далі. Закінчуймо цю розмову!* Прийнятними є повідомлення про бажання йти: *Мені вже час. Я поспішаю.* Опосередкованим закінченням контакту є резюме діалогу або позитивна оцінка інформації, отриманої з розмови. Вони супроводжуються вставними одиницями: *насамкінець, таким чином, отже, коротко кажучи.* Їх сленговими та просторічними аналогами є *коротше, лади.*

Позитивне чи негативне **оцінювання** (критика, схвалення, засудження) завжди пов'язані з особистісною самооцінкою комунікантів. Якщо критика стосується самого партнера спілкування або його поглядів, то вона не порушить позитивних умов комунікації лише за умови цілковитого обопільного сприйняття партнерами системи цінностей один одного. Висловлювання типу *Ти вчинив погано. Це була дурниця. Я цього не схвалюю. Це Ваш хибний крок. Ви помиляєтесь* адекватно сприймаються лише від авторитетної особи, людини, якій довіряють, і в разі правильної інтерпретації висловленого. В іншому випадку реакцією на критику буде образа і припинення контактів із мовцем. Тому якщо метою мовлення є підтримання дружніх взаємин, збереження поваги співрозмовників, то пряму оцінку слід висловлювати у вигляді поради. Те саме можна сказати і про схвалення та компліменти. Висловлювання типу *Ти маєш гарний вигляд. Тобі личить це вбрання. Дуже слушне зауваження* можуть доповнюватися епітетами, метафорами, порівняннями. Але мовець може потерпіти комунікативну поразку, якщо така оцінка не збігається або суперечить думці партнера: тоді така оцінка може сприйнятися як іронічна або навіть образлива.

Завдання 2. Прочитайте й перекладіть. • Поясніть, чим зумовлені формули привітання у представників різних культур. •

Выросший под ярко-голубым небом Аттики с тонкими и изящными линиями ее красивого пейзажа, веселый и жизнерадостный грек, для которого жизнь была прежде всего наслаждением, прощаясь недаром говорил 'χατρε' 'радуйся'; трезвый и практичный римлянин, сочинивший пословицу *mens sana in corpore sano* 'здоровая душа в здоровом теле', говорил 'будь здоров'; славянин, чьи взоры были направлены к высшей цели, к высшим идеалам божественной правды..., расставаясь, просит прощения 'прощай' (Сиротин).

Вивчіть напам'ять якомога більшу кількість традиційних мовних формул, що використовуються в етикетних ситуаціях спілкування.

Завдання 3. Прочитайте наведений уривок статті. Виділіть мікротеми і сформулюйте їх основну думку. Запропонуйте назву. Перекажіть текст.

Комунікативна мета мовленнєвих тактик відмови полягає в тому, щоб негативно відповісти на прохання, вимогу, наказ чи пропозицію співрозмовника. Настанова адресанта пов'язана з неможливістю або небажанням виконати означену дію.

У сучасних дослідженнях проблем спілкування у сфері ділової комунікації виокремлено ряд мовленнєвих тактик відмови, які можна вважати типовими і для професійного спілкування членів педагогічного колективу:

1. **Повна/категорична відмова**, яка не передбачає пояснення причин відмови. Тактичний хід містить комунікативні НІ та/або заперечення з часткою НЕ (*"Ні, я не можу це зробити". "Ні, це не можливо". "Ні, я не хочу. "Не треба". "Ні в якому разі". "Про це не може бути й мови"*)

2. **Емпатична відмова**. Тактичний хід містить співчуття, співпереживання. Крім заперечення з часткою НЕ, часто емпатична відмова починається з ТАК, що посилює перлокутивний ефект пом'якшення. Крім того, зазвичай, містить дієслова емоційно-чуттєвого наповнення *знаю, розумію, бачу, відчуваю, чую* приблизно в однаковому значенні «мені відомо»: *"Так, я бачу, що вам не легко, але я не можу задовольнити ваше прохання", "Я знаю, як це важливо для тебе, але, на жаль, не можу тобі допомогти".*

3. **Обґрунтована відмова** містить причину, пояснення відмови, що виражається підрядним реченням причини, або безсполучниковими конструкціями: *"Я не можу, тому що немає відповідного розпорядження". "Ні, не буду, взагалі не п'ю каву". "Змушений відмовити, бо ...", "Пробачте, але це даремна трата часу, бо ...".*

4. **Відкладена відмова** не містить чіткої відповіді (*"Я не можу відповісти одразу"*) і зазвичай комбінується з обґрунтованою відмовою та зустрічним проханням: *"Я не можу тобі сказати зараз, тому що я повинна подивитись свої записи в щоденнику. Я точно не пам'ятаю всі свої плани на завтра", "Перш ніж відповісти, мені треба порадитись з директором", "Можна я відповім трохи пізніше? Мені треба подумати", "Мені потрібен час, щоб обдумати твою пропозицію. Я зателефоную тобі. Добре?"*.

5. **Компромісна відмова**. Тактичний хід містить згоду з частиною прохання, пропозиції, рідше наказу. *"Я можу дати тобі цю книгу завтра, сьогодні вона мені ще потрібна", "Згодна взяти на себе відповідальність за підготовку сценарію, але сама повністю організувати захід не зможу".* Відмова може містити пропозицію іншого (спільного) вирішення проблеми : *"Раджу вам з цього питання звернутися до...», «давайте поміркуємо як можна вирішити цю проблему...»*.

Розглядаючи дидактичні й мовленнєві можливості жанру відмови, зупинимось докладніше на специфічних для педагогічного спілкування ситуаціях навчального сперечання та оцінювання, в яких аналізований жанр є найпоширенішим.

У процесі діалогової взаємодії за допомогою відмови вчитель висловлює небажання вступити в спілкування або продовжити діалог. Такий вид відмови є реакцією на будь-який жанр, оскільки причини, які його викликають, переважно пов'язані не з характером інтенції репліки-стимулу, а з екстралінгвістичними умовами мовленнєвої ситуації. Як засвідчують результати проведеного анкетування вчителів, відмова-незгода – це наслідок небажання вступати в діалог з конкретною особистістю, яка викликає неприязнь, не здатна сприймати іншу точку зору, або її психологічні особливості не дозволяють спілкуватися тут і зараз. Відмова говорити з таким «співрозмовником» – спроба уникнути «гострих» тем чи можливого конфлікту. До причин відмови-незгоди також слід віднести й характерні для педагогічного процесу спроби учнів «нав'язати» свій діалог аби відволікти від теми уроку та уникнути відповіді. У зазначених обставинах негативна реакція набуває форм: 1) категоричної відмови без пояснення причин (*"Обговорювати з вами нічого не буду!"*), 2) обґрунтованої відмови – відмови-пояснення (*"Я не буду розмовляти з тобою в такому тоні!"*), 3) відкладеної відмови – «зустрічного прохання» перенести обговорення (*"Зараз розмова у нас не вийде, давай перенесемо її і продовжимо, коли ти заспокоїшся"*).

У структурі відмови-пояснення мотиви відмови є важливим елементом, оскільки сприяють послабленню негативного ефекту жанру. Причини, які пояснюють відмову можуть бути як об'єктивними (*"Зараз не час"*), суб'єктивними (*"Я відмовляюсь з тобою сперечатись: не хочу"*) та етикетними (*"Я б з радістю, але..."*). У лінгвістичних роботах наголошується, що для позитивного спілкування краще використовувати відмову, сформульовану етикетними засобами. Також слід надавати перевагу мотивам відмови «з семантикою об'єктивної неможливості, а не суб'єктивного небажання». Умотивованість і категоричність відмови взаємопов'язані, тому вибір мотиву відмови регулює ступінь інтенсивності незгоди, що впливає на успіх у розв'язанні комунікативно-методичних завдань.

Бал, поставлений учневі, словесне оцінювання також можуть викликати протест дитини і спровокувати її агресію. Погіршує ситуацію неграмотна реакція вчителя на учнівську незгоду з оцінкою. Аналіз ситуацій спілкування переконує: якщо незгода учня з поставленою оцінкою інтерпретується вчителем як приховане прохання змінити її, то затребуваними стають різні

жанрові варіації відмови. Категорична відмова в аналізованій ситуації використовується педагогами досить часто, проте є малоефективною, оскільки не дозволяє учневі зрозуміти мовленнєві дії вчителя. Відсутність формул етикету та причин пояснення відмови надають жанру категоричності.

Для реалізації успішного спілкування в ситуації оцінювання, крім обґрунтованої відмови, доречною є відмова – альтернатива (пояснюється оцінка, з якою не згоден учень). Відмова-альтернатива становить аргументативне висловлювання, структура якого, як правило, складається з 3-х змістових частин а) оцінка; б) обґрунтування оцінки в) рекомендації для виконання наступних завдань. Учитель фіксує увагу не на відмові, а на оцінці. Спочатку виділяється те, що учневі вдалося зробити, перелічуються позитивні аспекти роботи, після чого учень менш конфліктно сприйматиме вказівку на те, що він повинен був зробити, але не зробив. Подальший аналіз недоліків, помилок дає можливість учневі самому переконатися в правильності поставленої оцінки. Аргументація належить до тих засобів, які сприяють пом'якшенню негативного впливу жанрів незгоди і допомагають відмовити, не зруйнувавши комунікації, наприклад:

На уроці фізичної культури після виконання учнем стрибка в довжину з розбігу вчитель виставляє оцінку:

- *Слабенько стрибнув. З натяжкою ставлю «7». Ставай у стрій. Учень пригнічений. Стоїть на місці.*

- *Але ж я он як далеко стрибнув. Краще за багатьох інших. Поставте 10.*

- *Стрибнути стрибнув. Майже на три з половиною метри. Але повністю своїх фізичних можливостей не реалізував. Бо техніки виконання не дотримувався. Невдало відштовхнувся. Розтягнув останні кроки розбігу. Не згрупувався перед приземленням. Потренуйся стрибати з місця. Роби вправи на розвиток гнучкості. Зможеш ще краще.*

З наведеного прикладу випливає, що аргументація, яка містить пояснення оцінки, помилок, яких припустився учень, і головне – поради, що допомагають їх виправити, надають відмові переконливості й знімають подальші спроби учня наполягати на зміні оцінки.

Відкладена відмова-зустрічне прохання є дієвою у двох випадках: по-перше, як прийом, здатний припинити нав'язливу мовленнєву поведінку учня, при цьому не зачепити почуття власної гідності учня і не спровокувати конфлікт; по-друге, як спосіб уникнення пояснення, наприклад, через брак часу (*"Чому такі низькі оцінки?" — "Усі пояснення після уроку індивідуально. Добре?"*).

Завдання 4. Визначте, які зі слів і словосполучень не відповідають нормам літературного слововживання. Зредагуйте, правильний варіант запишіть.

Постачальник, учбовий, багаточисленний, міроприємство, співставляти, співпадати, слідуючий, діючий, співіснувати, підприємство, багатогалузевий, прийняти участь, любий, хвалебний, лідирувати, воплощати, достоїнство, по другому, лишній, замужня, заказати, обвинувачення, бувший, шуткувати, настоювати, у першу чергу, слідуючий, малочисленний, вірно, по крайній мірі, жалоба, торжества, поступити вірно, достоїнство, чистосердечно, знаючий міру, минулорічний, безнаказаність, благополуччя, День відчинених дверей, емкий, командировочне посвідчення, користуватися успіхом, сумнозв'язний, передпосилка, обнародувати, неунікний, недопустимо, шари суспільства, правлячий, обмовитися, координуючий, вдруг з'ясувалося, вірогідніше за все, другим разом, творчість Василя Симоненко, на слідуючий неділі, самий активний студент, треба платити налог, заключити договір, давай підемо разом, обжалувати рішення, служба безпеки, крайня необхідність, скласти думку, скласти план, спокійної ночі, співпадіння обставин, немає смислу, підпис завіряю, при необхідності. У відповідності до ст. 10 Конституції України; згідно чинного законодавства; у залежності від ухвали; по відношенню до представників бізнесу; не дивлячись на протести; існуюче законодавство; існуючі ціни; виконуючий обов'язки директора; страйкуючі на майдані люди; з наступаючим Новим роком; головуєчий (зборів, засідання); відстаючий учень; біжучий рядок.

Завдання 5. Серед запропонованих висловлювань, що містять відмову, знайдіть ті, в яких мовець: а) проявляє категоричність; б) проявляє співчуття; в) обґрунтовує причину відмови; г) знаходить компроміс, погоджуючись з частиною прохання; д) відкладає конкретну відповідь; е) намагається знайти загальноприйнятне рішення; ж) комбінований варіант.

Я знаю, як це важливо для тебе, але, на жаль, не можу допомогти. Ні, я не можу це зробити. Не хочу, взагалі не п'ю каву. Можна я скажу трохи пізніше? Мені потрібно подумати. Перш ніж відповісти я повинна порадитися з друзями. Я розумію, як ти зморилася за цей тиждень, але, на жаль, я не зможу виконати твоє прохання. Ні, це неможливо. Не можу тобі зараз відповісти, треба подивитися свої записи у тижневику. Я точно не пам'ятаю усі свої плани на завтра. Сьогодні можу надрукувати тільки перший розділ, а останнє дороблю завтра. Не хочу, тільки-но пообідала. Так, я бачу, тобі дуже не легко, і я в цій ситуації не можу тобі допомогти. Згодна взятися за організацію зустрічі випускників, але питаннями збору коштів займатися не буду. Так, на жаль, цієї книги зараз немає, але ви можете залишити свій номер телефона, ми обов'язково вам зателефонуємо. Ні, я не хочу. Мені потрібен час щоб спокійно все обдумати. Я зателефоную тобі. Добре? Не треба. Не можу, тому що немає відповідного наказу. Не буду. Не можу Вам зразу відповісти.

Завдання 6. Побудуйте діалог, в якому:

- а) відмовте колезі у проханні поїхати у відрядження замість неї/нього;
- б) погодьтеся, але дайте зрозуміти, що вчинок вимагає від Вас зусиль;
- в) висловіть відмову як побажання/пропозицію для прохача.

Завдання 7. Створіть діалоги на тему «Спілкування в колективі» (4 на вибір).

- 1) Вам потрібно на завтра відпроситися з роботи. Спробуйте умовити вашого керівника.
- 2) Ви — начальник відділу. Попросіть свого підлеглого вийти на роботу у вихідний день.
- 3) Учора був ваш перший робочий день. Ви познайомилися з колегою, але сьогодні не можете пригадати його ім'я та по батькові. Тим часом він до Вас звертається, як годиться...
- 4) Ви одержали від керівника відділу важливе й термінове завдання, а двоє Ваших колег заважають Вам розмовами...
- 5) Ваш колега вже давно збирався у це відрядження, а посилають Вас...
- 6) Ви — керівник відділу. Ваш підлеглий дуже просить надати йому відпустку. Відмовте у проханні.
- 7) Ви – молодий учитель. На науково-практичній конференції, у якій ви берете участь, присутній директор гімназії, до якої ви мрієте влаштуватись на роботу. У вас є нагода познайомитись і прорекламувати себе. Скористайтесь цією нагодою.

Завдання 8. Похваліть (зробіть комплімент) (3-4 речення): учня за вдалий твір (від імені вчителя); зовнішність подруги; педагогічну майстерність вчителя (від імені директора/колеги).

Завдання 9. Назвіть риси характеру та поведінки (не менше 8 до кожного пункту), які на вашу думку:

- 1) притаманні вам (позитивні) й варто ще в собі виховати;
 - 2) притаманні вам (негативні) та яких би ви хотіли позбутися;
 - 3) важливі для керівника/вчителя;
 - 4) відрізняють сучасну молоду людину;
 - 5) є запорукою щасливого подружнього життя;
 - 6) характеризують дитину дошкільного віку.
- Зразок :** керівник – справедливий, об'єктивний, неупереджений.....

Практичне заняття №4

Тема: Риторика і мистецтво презентації

Теоретичні питання

1. Поняття про ораторську (риторичну) компетенцію. Комунікативні вимоги до мовної поведінки під час публічного виступу. Переконання і навіювання у процесі комунікації.

2. Видова й жанрова диференціація публічних промов, основні риси. Епідейктичне (похвальне) красномовство. Евхаристична (подячна) промова. Академічне красномовство (лекція, бесіда, промова (напутнє слово), доповідь на педнаradі) тощо.

3. Культура сприймання публічного виступу. Уміння ставити запитання, уміння слухати.

4. Принципи ефективного публічного виступу. Професійна публічна промова (доповідь, виступ): структура, етапи і правила побудови. Образ автора. Шляхи подолання опору аудиторії. Мовленнєвий вплив. Прийоми утримання уваги слухачів.

Рекомендована література.

1. Корніяка О. Мистецтво говорити: Чи вміємо себе поводити? Київ: Либідь, 1995. 96 с.
2. Карнегі Д. Як здобувати друзів і впливати на людей. Київ: Наукова думка, 1990. 234 с.
3. Мацько Л. І. Риторика: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2003.
4. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення : навчальний посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 228 с.
5. Педагогическая риторика : учебник для среднего профессионального образования. Москва : Издательство Юрайт, 2017. 253 с. URL: https://m.studme.org/269358/ritorika/pedagogicheskaya_ritorika
6. Риторика : навч. посіб. / за заг. ред. П. О. Редіна. Харків : Вид-во ХарPI УАДУ "Магістр", 2002.
7. Романовський О.Г., Середа Н. В., Квасник О. В. та ін. Риторика : навчально-методичний посібник для студентів. Харків : НТУ «ХПІ», 2008. 160 с.
8. Селігей П. О. Як полонити читача з першого рядка. *Стиль і текст*. Вип. 4. 2003. С. 150–189.
9. Спанатій Л. С. Риторика : навч. посіб. для вищ. навч. закл. Київ: Видавн. дім "Ін Юре", 2008.
10. Томан І. Мистецтво говорити. Київ: Вид-во політ. літ. України, 1989. 220 с.
11. Чібісова Н.Г., Тарасова О.І. Риторика. Київ, 2003. С. 57–62.
12. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ: Алерта, 2011. 694 с. URL: <http://irbisnbnv.gov.ua/ulib/item/UKR0001711>

Практичні завдання

Завдання 1. Ознайомившись із рекомендованими джерелами, а також лекційним матеріалом, розкажіть про секрети створення вдалих промов та основні вимоги до них.

- Абаев Ю. К. Лекторское мастерство. *Медицинский журнал*. 2009. № 4. С. 150-152. URL: <http://rep.bsmu.by/handle/BSMU/>
- Радислав Гандапас. Структура публичной речи. URL: <https://youtu.be/yI7bWRdadaE>
- Радислав Гандапас. Методы управления вниманием. URL: <https://youtu.be/3BBNvX5Uo0k>

Завдання 2. З'ясуйте тип промови (інформаційна, агітаційна, урочиста (протокольнo-етикетна), розважальна): привітання ювіляра, виступ на нараді, промова на бенкеті, виступ гумориста, розповідь про новий лікарський засіб, доповідь на студентській конференції, промова на Майдані, доповідь на зборах, розповідь старшокласникам про університет.

Завдання 3. Ознайомтеся із прикладами зачинів до презентації курсів ораторського мистецтва. (URL: <https://orator.biz/library/archive/007/>; URL: <https://orator.biz/library/oratorical/008/>). Випишіть основні прийоми організації зачинів.

Завдання 4. Проаналізуйте фрагменти виступів. З'ясуйте, які прийоми, на вашу думку, найефективніші. Чи згодні ви з висловлюванням Г. Гайара про те, що «Вступ до ораторської промови є те саме, що для тіла людського голова. Вступ є найпомітнішою й найвідчутнішою частиною. Через вступ оратор помалу закрадається в розум своїх слухачів і робиться абсолютним їхнім господарем».

1. Що спільного між такими людьми, як Джордж Сорос, Сильвестр Сталлоне, Мері Кей Еш, Кінг Кемп Жиллетт, Джеймс Берк і Опра Уінфрі?

У цих людей є одна спільна риса, властива лідерам, це – наполегливість. Вони були готові витримати і спади, і підйоми. Вони не збиралися здаватись. І ця готовність усе подолати забезпечила їм успіх у всіх починаннях...

2.

Є моди на зачіски,
На гострі носки в черевиках,
На декольте у сукні
І на короткі штанці,
На плечі – вузьенькі й широкі,
На вуха – малі і великі,
І навіть на форму браслета
На ніжній дівочій руці...
(Л. Забашта).

Та не про модний одяг, взуття чи зачіски я пропоную поговорити. Тема нашої розмови проляже у площині значно важливішій. Не тій, з якою пов'язана зовнішня краса, зручність; не тій, що змінюється щороку чи щосезону, а у тій, що формує не лише високий смак естетичний, але й наш внутрішній, психологічний комфорт, утверджує духовну мораль...

Отже, ми поговоримо про мовну моду...

3. Чи чули ви колись про місце, де люди пересуваються вулицями на човнах? Але щоби при цьому воно знаходилося не в Італії, а в Україні? І щоби поруч із ним була надзвичайна краса, дивовижна природа й унікальна фауна?

Ні? А таке місце є – це Дунайський біосферний заповідник, що знаходиться на Одещині в містечку Вілкове (з туристичного путівника).

Завдання 5. Вичленіть і проаналізуйте зачини публічних виступів. Які прийоми організації зачинів використали оратори?

1. Татьяна Черниговская. Сознание и мозг. URL: <https://youtu.be/cZNq6E2WJuc>
2. Растислав Гандапас Скрипты и алгоритмы успеха. URL: <https://youtu.be/ufOOFaNFdjo>
3. Саймон Синек: Как выдающиеся лидеры вдохновляют действовать URL: <https://youtu.be/qp0HIF3SfI4>
4. Поиск призвания: 5 выводов, которые сохранят 10 лет вашей жизни URL: <https://youtu.be/HJbI0jI0pwQ>
5. Ноам Хомский Образование: кому и зачем? URL: <https://youtu.be/oj9VqXtg1cg>

Завдання 6. Проаналізуйте дві промови із наведеного списку (на вибір). Схарактеризуйте тактику мовленнєвої поведінки автора (дібрані докази, прийоми активізації уваги слухачів, вербальні і невербальні засоби). Чи можна ці промови вважати зразком ефективного мовлення?

1. Наві Раджу. Креативне рішення проблем в умовах значних обмежень. URL: https://www.ted.com/talks/navi_radjou_creative_problem_solving_in_the_face_of_extreme_limits.
2. Шина Айенгар. Як полегшити вибір. URL: https://www.ted.com/talks/sheena_ayengar_choosing_what_to_choose.
3. Мэтью Юлден Как быстро выучить любой язык https://youtu.be/BGjeB45GM_A
4. Нілофер Мерчант. Призначили зустріч? Прогуляйтесь! URL: https://www.ted.com/talks/nilofer_merchant_got_a_meeting_take_a_walk?referrer=playlistted_in_3_minutes&language=en
5. Ненсі Дуарте. Секретна структура великих виступів. URL: <https://youtu.be/1nYFpuc2Umk>
6. Стів Джобс Як жити, перш ніж померти. URL: <https://www.facebook.com/tsn.ua/videos/1938904426167989/>.
7. Салман Хан. Изменим подход к образованию с помощью видео уроков. URL: https://www.ted.com/talks/sal_khan_let_s_use_video_to_reinvent_education/transcript?language=ru
8. Джуліан Трежер. Як говорити так, щоб вас хотілося слухати. URL: https://youtu.be/XMqKv_Y63fl
9. Джилл Болт Тейлор. URL: Дивовижний удар прозріння. https://www.ted.com/talks/jill_bolte_taylor_my_stroke_of_insight?language=uk
10. Кен Робінсон. Чи справді школи пригнічують творчість? URL: https://www.ted.com/talks/sir_ken_robinson_do_schools_kill_creativity?language=uk
11. Наталья Грэйс Сила слова, самовнушение и самопрограммирование. URL: <https://youtu.be/WGd36BFzln0>

Завдання 7. • Прочитайте уривки з лекцій визначних фізиків Н. Тесли й Р. Фейнмана. Як в них враховані вимоги до вступної і заключної частини навчального мовлення? Які

риторичні прийоми, виражальні засоби мови використовують лектори? Що дозволяє зробити виклад складного наукового знання доступним?

• Проаналізуйте лекцію геніальної поетеси Ліни Костенко «Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала», прочитану в Національному університеті «Києво-Могилянська академія». Виділіть головну тезу виступу, знайдіть ключові слова і порахуйте, скільки разів вони були використані у виступі. Виокреміть мовні кліше послідовного викладу інформації.

Завдання 8. З'ясуйте значення слова «лаудація».

Н. І. Паламар зазначає, що арсенал варіантів зачину похвальної промови великий і залежить від характеру теми, особи лаудатора, особливостей okazji тощо. Однак завдання вступу статичне – викликати інтерес аудиторії, сконцентрувати увагу на проблемі та перейти до основної частини. Основними темами вступу є такі: розкриття актуальності теми та її значення для аудиторії, почесність виголошення промови, цитування чужої мудрості, крилатого вислову, афоризму, розкриття правил виголошення промови або ж завдання промовця, розповідь про першу зустріч з особою лаудатором, використання жарту або комічної ситуації, розповідь про подію, з приводу якої відбулося зібрання, а також вітання адресата з відповідною подією чи датою.

Прочитайте подані приклади вступної частини епідейктичних промов і зробіть висновок про використані в них варіанти вступу.

1. Мені сьогодні випала висока честь та особлива приємність виголосити лаудацію до вручення ордена «За інтелектуальну відвагу» Андрієві Олександровичу Содоморі (М. Комарницький: лаудація А. Содоморі, орден «За інтелектуальну відвагу», 2009).

2. «У всякого своя доля і свій шлях широкий», – небезпідставно писав великий Кобзар. Відомо, що одні приходять на цей земний світ, аби насититись його матеріальними благами. Інші промайнуть життям, немов перекотиполе, так і не усвідомивши, що залишать нащадкам. А є такі, що появою своєю покликані примножити світ добра та любові. Саме до них належить [...] Михайло Андрійович Сало [...] (Р. Береза: лаудація А. Салу з нагоди 70-ліття, 2009)

3. Представляти Оксану Пахльовську дуже почесно і водночас дуже важко. Якщо перелічувати всі її титули і посади, занудьгуєте ви. Якщо упустити щось важливе – може образитись наша гостя. Спробую знайти «золоту середину» (М. Маринович: лаудація О. Пахльовській, орден «За інтелектуальну відвагу», 2009).

4. Я ще не почав, а Роман Федорів, знаю, принаймні подумки зауважить: говорить не про мене, а про українську літературу. Тільки Федорів і українська література щасливим чином поєднані, то ж говоритиму про це поєднання (В. Квітневий: лаудація Р.Федоріву з нагоди ювілею, 1990).

5. Ювілей – це не лише свято, але й нагода озирнутися в минуле, проаналізувати зроблене та окреслити плани на перспективу. Кожна людина залишає слід на землі, а от який цей слід – залежить від особистості. Впевненими кроками прямує дорогою життя наш ювіляр, Володимир Васильович Снітинський.

6. Науковці Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, яких Ви аж двічі вшанували своїми відвідинами та подарували їм незатерті спомини, сердечно вітають Вас із небуденним Ювілеєм (Я. Ісаєвич: лаудація І. Гузар з нагоди 100-ліття, 2005).

7. Коли говорять про тих людей, яких скупа на ласку природа щедро обдарувала якимсь талантом, звичайно думають, що й зовнішністю своєю, і вдачею така людина обов'язково чим-небудь відрізняється від простих смертних, що оточують її. Мимоволі згадуються навислі брови, сиві бороди Дарвіна і Толстого, кудлаті голови Миклухо-Маклая, Бетховена або Антона Рубінштейн і водночас численні анекдоти про феноменальну розсіяність великих людей.

2. Михайло Михайлович Коцюбинський всією своєю зовнішністю заперечував це схематичне уявлення про талановиту людину. Зустрівши його десь на вулиці, в трамваї або залізничному вагоні, ви не відразу здогадались би, що перед вами письменник, обдарований тонкою спостережливістю і палкою симпатією до простих трудящих людей, що населяють батьківщину... (М. Прахов).

6. Своє прощальне слово про унікального майстра образного слова Миколу Петренка розпочну з його поетичного зазираючого за той круг, де вже фізично нас нема, але духовно можемо бути. Звісно, можуть бути тільки ті, кого Господь наділив даром прозирання за межі реального світу, магічною силою проникання словом у духовні сфери.

Оглянуся — там небо вечорове,

На сотні свіч горить іконостас:

То ми й не ми — ми молоді, братове,
Ми вищаєм — коли й не буде нас!

Микола Петренко буде. Буде його «магічна сила слова, пісні, вірша...» Будуть із нами, з нашими нащадками його поезії, проза, гумор, пародії, сценарії, публіцистика, його вірші для дітей, його казки, пісні...

Цей дивовижної життєлюбності й творчої невичерпності митець пережив Голодомор тридцять третього («Моє життя — під знаком 33 // Стражденної і проклятої притчі»), нацистський Бухенвальд й інші концтабори, шахти, лісоповали, лісорозробні та рибні промисли Камчатки... Вжив і творив. І виявляв неослабну творчу волю, Франкову силу духа, гордо і переможно прямував до свого 95-річчя. Ледь-ледь не дійшов. Менш як місяць лишалося... (М. Жулинський)

Завдання 9. Прочитайте завершальні частини лаудативних промов, визначте їх функції.

1. Золота осінь видатного спортсмена приносить рясні плоди. Побажаймо ж і йому, і його соратникам олімпійського здоров'я і нових успіхів, які всім нам на благо (В. Трохименко).

2. Ясна річ, більшими чи меншими в історії Смиренки вже не стануть, незважаючи на наше до них ставлення. Але для нас, живих, в Україні сухих, украї потрібно, щоб ми самі духовним зором роздивилися, яких синів із цим прізвиськом народжував наш народ. І вже навіть це додасть нам упевненості в тому, що ми – велика нація, здатна не лише берегти національну ідентичність у тих неможливих умовах, у яких судилося бути Платонові й Василеві Федоровичам; вона здатна давати великих учених, які стають на рівень вершин світової науки, збагачують плодами свого інтелекту не лише свій народ, як Лев і Володимир Смиренки. Феномен Смиренків нам ще треба осмислити й пояснити (М. Слабошпицький).

3. ...Над цим жіночим ім'ям, що світить з нашої історії загадковою зіркою, замислюєшся з глибоким подивом і захопленням. Як і кожному унікальному явищу, цій людині дуже важко знайти аналог: Гулевичівна в нас одна. А багатство нашого народу й нашої історії і становлять саме такі людські одиниці, як велика меценатка Галшка Гулевичівна. Справжня українка, тоді, коли чимало українців навіть і не підозрювали, що вони – українці (М. Слабошпицький).

4. Я тільки краєм ока сьогодні заглянув у цей світ, у Державу слова Ліни Костенко, в якому звучить само вимоглива струна душі поетеси: «Минає день, минає день, минає день! А де ж мій сад божественних пісень?» Тут, корінням в українській землі, а кроною в людських серцях, у грядущих поколіннях, бо ж суцвіття Вашого саду, Ліно Василівно, хоч «биті холодами», прекрасну «зав'язь все-таки дали». Правда Ваша: «З такого болю і з такої муки душа не створить бутафорний сад» (Т. Салига).

Завдання 10. До мовного портфоліо!

I. Складіть похвальну промову людині (вчителю, письменнику, художнику, музиканту, вченому, медику, громадському діячеві, дизайнерові тощо) чи групі людей, чия діяльність, на ваш погляд, варта публічної похвали, і виголосьте її перед аудиторією.

II. Прочитайте й проаналізуйте тексти похвали. Які засоби використано?

1. «Словник епітетів» характеризує його по-різному: безпросвітний, безшумний, веселковий, глухий, затяжний, гучний, дрібний, наглий, невчасний, рясний, пронизливий.... А для мене він бажаний, рятівний, бентежний. Він рятує мене у спеку, коли дзвінко відлунюють на даху намистинки й прибивають набридлу пилію до землі. Він бентежить мою душу восени навіть тоді, коли затяжний і монотонний, холодний і колючий. Він дивує мене взимку: чому не терпиться до весни? Весною ж його поява вселяє віру й надію, додає сили всьому, до чого торкається!

Я люблю його незрівнянну симфонію, що може змінитися задушевним романсом чи запальним гопаком. А ще в нього є кумедна калюжно-парасольна пісенька. Він магічно діє на мене, бо під його шум солодко спиться й легко мріється. Він пустун і танцюрист, непослух і відлюдник, відчайдух і вільнодумець, волоцюга й чепурун... Любить бубоніти й шамотіти, періщити й тарабанити, сльозитися й моросити, жебоніти й полоскати. З його приходом усе чистішає довкруг і дихає свіжістю!

А як його люблять митці – поети й художники, композитори й музиканти! Хвала тобі, дощику! (О. Зайвенко).

2. Хто на шлях істини настановить полум'яніше? Хто рішуче відхилить від хиб? Хто негідників викриє нещадніше? Хто прекрасніше уславить благородних? Хто може з такою силою викривати й нищити пристрасті? Хто ніжніше потішить у скорботі? (Цицерон. Похвала риториці).

3. Вона дає змогу стояти впевнено обома ногами на твердому ґрунті дійсності. Вона дає можливість відважно, крок за кроком, рухатися в напрямі досягнення мети. Вона дарує людині здатність бачити сяйво перемоги навіть у густих сутінках конкретної поразки. Віра – це Божий дар і надзвичайно потужний, до кінця не збагнений людським розумом ресурс людського духу (А. Зелінський).

• **Напишіть похвалу сонцю, ранкові, книзі, інтернету, кіно (іншій речі).**

Завдання 11. Прочитайте текст виступу, наведений нижче. Які особливості євхаристичного (подячного) мовлення реалізуються в ньому? Проаналізуйте композицію і прийоми, які використовує автор для впливу на аудиторію.

Оксана Забужко, лауреатка Шевченківської премії, виголошує промову на Тарасовій горі у Каневі. 9 березня 2019 року

– Мене було прошено виголосити тут, на цьому святому для кожного українця місці, подячне слово. Мені хочеться говорити сьогодні про вдячність дещо більшу аніж ту, яка пов'язана із високою – хай якою високою – державною нагородою. Я справді щаслива сьогодні тут бути, і це не є ритуальна формула церемоніальних промов.

Коли п'ять років тому цього дня, 9 березня 2014 року, я виступала на Майдані з ювілейним словом до Шевченкового 200-ліття, у Криму вже були ворожі війська, а українські міста – всі українські міста – попередньо вже були політі російським бензинчиком, і генштаб Росії вже жбурляв на них настійно запалені сірники, намагаючись підпалити Україну з кількох кінців одночасно.

І тоді я не знала, і ніхто тоді не знав, що буде з нами завтра.

Я не знала, чи я виживу, я не знала, чи виживе моя країна, я не знала нічого, окрім того, що збулося трагічне Шевченкове пророцтво і сталося – уже сталося! – по його слову: «Як Україну злії люде присплять, лукаві, і в огні її, окраденую, збудять...»

Це було, але було одночасно і відчуття – цілу ту трагічну зиму було відчуття, в усіх подіях тієї зими – Шевченкової присутності.

Тільки значно пізніше, через рік чи більше, коли вже стало ясно, що ми таки вижили, що Україна таки остоялася, вистояла як країна і держава, і жити ми будемо, і незалежність свою зберегли, – мені розповіли історію, яка пояснила мені оте тодішнє відчуття Шевченкової присутності. І наочне потвердження якої ми бачили сьогодні, по дорозі сюди, коли проїздили через центр Канева.

Це отой заморожений зимою 2014-го довгобуд, ось той самий «крематорій», так би мовити, – він і зараз так виглядає: трошки грізнувато, – в якому планувалася зустріч Януковича й Путіна, і врочисте підписання ними нового Переяславського договору – нового союзного договору, нового ярма для України, що мало статися і було заплановано на 200-ліття Шевченка, на ось те саме 9 березня 2014 року.

Але Шевченко як істий дух-оборонець свого народу до цієї наруги не допустив.

Я щаслива, що наш народ має такого духа-оборонця. Я щаслива, що саме нам пощастило на такого генія, тому що не можна знищити народ у якого впродовж семи поколінь на підсвідомому рівні стоїть у прошивці ось те саме: «Борітеся – побороте! Вам Бог помагає!»

І можна викинути поему «Кавказ» із шкільної програми, як це було зроблено Міністерством освіти України перед війною, очевидно в чеканні російських танків, яких ця поема б образила, – по-моєму її досі не повернуто, – але в лиху годину, коли Україні загрожуватиме справжня небезпека, обов'язково знайдеться хтось, знайдеться якийсь хлопчик, який згадає ці рядки, як згадав їх Сергій Нігоян на Майдані, який прочитає ці рядки, і тим, як тригером, запустить в рух оті надпотужні захисні сили в українцях, про які українці й самі не підозрювали, бо давно забули, що вони в нас є...І ми прокинемось.

І ми прокинулись, і ми вижили, і ми вистояли, і це чудо, справді чудо, я не боюсь цього слова! Ми боїмося якось його вживати. Поляки не бояться казати про «чудо над Віслою», коли вони одбилися у 1920 році від московської армії.

От і ми в 2014 році мали своє чудо: ми вижили! Нехай травмовані, нехай поранені, нехай і з вирваними з живого тіла, як шматки м'яса, шматками своїх земель, нехай замотелічені й обморочені московськими політтехнологіями різних розливів, які Шевченко називав

«московською блекотою» у свій час, – але живі, але «в своїй хаті», зі «своєю правдою», і, слава Богу без чекістського чобота на горлі.

І я щаслива, що я сьогодні тут, а не на еміграції чи на два метри під землею. І я щаслива, що моїх читачів і моїх земляків сотнями тисяч не везуть у теплушках освоювати «неситому» «Сибір неісходиму», кажучи Шевченковими словами, і загачувати їхні тундри й болота козацькими «благородними костями», як це було у минулому столітті, і позаминулому, і позапозаминулому, – і як, твердо вірю, не буде більше ніколи.

Ми вистояли – і ми вистоїмо, які б ризики ще не чекали на нас попереду. І «оживуть степи, озера» – і це Шевченко нам також обіцяв.

Всі його пророцтва досі збувалися, безперечно, збудеться й це.

Треба тільки пам'ятати той заповіт, який він залишав нам, – який був написаний тут на цій могилі, на першому хресті, котрий поставив був Варфоломій Шевченко і де був напис, який заборонили царські жандарми і напис довелося зняти.

Ось цим написом, цим заповітом, забороненим тоді в 19 столітті, Шевченко звертається до нас і сьогодні:

«Свою Україну любіть.

Любіть її... во врем'я люте,

В остатню, тяжкую мінуту,

за неї Господа моліть».

Спасибі Вам. Тарасе Григоровичу.

Зі святом – з Шевченковим днем – нас усіх!

Оксана Забужко – письменниця, поетка, публічна інтелектуалка лауреатка Національної премії імені Тараса Шевченка 2019 року

Завдання 12. Самостійно оберіть тему, розробіть задум і створіть тезовий план інформаційної промови. Тематика доповіді може стосуватися якої-небудь культурної події у житті країни, професійно значущої події, інформувати про останні досягнення в галузі освіти, зокрема навчання мови. Напишіть 2 зачини до промови, використавши різні прийоми: розповідь про щойно пережиту подію, неочікуване запитання, посилення на газету, книгу та ін., парадоксальний початок, цікавий факт, приголомшлива цифра, оригінальна цитата, комплімент, звернення до конкретних зацікавлених, жарт, власні почуття, про місце, про аудиторію, предмет як наочність чи ін.

Завдання 13. Візьміть участь у грі! Імітаційна гра «Спічрайтер».

Практичне заняття №5

Тема: Мистецтво аргументації. Мовні засоби переконування. Еристика.

Теоретичні питання

1. Аргументація і критика. Загальні правила успішної аргументації. Типи аргументів. Особливості аргументативного тексту. Принципи конструктивної критики.
2. Форми колективного обговорення професійних проблем. Суперечка, дискусія, диспут, полеміка. «Мозковий штурм» як евристична форма, що активізує креативний потенціал співрозмовників під час колективного обговорення проблеми. Технології проведення «мозкового штурму».
3. Ключові правила коректного ведення дискусії. Етикетні словесні формули, що сприяють бесконфліктному спілкуванню.
4. Мистецтво перемовин. Збори як форма прийняття колективного рішення. Виступи на батьківських зборах. Нарада. Виступи, повідомлення й доповіді на педагогічних нарадах.

Рекомендована література.

1. Мацько Л. І. Риторика: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2003. 311 с.

2. Панасюк А. Как победить в споре, или искусство убеждать. Москва: Олимп: ООО «Издательство АСТ – ЛТД», 1998.
3. Риторика : навч. посіб. / за заг. ред. П. О. Редіна. Харків : Вид-во ХарПІ УАДУ «Магістр», 2002.
4. Романовський О.Г., Серета Н. В., Квасник О. В. та ін. Риторика : навчально-методичний посібник для студентів. Харків : НТУ «ХПІ», 2008. 160 с.
5. Сагач Г. М. Ділова риторика: мистецтво риторичної комунікації: навч. посіб. Київ: Вид-во «Зоря», 2003. 255 с.
6. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ: Алерта, 2011. 694 с. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001711>

Практичні завдання

Завдання 1. Враховуючи мету і адресата спілкування, доберіть аргументи, за допомогою яких можна переконати (виберіть дві із семи запропонованих ситуацій):

- 1) почати бігати: а) жінку середнього віку; б) літнього чоловіка.
- 2) здавати одяг у хімчистку: а) малозабезпеченого громадянина; б) успішного, забезпеченого громадянина.
- 3) застрахувати майно: а) багатодітну родину; б) самотнього чоловіка; в) директора фірми.
- 4) зробити пожертвування в товариство захисту бездомних собак: а) свою подругу (друга, дружину, чоловіка); б) успішного директора фірми.
- 5) проголосувати за улюбленого викладача, якого висунули кандидатом у депутати, знайомих вам людей: а) бабусь на лавочці перед будинком; б) мам на дитячому майданчику; в) сусіда-юнака.
- б) записатися до секції східних єдиноборств (плавання, спортивних ігор): а) дитину дошкільного віку; б) студента.
- 7) передплатити періодичне видання: а) сусідку; б) дідуся; в) будівельника.

Завдання 2. Психологи, що досліджують особливості національного спілкування, доходять висновку, що українцям і росіянам властива категоричність у висловлюванні власних суджень.

Англієць сказав би так: «Можливо...», «Може бути...», «Не виключено...», «Я не думаю/впевнений, що це гарна ідея/цікавий фільм/правильне рішення».

Українець висловиться так: «Ні», «Так», «Не може бути», «Я думаю/впевнений, що це негарна ідея/нецікавий фільм/неправильне рішення».

Який спосіб висловлення думок більше сприяє виникненню конфлікту в діалозі?

В японських традиціях ділового спілкування переможці говорять слова вибачення переможеним у дискусії. Зазвичай при цьому висловлюється така думка: «Ми впевнені, що наступного разу ваша думка буде панівною». Чи сприяє це безконфліктності у спілкуванні? Аргументуйте свою думку.

Які ще відомі вам традиції національного спілкування сприяють безконфліктному спілкуванню, а які конфліктному?

Завдання 3. Прочитайте текст. Перекладіть його.

Сказать человеку, что он не прав, можно. Но, сказав, можете ли вы быть уверены, что он согласится с вами? Никогда! Ибо вы нанесли удар по его чувству собственного достоинства, его гордости и уму. Это может только пробудить желание нанести ответный удар, но изменить свою точку зрения – никогда. Вы можете обрушить на него всю мощь логики Платона или Канта, но вы не переубедите, ибо ранили его чувства (Д. Карнеги).

• Дайте відповідь на запитання : як вчинити, якщо ви точно знаєте, що думка, висловлена співрозмовником, помилкова?

(Це запитання поставив вам Д. Карнегі, і у нього є своя відповідь. Чи збігається ваша думка з думкою психолога? Перевіримо: «Нет ничего лучше, как начать словами: «Ну и ну! А я думал совсем иначе! Но я, конечно, могу ошибаться. Со мной это не раз было. Давайте проверим факты».

• Обміняйтеся думками щодо такого питання: заохочення чи критика здійснює позитивний вплив на людину? Введіть у репліки там, де це необхідно, звороти, що сприяють

безконфліктному протіканню бесіди: «Можливо, це так і є, але мені здається...», «Це, скоріше за все, правда, але є й інша думка..», «Я з повагою ставлюсь до твоєї думки, але...» та ін.

Завдання 4. Проаналізуйте текст промови на педагогічній нараді «Оцінка без оцінок вчить досягати успіху». З'ясуйте, за допомогою яких прийомів автор вирішує комунікативне завдання – привернути увагу до проблеми, переконати колег у необхідності впровадження якісно нових підходів до оцінювання результатів навчальних досягнень учнів.

Виступ на педраді ОЦІНКА БЕЗ ОЦІНОК ВЧИТЬ ДОСЯГАТИ УСПІХУ

Не дивина, що найчастіше шкільні вчителі жаліються на небажання сучасних дітей вчитися.

І насправді, не можна не помітити, як протягом перебування за шкільними стінами гасне природна зацікавленість. Особливо це характерно для підлітків. Падає інтерес до шкільних предметів, діти пасивні й неуважні на уроках, не бажають вдумуватися, швидко викидають із пам'яті все почуте.

Дуже часто такий опір пояснюється конкретними причинами. Буває, що учень пропускав заняття через хворобу і відстав від класу – тому не може зрозуміти пояснення вчителя. Йому нецікаво, він швидко втомлюється і відволікається. Або ж учневі не подобається вчитель, його манера викладання.

І скарги вчителів на слабе навчання і недисциплінованість школярів не закінчуються, а стосунки між тими та іншими часто переростають в конфлікти. Учні не бажають навчатися, рівень отриманих знань низький...

Причин такої ситуації декілька:

- невміння вчитися і долати труднощі пізнавальної діяльності,
- величезний обсяг і складність матеріалу, який потрібно засвоїти і запам'ятати.

Педагоги часом намагаються організувати діяльність без опори на бажання і мотиви учнів. Але чи так легко годувати дитину, яка вже наїлася і більше їсти не хоче?

Не стимулює бажання вчитися і бідність та непродуманість методики й організації навчального процесу і взагалі шкільного життя. Дуже часто учні не тільки відчують, але можуть навіть більш-менш точно попередити поведінку вчителя в найближчий час. Є навіть слова, які він обов'язково скаже. А це не може не налаштувати учнів проти вчителів і взагалі проти шкільного навчання.

Як справедливо відзначав великий німецький педагог А.Дистервег, розум дитини неможливо наповнити знаннями, вона сама повинна схватити і засвоїти їх. Людині не можна повідомити знання, їх можна запропонувати, але оволодіти ними вона повинна в результаті власної діяльності.

Поговоримо про деякі стимули у заохоченні дітей до навчання.

Такий стимул як оцінка використовується вчителями вже давно. Однак за останні десятиліття в нас не стихають суперечки про те, чи потрібна оцінка, чи повинна вона точно відображати успіхи учня, чи, може, краще не показувати реальний рівень знань слабого учня? Деякі теоретики педагогіки вважають: якщо і є сенс оцінювати успішність пізнання словесно, то ставити який би то не було знак такої оцінки (наприклад, цифру, що вказує на рівень успішності) не можна. Саме це, вважають вони, боляче ранить слабких учнів і відбиває у них бажання учитись.

В Українському колежі ім. В.Сухомлинського, експериментальній школі-лабораторії, учні початкових класів вже протягом десятка років навчаються без оцінок. «Бажання добре вчитися, – розповідає директор Васирина Хайруліна, – це зміст нормального дитячого життя, але це бажання дуже легко загасити небажаними для учня оцінками та негативним ставленням оточуючих до успіхів школяра».

Але як би то не було, все ж невід'ємним елементом управління якістю освіти є контроль знань. Він сприяє виявленню рівня знань, прогалин у підрозділах навчального процесу, дає змогу своєчасно врегулювати відносини між учнем і учителем. Також сприяє готовності засвоювати новий матеріал, відповідально і зосереджено працювати, користуватися прийомами самоперевірки і самоконтролю.

Якщо говорити про оцінювання школярів без балів, то можна вказати на різні форми заохочення до навчальної діяльності дитини: схвалення, погодження, підбадьорення. Але думаю, що доцільно буде розглянути обидва боки цієї медалі.

Кожен знає, що похвала – це найефективніший моральний стимул, і ми часто її застосовуємо і як засіб заохочення, і для того, щоб встановити хороші взаємовідносини. Взагалі, для будь-якої людини куди приємніше почути добрі слова на свою адресу, ніж чути образу, а то й лайку. Недарма народна мудрість говорить, що добре слово і кішці приємне. Але чи не траплялося вам відчувати невдоволеність через те, що після вашої похвали людина чомусь ні з того ні з сього починає працювати гірше, або взагалі проявляє агресію?

Ось декілька досить поширених ситуацій.

Перша. Хвалимо для того, щоб додатково завантажити.

Спочатку підхвалиш, а потім пропонуєш роботу, за яку ніхто не хоче братися. І розхвалена людина не може після цього відмовитись. Але й роботу цю виконує без особливого ентузіазму: розуміє прекрасно, що для того і похвалили, щоб додатково «нагрузити». І через те немає впевненості у щирості того, хто хвалить.

Друга. Похвала – джерело дискомфорту.

Коли хвалять одного і того ж учня, то оточуючі починають на нього «косо» дивитися. Дитина, помічаючи це, відчуває себе незручно в колективі, де кожен думає: «А чому не мене хвалять? Чим я гірший?»

Третя. Спочатку хвалимо – потім сваримо.

Це щось на зразок того, що «бий своїх, щоб чужі боялись». Не можна валити все в одну купу: тільки похвалив дитину, зразу ж посварив – тут ти молодець, а цього ти не знаєш і не вмієш. Похвала, яка закінчується критикою, нічого, крім роздратування і образ, не викликає. Так що краще, коли не все разом. Як кажуть, мухи окремо, котлети окремо.

Четверта. Їх заохотили, похвалили, а вони образились.

За що? За формальність, нещирість. Тільки щирий інтерес, а не формальне відбування (аби відчепитись) може по-справжньому стимулювати творчість і бажання бути кращим.

П'ята. Часті похвали.

Якщо людину хвалять дуже часто – вона звикає і вже не відчуває з цього приводу особливої радості. А от зі сторони товаришів можливі негативні емоції – чому це вихваляють тільки його?

Як бути з такими «парадоксами» у використанні доброго слова? Очевидно, потрібно уникати подібних ситуацій. І хвалити тільки за те, що дійсно заслуговує цього. А також не використовувати похвалу з якоюсь нещирою корисною метою. Головне, щоб добрі слова були щирими, справедливими і завжди доцільними.

Ще один дуже важливий і поки що недооцінений стимул – використання ігор і включення ігрових елементів в шкільні заняття.

Діти люблять гратися. Але гра – це легка, приємна діяльність. А при правильній організації вона дає дітям вміння, корисні для їх майбутнього життя. Гратися люблять не тільки малюки, а й старшокласники. Гра знімає розумову втому, підвищує оптимістичний настрій, зближує дитину і вчителя. Але найголовніше – вона зближує питання, що вивчаються в класі, з внутрішнім світом школяра, а значить, явно стимулює навчальну діяльність. Учитель, який на уроках часто використовує елементи гри, зазвичай – улюблений вчитель і предмет його – улюблений для школярів.

Сьогодні досвід безоціночного навчання стає у нагоді при роботі за системою тематичного оцінювання без врахування поточних оцінок, які взагалі можна не ставити.

Очевидним є той факт, що зараз в Україні з'явилась нагальна потреба у творчих, діяльних, обдарованих інтелектуально і духовно розвинених громадянах. А це і є свідченням того, що на даному етапі розвитку освіти в Україні потрібно впроваджувати якісно нові підходи до оцінювання результатів навчальних досягнень учнів.

До проекту рішення педради пропоную, враховуючи вище сказане, внести таке:

Для підвищення рівня навченості у школі впроваджувати якісно нові підходи для оцінювання результатів навчальних досягнень учнів, робити наголос на розвиток моральних стимулів до здобування знань.

Завдання 5. Проаналізуйте текст промови директора Інституту української мови Національної академії наук України Павла Гриценка у Конституційному Суді України, визначте комунікативну мету виступу і засоби її вирішення (див. Додаток И).

Завдання 6. Підготуйтеся до обговорення в аудиторії тем «Студентське дозвілля», «Моя мовна стійкість» з використанням методу «Шість капелюхів мислення» Едварда де Боно.

- **Викладіть письмово свою позицію з порушених питань у вигляді мотиваційного повідомлення в соціальних мережах.**

- **Створіть текст публічного виступу у форматі TED і виголосіть його перед одногрупниками чи студентами інших спеціальностей (зробіть відеозапис):**

а) «Студентське дозвілля. Як відпочивати правильно і корисно?» Мета: популяризація активного відпочинку, який є важливою складовою успішної життєдіяльності молоді людини; ознайомлення з сучасними можливостями організації культурного дозвілля.

б) «Переходь на українську». Мета: допомогти російськомовним студентам перейти на українську, виховати мовну стійкість та популяризувати україномовність серед молоді.

Завдання 7. Ознайомтеся з алгоритмічним приписом, який визначає доцільну послідовність мисленнєво-мовленнєвих дій як узагальнених прийомів (кроків) самостійного розв'язання поставленого завдання – активної участі в запланованій дискусії/дебатах. Прокоментуйте кожен «крок» дискусанта.

Алгоритмічний припис учаснику дискусії

1. Визначте для себе межі теми дискусії та переконайтеся, чи всі слова і поняття теми та проблеми дискусії Ви чітко й повно розумієте (у разі потреби скористайтеся авторитетними науковими та словниково-довідковими виданнями).

2. З'ясуйте основні структурні компоненти дискусії та їх роль в обговоренні означеної теми:

2.1. Початок (встановлення контакту зі співрозмовниками; визначення мети, проблем та актуальності дискусії; активізація уваги).

2.2. Інформування (виклад інформації в обраний спосіб: повідомлення, пояснення, опис, характеристика).

2.3. Власне дискусія: аргументація (коректне наведення доказів на захист сформульованих тез).

2.4. Контраргументація (коректне наведення доказів для нейтралізації антитез, заперечень, непогоджень із співрозмовником).

2.5. Ухвалення рішення.

2.6. Підбиття підсумків.

3. Визначте джерела інформації з дискутованої теми, детально знайомтеся з ними й зафіксуйте найважливішу інформацію (тези, аргументи) до кожного із структурних компонентів дискусії.

4. Порівняйте точки зору різних авторів і вибудуйте свій погляд на дискутовану проблему або приєднайтеся до певної тези чи позиції автора.

5. Спрогнозуйте вірогідні заперечення і зауваження співрозмовника та визначте можливі контраргументи й оптимальну форму своєї реакції на них з метою переконання.

6. Оберіть коректні прийоми утримання уваги співрозмовників і дотримуйтеся правил цивілізованого спілкування.

7. Визначте можливі варіанти завершення дискусії та оберіть найдоцільніший із них.

8. Проаналізуйте свою мисленнєво-мовленнєву діяльність під час дискусії, зробіть аргументовані висновки та сформулюйте поради й рекомендації для себе як дискусанта на майбутнє.

- **Подумайте над поданими нижче темами для дискусії/дебатів. Готуючись до участі в обговоренні питань, окреслених у тематиці дискусій (обрати одну на вибір), сформулюйте свою позицію. Напишіть тезу, доберіть аргументи на її захист, приклади, зробіть короткий висновок. Спрогнозуйте можливі контраргументи, подумайте над їх спростуванням. Візьміть участь в обговоренні.**

1. Які соціальні проблеми молоді Ви вважаєте сьогодні найбільш серйозними?
2. Двомовність: бути чи не бути?
3. Вища освіта: чи потрібна вона?
4. Сучасне телебачення: добро чи зло?
5. Чи стала молодь гірше?
6. Щастя – пункт призначення чи спосіб існування?

7. Вища освіта має бути безкоштовною?
8. Проблеми екології української мови.
9. Що потрібно робити для піднесення престижу факультету, на якому вчитеся?
10. За дистанційною освітою – майбутнє.
11. Вільне відвідування занять – для усіх студентів.
12. Мовна мода – це добре чи погано?

Проведення дебатів. Ведучий повідомляє тему виступу і викликає двох учасників. Вони виступають по черзі з виголошеної теми по 3 хвилини. Після виступу учасник відповідає на запитання слухачів. Його опонент має право запитувати першим. Потім виступає його опонент у такому ж форматі, теж 3 хвилини. Після двох виступів слухачі голосують за кожного з промовців. Кожній новій парі дається нова тема.

Студенти діляться на дві групи, які обстоюють протилежні позиції. Після того, як кожною групою були дібрані аргументи, розпочинається дискусія. Групи беруть слово по черезно, висувачи аргументи і контраргументи.

Практичне заняття №6

Тема: Мистецтво аргументації. Слухання й обговорення виступів.

Мета практичного заняття: навчитися виступати перед аудиторією, обговорювати й аналізувати виступи. Завдання практичного вислухати й обговорити публічні виступи студентів, надавши кожному певні рекомендації.

Методичні рекомендації з підготовки та виконання практичного завдання.

Кожному студенту пропонується:

1. Вибрати тип промови і відповідну тему.
2. Підготувати конспект виступу і презентацію.
3. Виступити з промовою, продемонструвавши такі види красномовства: академічне, суспільно-побутове.

Регламент проведення практичного заняття:

1. Презентації публічних виступів слухачів.
2. Аналіз публічних виступів.
3. Оцінювання публічних виступів.

Примітка. Кожний слухач презентує публічний виступ (до п'яти хвилин) перед аудиторією. Якщо є можливість, відбувається відеозапис презентації. Викладач і слухачі ставлять запитання. Відповіді на запитання. Обговорення й аналіз презентації публічних виступів (до 20 хв). Викладач разом зі слухачами оцінює виступи за критеріями аналізу публічних промов, запропонованими в підручнику (рекомендоване джерело №6, С. 203)

Можливі теми промов:

1. Моя професія найкраща! (профорієнтаційна агітація).
2. Кроки до успіху (на шляху до професії філолога). Як усе встигнути?
3. Вивчати мови у наш час – легко і цікаво!
4. Найефективніший спосіб вивчення мови.
5. Екологія мови

• Оберіть одну із запропонованих тем (або запропонуйте власну тему) і виконайте подані нижче завдання:

- 1.Змодельуйте уявну аудиторію (вік, професійний рівень, коло інтересів тощо)
- 2.Визначте мету виступу, комунікативне завдання.
- 3.Оберіть один із прийомів зацікавлення аудиторії для вступу.
- 4.Доберіть цитатний матеріал, скориставшись різними джерелами інформації.
- 5.В основній частині промови скористайтесь засобами активізації уваги слухачів (прийомами діалогізації, створення проблемної ситуації, незначного відступу від теми, висунення несподівано нових припущень, цікавих фактів, візуалізації тощо).
- 6.Запишіть текст промови, потренуйте у її виголошенні (підготуйте презентацію).

Дізнайтеся більше! (Теми ІНДЗ)

- Технологія активного слухання.
 - Техніки відмови в діловій бесіді.
 - Бар'єри й ускладнення у процесі комунікації.
 - Притча як дидактичний жанр переконливого мовлення.
 - Майстерність запам'ятовування: сучасні прийоми мнемотехніки.
- Гендерні аспекти спілкування.
 - Технологія проведення ПР-акцій (ПР-акція вашого факультету).
 - Культура сприймання публічного виступу. Види запитань.
 - Фатичні мовленнєві жанри в професійному дискурсі.
 - «Я-висловлювання» у спілкуванні з дитиною.
 - Протокольні-етикетні (ритуальні) та розважальні види промов у професійному мовленні.
 - Мистецтво урочистої промови в професійно-педагогічному мовленні.
 - Етнокультурні особливості вживання компліменту в українському та англо-американському етикетному мовленні.
 - Використання легенд, притч, байок, історій з життя чи гумору в контексті усного публічного висловлювання.
 - Підготовка публічного виступу за технологією Message House.
 - Особливості мовлення перед мікрофоном і телевізійною камерою.
 - Особливості лінгвістичного контенту персональних сайтів учителів-мовників, лінгвістів і літературознавців.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ ЯК СКЛАДНИК ФАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Практичне заняття №7

Тема: Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні

Теоретичні питання

1. Загальна характеристика наукового тексту. Мовні засоби наукового стилю.
2. Функційно-сміслові типи висловлювань у професійному науковому мовленні. Різновиди міркування: власне міркування, доведення, спростування, пояснення.
3. Мовленнєві жанри навчально-педагогічного дискурсу: епістемічні, метатекстові, оцінні. Опис мовного явища, класифікація, зіставлення. Визначення поняття (дефініція). Види дефініцій у науковому тексті. Навчальне пояснення як педагогічний жанр.

Рекомендована література

1. Карамішева Н. В. Логіка. Пізнання. Евристика. Львів, 2002. С. 162–168.
2. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови: структура наукового тексту. К., 1970. 306 с.
3. Мацько Л., Деніскіна Г. Українська наукова мова: теорія і практика : навч. посіб. Тернопіль. : Підручники і посібники, 2011. 272 с.
4. Михайлова О. Г., Сидоренко А. А., Сухопар В. Ф. Українське наукове мовлення. Лексичні та граматичні особливості : навч. посіб. Харків, 2000. 97 с.
5. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. Київ : "Центр навчальної літератури", 2006. 312 с.
6. Селігей П. Світло і тіні наукового стилю : монографія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 627 с.
7. Семенов О.М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. 252с.
8. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. для студ. / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатович, В. М. Швирка. Старобільськ, 2015. 112 с.

9. Сурмін Ю. Науковий текст: специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб. Київ: НАДУ, 2008. 184 с.
10. Хоменко І. В. Логіка: підручник. Київ, 2007. С. 139–145
11. Чепіга І. П. Мовленнєві особливості наукового тексту: текст-міркування, текст-доказ. *Лінгвістичні студії*. Донецьк, 2002. Вип. 10. С. 157–161.
12. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ : Алерта, 2010. 696 с.

Практичні завдання

Завдання 1. Доберіть фрагменти фахових текстів, що ілюструють різні підстили (власне науковий, навчально-науковий, науково-популярний, науково-довідковий, науково-діловий, науково-фантастичний) наукового стилю мовлення. Знайдіть особливості, що вказують на їх приналежність до того чи іншого підстилю наукового стилю. Оформіть свої висновки у вигляді міркування-доказу. Як зразком скористайтеся публікацією Хом'як І. М. Науковий текст як об'єкт вивчення стилістики. *Педагогічні науки*. 2011. Вип. 60. С. 54–59.

Текст № 1. *Позитивним моментом атомарного підходу є намагання тлумачити лексичне значення в термінах дискретних ознак, які слугують засобом «членування інформації». В аспекті типологічних досліджень такий погляд узгоджується з ідеєю членування фізичного континууму, в межах якого мови можуть проводити одні й ті самі або різні розмежування. Зокрема, дослідження лексем на позначення кольору виявили розходження в кількості та номенклатурі кольороназв у різних мовах, що, як вважається, зумовлено допустимістю множинності способів членування та довільністю дискретизації колірнього спектра. Феномен дискретизації колірнього континууму визначають два чинники: класифікаційна та інтерпретаційна поведінка людини, що в контексті когнітивного підходу до тлумачення значення свідчить про гносеологічну природу елементарних смислів (Деменчук О.В.).*

Текст належить до книжного стилю, наукового стилю, власне наукового підстилю. Насичений науковою лексикою, мовознавчими термінами: *атомарний підхід, лексичне значення, дискретизація, лексема, когнітивний підхід* та ін. Важливою ознакою власне наукового стилю є послідовне вживання інтернаціоналізмів, що відображено в тексті: *континуум, феномен, номенклатура, гносеологічний* та ін. Використання безособових дієслів (*вважається, свідчить, визначають*) та вживання форм на *-но, -то (зумовлено)* також підтверджує правильність визначеного різновиду, адже в таких текстах здебільшого йдеться про наукові результати, висновки з проведеного дослідження. Стиль викладу – чіткий, позбавлений суб'єктивних оцінок. Усі речення розповідні, словесно розгалужені, автор використовує складні синтаксичні конструкції.

Текст № 2. *Орфографія – 1) система однакових написань, що історично склалася, яку використовують у писемному мовленні; 2) розділ мовознавства, який вивчає й опрацьовує систему правил, що забезпечують однакові написання. Орфографія будь-якої мови ґрунтується на певних принципах. Орфографічні принципи визначають вибір одного написання там, де є орфограми, тобто там, де можливі два чи більше різних написань. На основі цих принципів установлюються орфографічні правила. Залежно від того, який принцип є провідним при позначенні звукового складу слів у тій чи іншій національній орфографії, говорять про основний принцип цієї орфографічної системи загалом. Існує чотири -16- принципів орфографії: фонетичний, морфологічний, історико-традиційний та ідеографічний (Кочерган М.П.).*

Текст належить до наукового стилю, навчально-наукового підстилю, призначений для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Характеризується об'єктивністю, абстрактністю, точністю викладу матеріалу та відсутністю емоційно-експресивної лексики. Текст насичений спеціальною термінологією, що притаманна навчально-науковому підстилю (*орфографія, орфографічні принципи, орфограма, орфографічне правило*), науковими термінами (*система, принцип, правило*), використовуються типові сполучники і сполучні слова (*що, залежно від того, який*). Вищенаведеному тексту характерні чіткі за будовою прості поширені речення і складні – з підрядними означальними. Особові конструкції (*система склалася; розділ вивчає; орфографія ґрунтується*) переважають над безособовими (*установлюються*). У реченнях прямий порядок слів, вони ускладнені однорідними членами (*фонетичний, морфологічний, історико-традиційний, ідеографічний*), що служить для повного і логічного викладу наукового матеріалу.

Текст № 3. *Вияткові характеристики радіотелескопа УТР-2 із системою УРАН дали змогу*

вітчизняним ученим проводити унікальні дослідження й одержати -17- надзвичайно цінні наукові результати. За понад 40-річний період роботи декаметрової радіоастрономії в Україні було виконано величезний обсяг досліджень, які переважають 10 наукових напрямів. Для вивчення виявилися доступними практично всі об'єкти всесвіту – від найближчого оточення Землі, Сонячної системи, нашої Галактики – до найвіддаленіших космічних об'єктів. Нині близько 90 відс. усіх даних, що надходять у декаметровому діапазоні – найбільш довгохвильовій ділянці спектра космічного випромінювання, яка ще доступна для спостережень із поверхні Землі, – отримуються за допомогою українських радіотелескопів (Мар'їн Ю.).

Текст належить до науково-популярного підстилю наукового стилю, оскільки, з одного боку, характеризується науковим викладом інформації (достовірність, чіткість, логічність, послідовність), а з іншого – спрямований на зацікавлення нефахівців фактами, явищами, актуальними проблемами радіоастрономії (доступність, популярність). Тексту властива стандартизація у висловах, широке вживання сталих словесних формул, наприклад: дати змогу, одержати результати, проводити дослідження. Лексика здебільшого нейтральна, вживається в прямому значенні. Широко використовуються терміни та термінологізовані сполуки, які подекуди пояснюються, що забезпечує краще розуміння інформації (декаметрова радіоастрономія, Сонячна система, Галактика, декаметровий діапазон, довгохвильова ділянка спектра). Найчастіше вживаються іменні частини мови (віддієслівні іменники на -нн(я): випромінювання, спостереження; відносні прикметники), а також безособові дієслова. Надається перевага простим ускладненим реченням або складнопідрядним із підрядними означальними.

Завдання 2. Прочитайте текст. У кожному абзаці підкресліть ключові слова і словосполучення, що передають основну інформацію й викресліть ті, що несуть другорядну, додаткову, роз'яснювальну. Сформулюйте основну думку кожного абзацу одним-двома реченнями, по можливості проілюструвавши її прикладами. Перекладіть отримані тези українською мовою.

Композиція в научному стилі стандартна: текст має заглав'я, а його "тіло" ділиться на вступ, основну частину і висновок. В змістовому відношенні композиція наукового тексту відображає епістемологічну ситуацію (процес пізнання) і, якщо підійти з динамічних позицій, слідує за її етапами. Композиційні блоки і фрагменти наукового твору достатньо чітко розмежовані з допомогою лексичного складу і спеціальних одиниць зв'язування. Це допомагає правильному сприйняттю тексту: адресат отримує можливість відслідковувати загальну логіку автора і відокремлювати головну інформацію від не головної.

Заглав'я зазвичай має інформативний характер і включає в себе базове ім'я теми всього твору. Заголовки прагматичного характеру в академічному і навчально-науковому науковому творі – порівняно рідке явище, хоча в науково-художній мові, а також в полемічних і "парадних" ситуаціях ідеє постійний пошук привабливих для адресата формулювань. Заголовочні кліше наукового твору – це номінативне словосполучення на базі імені теми (*Нравственні концепції в лексическому освіщенні; Архетипи філософського дискурсу*), речеві формули о [чём], к вопросу о [чём] к проблеме [чего] (*О геохимической эволюции биосферы; О культуре медведя у эвенков; К вопросу о стилистическом словаре; К проблеме стереотипов сознания*). В останнє часи отримала широке поширення структура з відображенням об'єкта дослідження: к імені об'єкта або загальної теми дослідження через двоєточіє додається ім'я (імена) предмету розгляду, наприклад: *Фразеологізми в науковій мові: обоснование типологии; Мировоззрение современного актёра: парадоксы и противоречия*.

В науковому творі можливі підзаголовки, мета яких – визначити етап дослідження (*к постановке вопроса; некоторые итоги*), його матеріал (*на материале [каком]*), в журнальному творі – пошук (*в связи с выходом в свет...*) і др. Жанрові позначення вводяться в заглав'я не прийнято. Жанр розуміється або позначається на титульному листі наукового твору (*автореферат; сборник статей; тезисы; материалы конференции*), може слугувати назвою рубрики наукового періодичного твору (*обзоры; рецензии*).

Вступ як частину наукового твору відображає початкові етапи пізнавального процесу і включає в себе оглядовий фон обраної проблеми, характеристику проблемної ситуації і представлення уже існуючого наукового знання по даній проблемі (старого знання). В наявності і компоновці відповідних композиційних фрагментів можливі варіанти. Як правило, в кінці вступу з більшою або меншою впевненістю визначається мета автора і формулюється авторська гіпотеза. Наприклад, композиційне розв'язання во вступі статті Д. С. Лихачёва ідеє по наступній логічній схемі: поняття стилю в мистецтві > належність двом стилям підготовлена природою мистецтва > наявність в одному творі декількох стилів

- задача, которую автор предлагает своим читателям > (гипотеза): видимое нарушение единства на самом деле создаёт новое высшее единство.

Переход от одного композиционного фрагмента к другому в рамках введения может осуществляться плавно, без специальных логических связей. Есть, однако, множество речевых стереотипов, помогающих адресату следить за развитием мысли автора. Вот, к примеру, операторы ввода старого знания: *теоретические основы [чего] были заложены [кем, когда]; история науки показывает; если взглянуть ретроспективно; к данной проблеме обращались [кто]*. Е. А. Баженовой выявлен обширный перечень таких операторов, в составе которых лексика речи и мысли (*писать, утверждать, предполагать, истолкование, идея, точка зрения*), вводные и вставные конструкции того же значения (*по словам, согласно концепции [кого], в понимании [чьём]*), цитирование и отсылки к источнику цитируемого (*в книге, статье, монографии [чьей]*), антропонимы и нарицательные обозначения носителей старого знания (*основоположник, представитель формального направления*). Кроме того, композиционному делению способствует размещение информации, открывающей новый содержательный фрагмент, в начале абзаца. Иногда такая информация оформляется в виде отдельного короткого абзаца.

Заключение научного произведения обязательно соотносится с гипотезой автора. Содержательное ядро заключения – обогащенный в содержательном и модальном отношении вводный авторский тезис. Он служит обобщением, повторяется в более полной и отточенной формулировке и подаётся в тональности уверенного утверждения. Научная речь пользуется целым рядом стандартных речевых вводов заключительной части текста: *итак, таким образом, в итоге, обобщая всё сказанное, перейдём к обобщению/заключению*. Обязательными вводными стереотипы не являются. Автор может организовать переход к заключению только на лексическом сдвиге, в лекции или докладе использовать паузу, но и при этом соблюдаются два правила. Во-первых, в заключении появляется лексика обобщения (***весь круг вопросов, проблема в целом, современная риторика, анализ приведённого материала показал***), усиливается роль множественного числа (*наши наблюдения свидетельствуют, эти опыты создают общую основу*) и категории среднего рода (в связи со ***сказанным***, *исследование продемонстрировало*), появляются обобщённые метатекстовые речевые сигналы (*в настоящей статье, данная монография*).

Парадоксальным образом, в научном тексте заключения может не быть вообще (встречаются тексты, чаще эмпирические, которые заканчиваются с рассмотрением последней группы материала или последнего этапа эксперимента), но если данная композиционная часть присутствует, она строится по названным правилам. Как и в большинстве функциональных стилей, введение и заключение образуют целостный дискретный текст в тексте – композиционную рамку.

Основная часть научного текста представляет новое знание автора. Её композиционные блоки и фрагменты отражают движение авторской мысли по линии развития темы, а также введение дополнительной и побочной информации (иллюстрации, сопоставления, общение с адресатом, субъективно-модальные наслоения, фрагментарное обращение к старому знанию).

В делении содержания на информационные фрагменты и в обеспечении единого логического развития текста огромную роль играют лексические и лексико-синтаксические единицы с текстовой функцией сегментации, т.е. расчленения и одновременно связи смысловых фрагментов в рамках всего текста. Будем называть такие единицы логическими связками. Они делятся на собственно логические, указывающие на тип или характер последующей или предшествующей информации, и композиционно-логические, организующие заданную автором общую последовательность частей текста. Ср.: *основное, главное, как правило, кроме того, то же, с одной стороны, с другой стороны, кстати, например* (собственно логические) и *вначале, прежде всего, в первую очередь; перейдём к [чему], затем, далее; наконец, в последнюю очередь; здесь, теперь* (композиционные связки). Вводными операторами такого рода выделяются все фрагменты субъективно-модального характера: *лучше сказать, конечно, нетрудно заметить, естественно, вполне понятно, к сожалению, удивительно, интересно*. Весь лексический материал связок научного текста относится к нейтральным либо книжным языковым средствам.

Связки очень часто употребляются группами, образуя "цепочки хода мысли": *во-первых - во-вторых - в-третьих; начнём с [чего] - продолжим - заканчивая, отметим*. Ряд связок работает ретроспективно или проспективно, устанавливая дистантную связь с предшествующим или последующим фрагментом текста, иногда достаточно отдалённым (*ещё раз, как отмечалось, сказанное ранее, в приведённых мнениях, вернёмся к; в этих примерах перед нами; позже, в дальнейшем, впоследствии, ниже следует*). При этом начальный микротекст, как правило, не

маркується зв'язкою, вона з'являється во другому і наступних фрагментах, а зв'язь з передшествуючим(-и) фрагментом(-ами) устанавлюється на лексико-семантичному основанні і підтримується синтаксически (обычно анафорой). Научна речь розполагаєт относително устійчивими композиційно-логіческими моделями вистраивання частей текста, а то і целых текстів, наприклад:

(1) - *Для сравнения укажем - Приведём ещё один пример -Если попытаться привести к общему знаменателю мнения о., то;*

(2) - *Так, В связи с тем, что... - Однако;*

(3) ... *подошли к очень важной проблеме - С самого своего возникновения - Как правило - Иногда - Приведу пример - Вспомним - И всё-таки снова - Именно в этом заключается. Сигналы хода мысли оформляются однотипными видовременными и личными формами глагола, что подчёркивает их взаимосвязь. Например: Настоящая работа ставит своей целью... - Для сравнения укажем - Заметим здесь - Вернёмся к - Присмотримся более внимательно - Прежде всего **отметим - Подчеркнём - Проведём одну параллель - Подведём** некоторые итоги. Так эксплицируются логические связи и одновременно обеспечивается композиционная чёткость научного текста.*

Итак, разграничение композиционных частей, блоков, фрагментов научного текста базируется на использовании целого ряда речевых стереотипов, а также обдуманной лексико-синтаксической стратегии текста. Дополнительно в крупных научных жанрах (монография, диссертация) применяются рубрикация, заголовки глав и разделов. Компактному осмыслению композиции способствует дополнительный вторичный текст-оглавление (содержание).

Завдання 3. Визначте функційний тип (опис, розповідь, міркування, доказ) поданих висловлювань.

1. Основоположним принципом будь-якого наукового дослідження вважають методологічний принцип об'єктивності. Він виражається у всебічному врахуванні факторів, які зумовлюють те чи інше явище, умов, в яких вони розвиваються, адекватності дослідницьких підходів і засобів, які дають можливість одержати справжні знання про об'єкт, передбачають виключення суб'єктивізму, однобічності й упередженості в підборі й оцінці фактів (С.Гончаренко).

2. Випрацювання української морфологічної термінології на живомовній національній основі припадає на середину -- другу половину ХІХ ст. Національне іноді стихійно, але більшою мірою цілеспрямовано вироблялося в західноукраїнських граматаках Т. Глинського, І. Могильницького, М. Лучкая, М. Осадци та ін. (І. Ярошевич).

3. У дисертації зосереджено увагу на лінгвістичній об'єктивації феномену неокласичного тексту, де критерій стилістичної домінанти в аналізі аргументується дослідницькою увагою до екстра- й інтралінгвальних факторів. До екстралінгвальних віднесено позамовну культурну ситуацію, що спричинила текст, зумовила його цілісність і приналежність до «поля культури». Інтралінгвальна сутність зумовлена особливостями мовної свідомості, репрезентованої в тексті та його одиницях, що розгортається у просторі мовної системи, можливості реалізації функцій (А. Калетнік).

4. Не будь-який пошук відповіді на запитання можна віднести до проблемних. Якщо в результаті дослідження з'ясується, що аналізоване нами відоме явище підпорядковане вже відомому закону, то поставлене запитання не є проблемним. Отже, до проблемних відносимо монографічні дослідження, які містять поєднання аналізу непізнаного, невідомого з припущенням про можливість дії невідомого з припущенням про можливість дії невідомого закону в певному непізнаному середовищі (С.Гончаренко).

5. Справді, якщо бодай побіжно ознайомимось зі змістом психопедагогіки Е. Стоунса, то переконаємося, що врешті-решт ми маємо людську педагогіку, де чітко окреслені два суб'єкти педагогічної дії, завдання й цілі їхньої спільної праці, засоби досягнення цілей, мотивації їхньої праці й ін. Маємо вступ і 18 розділів (без поділу на підрозділи). Звернемо увагу на назви: *Ті, хто навчаються, учителі, психологи; Учіння. Основи; Мова й учіння людини; Думка, мовленнєве спілкування, дія; Мовленнєве спілкування вчителя; Типи мовленнєвого спілкування; Завдання учіння; Аналіз учіння; Навчання поняттю; Навчання психомоторним навикам; Навчання вирішенню проблем; Закріплення учіння; Структура навиків учіння; Програмоване учіння; Оцінка учіння й навчання; Розроблення тесту; Чи потрібні виміри?; Навчання учінню. Перед нами розгорнута*

програма підготовки вчителя до педагогічної дії зі значної кількості питань із проблем учіння й виховання. Ця програма називається педагогічною майстерністю (І. Зязюн).

6. Засоби виразності наукового стилю мають великий і ще незужитий комунікативний потенціал. По-перше, це стосується ясності й стислості: дотримання цих комунікативних якостей не лише відповідає інтересам читача, а й віддзеркалює природу обґрунтованих, досконало організованих наукових знань. По-друге йдеться про композицію, яка покликана втілювати в тексті послідовність і систематичність мислення. Це досягається, зокрема, чітким членуванням викладу на мікротеми, розмежуванням змісту на головне та другорядне. По-третє, підвищення комунікативності наукового тексту пов'язане з вільнішим виявом авторової індивідуальності, доречним використанням розмовних та експресивних елементів, оптимальним співвідношенням у викладі фактів і узагальнень, гармонією конкретного й абстрактного. Творче використання всіх цих засобів полегшує й поліпшує читацьке сприйняття. Виклад у такому тексті стає логічним, доказовим, переконливим.

7. Мета поданого тексту - наукове повідомлення, пояснення фактів і явищ. У тексті розповідається про розвиток опорно-рухової системи людини. Основна думка тексту: на розвиток опорно-рухової системи людини впливає вік, харчування, а також її рухова активність. Текст подано монологом, який вирізняється об'єктивністю, точністю, логічністю і узагальненістю. У тексті спостерігаються прямий порядок слів (*У дитинстві, юнацькому віці вони швидко ростуть і розвиваються*), а також інверсія (*На розвиток скелета впливає також рухова активність людини*). Побудований він за допомогою простих і складнопідрядних речень (*Скелет і м'язи людини змінюються протягом життя. Крім того, окістя рясніше забезпечується кров'ю, кістки швидше ростуть*). Відмінною особливістю є дієслова недоконаного виду у формі теперішнього часу (*змінюються, завершуються*). Це надає тексту позачасового узагальненого значення. Також вжиті зворотні дієслова (*Окістя рясніше забезпечується кров'ю*). Вони позначають дію як відмінну рису предмета. Спостерігаємо також використання абстрактних і речовинних іменників у формі множини (*мінеральні солі*). Вони змінюють лексичне значення, оскільки називають вже не саму речовину, а позначають конкретний вид. Для найменування цілого класу предметів вживаються іменники однини зі значенням узагальненої множинності (*активність (спорт, фізичні вправи)*). Усі перераховані вище ознаки вказують на приналежність цього тексту до навчально-наукового підстилю наукового стилю мовлення.

Завдання 4. Доберіть приклад фахового тексту (6-10 речень), який би відповідав таким параметрам: науковий стиль, функціональний тип – статичний опис. В обраному тексті визначте межі таких типових компонентів структури описів: 1. Зачин (за наявності). 2. Основна частина: а) найменування поняття й розкриття його у визначенні; б) перелік суттєвих ознак поняття з прикладами, коментарями; цитування; опис особливостей прояву ознак предмета у взаємодії з іншими предметами. 3. Кінцівка (за наявності).

Подані характерні риси статичного опису проілюструйте прикладами з обраного тексту:

а) основне смислове навантаження несуть іменники і прикметники:...

б) часто використовується дієслівна форма теперішнього часу, що передає довготривалий стан предмета або "позачасовий" стан:...

г) однотипність форм присудка, яка є показником статичності зображуваного: ...

д) поширеність складнопідрядних речень:...

е) паралельний тип зв'язку речень у тексті:...

4. Знайдіть фрагменти тексту, що відповідають **визначенню поняття**, прокоментуйте його композиційну схему. Перевірте, чи збігається їх будова із характерними для цього жанру моделями: Назва поняття – родові (або більш загальні) поняття – суттєві ознаки.

Завдання 5. Розкажіть про особливості опису процесів і дій. Наведіть приклад тексту-опису дії чи процесу в науковому стилі.

• Створіть фрагмент пояснювального мовлення вчителя, у якому а) дайте учням рекомендації щодо послідовності дій під час розбору слова за будовою; б) порадьте як вчити напам'ять вірші; як «згорнути» текст до рівня плану. У поясненні використовуйте слова, що вказують на зв'язок думок, порядок викладу інформації:

Спочатку, згодом, потім, під час, далі, перш за все, в першу чергу, водночас, пізніше, на завершення (закінчення), потому, раніше, ще, зараз, тепер, попередньо, розпочинаючи, поряд з цим, паралельно з, одночасно з, у подальшому, підсумовуючи, на завершення, повертаючись до, під час, пізніше, після того як, коли, як тільки, щойно, наприкінці.

Завдання 6. Визначте, чи дотримані правила порівняння в пояснювальному мовленні вчителя (фрагмент уроку на тему «Прикметник як частина мови», пояснення нового матеріалу здійснюється шляхом порівняння прикметника з іменником). Введіть у висловлювання вчителя пропущені підстави для порівняння двох частин мови. Вимовте виправлений варіант, уявивши, що ви пояснюєте матеріал п'ятикласникам.

... Іменники і прикметники схожі тим, що вони змінюються за числами і відмінками. Розгляньмо такий приклад: словосполучення «зелене дерево». Спробуємо змінити обидва слова за числами (дерево - дерева; зелене - зелені). Обидва слова змінюються за відмінками: «зеленого дерева - на зеленому дереві» Так? Тепер подивимося на відмінності.

Різниця між іменником і прикметником полягає в тому, що іменники (ви це вже знаєте) не змінюються за родами (ми говоримо, що вони належать до одного з трьох родів), а прикметники - змінюються. У цьому легко переконатися: «молода людина» - іменник «людина» належить до чоловічого роду, а прикметник «молодий» змінюється за родами - «молода жінка», «молоде дерево» <...>!

Завдання 7. Подані уривки текстів побудовані за схемами послідовного і паралельного порівняння. Визначте тип порівняння. Доведіть свою думку, використовуючи модель: «Аналізований текст є науково-навчальним повідомленням/поясненням, в основі якого лежить процес зіставлення. Мета – визначити схожість/відмінність... і Текст побудовано за типом паралельного/послідовного зіставлення, оскільки.... Зіставлення є повним/неповним, оскільки....

I. «Відмінність між додатком і обставиною полягає в наступному: по-перше, додаток позначає предмет, а обставина - час, місце, спосіб дії; по-друге, додаток відповідає на запитання непрямих відмінків, тоді як обставина - на запитання "де?", "куди?", "як?", "коли?" та ін., по-третє, додаток часто виражається займенником, обставина, навпаки, часто виступає прислівником. Звернемося до прикладу: "До нас повільно наближалася група хлопців". У цьому реченні додаток "до нас" відповідає на питання "до кого?", означає предмет (в широкому розумінні) і виражається займенником; обставиною є слово "повільно", тому що воно відповідає на запитання "як?", позначає спосіб дії і виражене прислівником ...».

II. Важко розрізнати другорядні члени речення, виражені іменниками у непрямих відмінках з прийменниками чи без них. Це стосується насамперед додатка і обставини, порівняймо їх.

Якщо додаток позначає предмет, то обставина – час, місце і спосіб дії. Розгляньмо такий приклад: «Сьогодні хмари затягли все небо». У цьому прикладі обставина «сьогодні» позначає час дії: (затягли коли?) – сьогодні; додаток «небо» позначає предмет: затягли (що?) – небо.

Перейдемо до другої відмінності. Різниця між додатком і обставиною полягає ще в тому, що додаток відповідає на запитання непрямих відмінків, тоді як обставина – на запитання «де?», «куди?», «коли?» та ін. Візьмімо для прикладу речення: «У нашому місті побудували новий кінотеатр». У цьому прикладі обставина «у місті» відповідає на запитання «де?»: побудували (де?) – у місті, а додаток «кінотеатр» відповідає на запитання «що?»: побудували (що?) – кінотеатр.

Розглядаємо далі. Третя відмінність між додатком і обставиною полягає в тому, що обставина може бути прислівником, а додаток, навпаки, прислівником не виступає (а найчастіше виступає займенником). Наприклад: «До нас повільно наближалася група дітей». У цьому реченні обставина «повільно» виступає прислівником, а додаток «до нас» – займенником з прийменником.

Таким чином, для розрізнення додатка і обставини слід враховувати: значення, належність до тієї чи іншої частини мови і синтаксичну функцію слова.

III Іменники і прикметники схожі тим, що вони змінюються за числами і відмінками. Розгляньмо такий приклад: словосполучення «зелене дерево». Спробуємо змінити обидва слова за

числами (дерево - дерева; зелене - зелені). Обидва слова змінюються за відмінками: «зеленого дерева - на зеленому дереві» Так? Тепер подивимося на відмінності.

Різниця між іменником і прикметником полягає в тому, що іменники (ви це вже знаєте) не змінюються за родами (ми говоримо, що вони належать до одного з трьох родів), а прикметники - змінюються. У цьому легко переконатися: «молода людина» - іменник «людина» належить до чоловічого роду, а прикметник «молодий» змінюється за родами - «молода жінка», «молоде дерево» <...>!

• Доберіть приклад висловлювання у власне науковому або науково-навчальному підстилях (це може бути фрагмент тексту підручника, наукової статті, конспекту уроку), який містить пояснення на основі зіставлення будь-яких мовних явищ (порівняння звуків, фонем, частин мови, речень, мов і т. ін.).

Завдання 8. Побудуйте висловлювання-зіставлення у формі послідовного, а потім паралельного порівняння на тему «Майбутній час дієслова: проста і складна форма», «Тексти-міркування і тексти-докази: спільне і відмінне», «Мова і мовлення», або іншу мовознавчу тему. Підготуйтеся пояснити цей матеріал однокласникам: продумайте його структуру, за якими ознаками (підставами) ви буди порівнювати явища, які мовні засоби допоможуть вам висловити порівняльно-зіставні відношення під час пояснення (однак, проте; але, та, також, так само як; як..., як..., так і...; не лише..., але й; порівняно; подібно; на відміну від; напровагу, навпаки, аналогічно, також, таким же чином, з одного боку, з іншого боку, в(у) той же час, як; між тим, як; в(у) той час, як; разом із тим, інакше, по-інакшому, саме так; так само, як і, у такий же спосіб; як порівняти, то; якщо, то).

Завдання 9. Прочитайте текст. Проаналізуйте й скажіть, чи відповідає він за змістом і структурою поясненню. Які прийоми використав автор? Поясніть значення слів, позначених зірочкою.

1. МАРЖИНА може здатися дуже ягідним словом, але це тільки на перший погляд. Римована співзвучність із такими смачними лексемами як малина, лохина і калина у жодному разі не роблять його наближеним до ягід. І до квітів також, бо яким би ароматним і пишним не було слово жоржина, утім, із маржиною воно не має нічого спільного, крім літери «же», звичайно. «То що ж за слово таке загадкове?», – нетерпляче зайорзаєте на бамбетлі* ви, театральню ляснувши руками об коліна! А ми скажемо: «Ну ж бо, спробуйте відгадати! Загадка перша: «На п'яних зелених луках, де буяє полонина, там мольфар збира опеньки, ремига* траву маржина».

Здогадалися? Як – ні?! Ну добре, тоді слухайте ще одну: «Коло хвiртки є калина, ягода гірка й корисна, в Галі гнуться коромисла, до хліва бредє маржина».

А цього разу? Відгадали?! Ну пра-а-а-авильно! Маржина – то є всяка живність, яку тримають газдині* вдома, у хлівцях: пацята, козенята, телята. Іншими словами, маржина – то є худоба. Тільки «худоба» – слово дуже прозаїчне і звичайне, а «маржина» – поетичне й загадкове! Тож читайте словнички і вивчайте нашу чудову, колоритну мову! На цiм слові – будьте здорові! (Слава Світова).

Досліджуємо разом!

Візьміть участь у проекті «Пояснювальне мовлення».

1	Вид проекту	Характеристики
2	за метою виконання	Дослідницький Практико-орієнтований
3	за характером змістового (предметного) матеріалу	Лінгвістичний монопроект
4	за характером контактів	аудиторний
5	за тривалістю	короткостроковий
6	за кількістю учасників	Груповий; індивідуальний
7	Мета проекту	Поглиблення знань студентів про сутність й особливості побудови жанру навчального

		пояснення, формування комунікативно-жанрових умінь самостійного створення і виголошення пояснювальних текстів.
8	Груповий проєктний продукт	Узагальнена (у вигляді схеми, таблиці, інфографіки) інформація з теми, усна характеристика формальної (структурно-композиційної і мовної) організації пояснювального мовлення; модельні характеристики пояснення, побудованого за принципом послідовного або паралельного зіставлення.
9	Індивідуальний проєктний продукт	Авторські тексти, що являють собою основні жанрові різновиди пояснення.

Практичне заняття № 8

Тема: Нормативність сучасного наукового тексту.

Теоретичні питання

1. Морфологічні норми в мові наукового тексту. Характеристика відтворення іменників у науковому висловлюванні. Особливості вживання прикметників, ступенів порівняння прикметників. Особливості використання й запису числівників. Зв'язок іменників із числівниками в мові наукового тексту. Поняття граматичного керування. Відмінкові форми залежних компонентів при дієсловах *навчати, опановувати / опанувати, нехтувати* та утворених від них віддієслівних іменників. Прийменникові конструкції в структурі наукового тексту. Варіанти заміни ненормативних конструкцій з прийменниками *по, при, під, над* тощо.
2. Семантико-синтаксична організація наукового стилю. Синтаксичні норми наукового стилю: прямий і зворотний порядок слів у реченні; вживання однорідних членів, дієприкметникових та дієприслівникових зворотів; особливості координації присудка з підметом; складнопідрядні речення, їхні типи в науковому стилі.

Рекомендована література

1. Вакуленко М. О. Сучасні проблеми термінології та української наукової термінографії. Київ, 2009. 69 с.
2. Лозова Н.Є., Фридрак В.Б. Дзвона чи дзвону? Або -а(-я) чи -у (-ю) в родовому відмінку: словник-довідник. Київ: «Наукова думка», 2007.
3. Семенов О. М. Наукова мова як комунікативний феномен. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Semenog.php>
4. Український правопис. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>
5. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ: Алерта, 2011. 694 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001711>

Практичні завдання

Завдання 1. До запозичень доберіть українські відповідники.

Запозичення : гетерогенний, демілітаризація, дескриптивний, детермінувати, компаративний, еквівалент, конденсувати, рафінований, секундарний, ліміт, симптом, пролонгація, прерогатива, превалювати, акумулювати, адекватний, індіферентний, радикальний, превентивний.

Українські відповідники : спричиняти, порівняльний, відповідник, згущувати, ущільнювати, різнорідний, роззброєння, обмеження, ознака, продовження, перевага (виключне

правило), переважати, збирати, нагромаджувати, накопичувати, рівний, відповідний, тотожний, байдужий, неактивний, докорінний, запобіжний, різнорідний, очищений, описовий, визначати, зумовлювати, вторинний.

Завдання 2. Відредагуйте подані словосполучення.

Самим найближчим часом; по найбільш привабливішим цінам; менш корисніший; за самими оптимістичними прогнозами; найбільш найсприятливіші умови; у найменш активнішому періоді; якнайбільш сучасний; більш детальніший; щонайменш виразний; самий вигідний проект; найбільш цікавіші результати.

Завдання 3. Поставте іменники у форму родового відмінка однини й прокоментуйте закінчення. Зразок: *Працівника (назва істоти) Прогресу (назва абстрактного поняття).*

Режим, гуртожиток, конкурс, ректор, текст, жанр, термін (слово), термін (строк), банк, зошит, бал (одиниця виміру), листопад (місяць), диктант, фразеологізм, відмінок, додаток, варіант, документ, абзац, виняток, приклад, суфікс, дифтонг, аналіз, епіграф, епітет, антонім, звук (елемент мови), бакалавр, деканат, факультет, епізод, зиск, практикум, засіб, метод, аргумент, відбиток, Донбас, Китай, Байкал, Дунай.

Журнал, м'який знак, інтерфікс, інфінітив, метод, висновок, монофтонг, параграф, архаїзм, присудок, принцип, зворот, зв'язок, синтаксис, кабінет, кисень, пісок, компот, мільйон, доказ, відсоток, магазин, електорат, соціолект, атестат, русизм, полонізм, церковнослов'янське, пломбір (морозиво), Париж, Кривий Ріг, Дністер, Кіпр.

Диплом, прогрес, персонал, спеціаліст, рік, колектив, елемент, ресурс, менеджер, аналіз, відбір, клієнт, десяток, комплекс, склад, зміст, процес, Лондон, працівник, проект, відділ, план, спосіб, вівторок, компонент, метод, долар, партнер, квартал, інженер, реєстр, керівник, банк, масштаб, тип, контроль, баланс, тиждень, спосіб, каталог, курс, бюджет, поверх.

Завдання 4. Запишіть, вибравши потрібний варіант із дужок.

(В,у)становити стратегічно-комунікативні параметри комунікативної ситуації кібербуллінг(а,у) (в,у) когнітивно-прагматичній площині та визначити засоби, що беруть участь (в,у) породженні дискурс(а,у) кібербуллінг(а,у). Теоретичне значення роботи полягає (в,у) тому, що її результати (і,й) висновки слугують певним внеском (в,у) розвиток когнітивної лінгвістики, когнітивної прагматики (реконструйовано концептуальні метафори (і,й) концепти; на підставі аналіз(а,у) мовленнєвих актів (і,й,та) їх складників з'ясовано стратегії (і,й) тактики реалізації кібербуллінг(а,у) в (І,і)нтернет-дискурсі.

Завдання 5. Побудуйте сполучення слів, розкриваючи дужки. Обґрунтуйте вживання відмінкових форм іменників, що в дужках.

2 (відсоток), 45 (журнал), 1/2 (рік), 2 (висновок), 4 (графік), 58 (номер), 34 (епізод), 3,5 (раз), 42 (доказ), 17 (аргумент), 6 (випадок), 22 (принцип), 3 (промінь), 27 (дослід), 63 (комп'ютер), 542 (приклад), 4 (атом), 25 (фрагмент), 3 (коледж), 76 (пристрій), 4 (метод), 83 (предмет).

Завдання 6. Перекладіть українською мовою. • Поясніть уживання літер *и, і*. • Виокреміть міжнародні словотвірні елементи, з'ясуйте їх значення.

Индукция, дедукция, експлицитный, имплицитный, алогизм, аритмичный, гиподинамия, графомания, когерентность, интеркультурный, транскультурный.

• **Доберіть якомога більше філологічних термінів з грецькими й латинськими словотвірними елементами. Поясніть їх значення.**

Завдання 7. Російському терміну «отклонение» відповідають чотири українських слова з нетотожними значеннями: відхилення, відхилювання, відхиляння, відхил. Виберіть точний термін, розрізняючи явище та дії різної тривалості та повторюваності.

Відхилення/відхилювання/відхиляння/відхил стрілки амперметра, яке ми щойно спостерегли, свідчить про виникнення індукованого струму в колі (разова дія). Відхилення/відхилювання/відхиляння/відхил стрілки амперметра, яке ми спостерігали щоразу,

коли замикали коло, свідчить про виникання індукованого струму в колі (повторювана дія). Відхилення/відхилювання/відхилення/відхил стрілки амперметра свідчить про повільне наростання струму в колі (тривала дія). Відхилення/відхилювання/відхилення /відхил у значеннях струму фіксується приладом (явище).

Завдання 8. До поданих термінних словосполучень російською мовою доберіть нормативні українські відповідники.

Обобщающий этап исследования, используемый в английской речи, обосновывающие методы языковых исследований, уточняющее определение, уточняющий член предложения, заведующий кафедрой, выступающий на заседании кафедры, желающие отвечать, существующие концепции когнитивистики, контролирующий орган.

Завдання 9. Замініть розщеплені присудки, що становлять усталені дієслівно-іменникові сполуки, простими присудками.

Ставити запитання, проводити дослідження, зробити аналіз, здійснювати опитування, виконувати моделювання, характеризується реалізацією, установити відповідність, установити послідовність, дає можливість, давати оцінку, надати інформацію, узяти в борг, приймати рішення, надати допомогу, підвести ризику; узяти зобов'язання; вести контроль; нести відповідальність.

Завдання 10. Визначте, яку помилку допущено в поданих реченнях. Знайдіть суб'єкт, що виконує основну й додаткову дію. Запишіть зредаговані речення, правильно вживаючи дієприслівникові звороти.

1. Потрапивши на слизову оболонку носової порожнини, розташовані там рецептори подразнюються часточками пилу чи речовини з різким запахом. 2. Атмосферне повітря, поглинаючи вуглекислий газ і виділяючи на світлі кисень, оновлюється зеленими рослинами. 3. Змінюючи тиск газів у плавальному міхурі, глибина занурення у воду може змінюватися рибою. 4. Класифікація І. Іванова, тим паче класифікація його попередників, побудовані, не враховуючи єдиних принципів... 5. Порушуючи закони логіки, послідовність викладу матеріалу так само порушується... 6. Аналіз теоретичного матеріалу варто здійснювати як з філософських позицій, так і зважаючи на найновіші досягнення соціологічних досліджень....

Завдання 11. У поданих реченнях узгодьте підмет з присудком, поясніть свій вибір.

Кілька студентів (буде відраховано / будуть відраховані). Частина осіб, які мають початковий рівень підготовки, (розпочинає / розпочинають) навчання. Ряд питань, які обговорювались на засіданні, (було поставлено / були поставлені) на голосування. Велика кількість підручників і словників (відповідає / відповідають) сучасним вимогам. Не лише Степан, а й Микола (не виконав / не виконали) домашнього завдання. Більшість студентів нашої групи (гарно вчиться / гарно вчаться). Частина членів комісії (дійшла / дійшли) думки про припинення дії постанови. Чимало приватних засновників і потенційних інвесторів (чекає / чекають) на сприятливіший інвестиційний клімат. Усі, хто (прибув / прибули) на конференцію, мають зареєструватися. Не тільки економічний, а й юридичний бік справи (цікавив / цікавили) промисловців. 91 абітурієнт (вступив/-ли) до університету на факультет психології, історії та соціології. Усі 31 (студент/-и виборів/-ли) призові місця в олімпіаді. Індивідуальний графік відвідування навчальних занять (має/-ють) 34 (студент/-и). Більшість викладачів кафедри (має/-ють) науковий ступінь і вчене звання. 5. Кілька студентів факультету (пройшло/-ли) навчання в Польщі. Частина студентів, які навчаються на III курсі, (захищає/-ють) курсові роботи достроково. Усі студенти, хто (має/-ють) відмінні оцінки, отримують залікову оцінку автоматично.

Вправа 12. Використовуючи рекомендовану літературу перекладіть українською мовою словосполучення. Який словник став у пригоді?

Крупним планом, крупный учений, крупный вопрос, крупные достижения; гражданский кодекс, гражданский долг, гражданский брак, гражданское общество; дружеские отношения, международные отношения, внимательное отношения к людям; общими усилиями, общие вопросы биологии.

Практичне заняття №9

Тема: Аналітичне опрацювання інформації наукового джерела. Компресія наукового тексту

Теоретичні питання

1. Компресія наукового тексту.
2. Тематичні виписки. План: основні види, структура. Тези.
3. Конспектування. Типи конспектів (структурний, плановий, текстуальний, вільний, тематичний). Способи конспектування. Прийоми раціональної організації конспекту. Особливості конспектування лекції.
4. Поняття про цитування. Загальні правила цитування.
5. Система загальноприйнятих скорочень слів і словосполучень. Основні правила скорочення. Лексичні та графічні скорочення. Правопис аббревіатур.
6. Скісна риска як нелітерний орфографічний знак.

Рекомендована література:

1. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. Київ : "Центр навчальної літератури", 2006. 312 с.
2. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. для студ. / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатів, В. М. Швирка. Старобільськ, 2015. 112 с.
3. Семенов О. М. Читання і компресія наукового тексту у професійній діяльності педагогічних працівників. URL: http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/articles/2010/14_04.pdf
4. Український правопис. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>
5. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник. Київ: Алерта, 2011. 694 с. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001711>

Практичні завдання

Завдання 1. З'ясуйте, зміст яких понять розкривають запропоновані визначення:

- а) короткий перелік проблем, досліджуваних у науковому тексті; порядок розміщення частин якого-небудь викладу, його композиція;
- б) коротко сформульовані основні положення статті, лекції, доповіді;
- в) стислий писаний виклад змісту першоджерела (лекції, виступу, промови, книги, статті тощо).

Продовжіть речення.

1. Зміст першоджерела в конспекті може передаватися ...
2. За походженням конспекти поділяються на: ...
3. Тези позбавлені ...
4. Кожна теза, що містить нову думку, пишеться ...
5. Реферат готується за ...

Завдання 2. Визначте який з способів компресії (скорочення, заміна, злиття, поєднання декількох способів) застосовано у кожному із запропонованих випадків.

1. Було: Казка живе всюди, у всьому: у деревах, листі, у самому вітрі, у землі, у кріслі, у будинку, у березні, у тобі самому. (22 слова) Стало: Казка живе всюди, у всьому. (5 слів)
2. Було: Приблизно 25 відсотків регулярних курців помре передчасно через паління, тоді як більшість з них змогли б прожити на 10, 15, а то й 20 років більше. (26 слів) Стало: Приблизно 25 відсотків курців помре передчасно. (6 слів)
3. Було: Казки люблять діти і дорослі, сильні й слабкі, добрі й не дуже. (12 слів) Стало: Казки люблять усі. (3 слова)

4. Було: Казки навчать тебе бути добрим, ти побачиш, що вони зможуть підтримати, й, навіть, допомогти у біді. Казки покажуть як веселий, але слабкий може перемогти сильного, але похмурого. (27 слів) Стало: Казки навчать доброти, оптимізму, допоможуть у біді. (7 слів)

5. Було: Казки... Який чудовий і захопливий ваш світ... Світ, у якому завжди панує добро, де розумний завжди перемагає глупого, гарний – поганого, й у фіналі, зазвичай, усі щасливі. Ні, звісно, серед вас є такі, після яких стає сумно й хочеться плакати. Але це святий сум і святи сльози. Вони очищають. (48 слів) Стало: Світ казок, де панує добро, чудовий і захопливий, навіть якщо вони викликають сум і сльози, які допомагають нам ставати краще. (20 слів)

Завдання 3. Передайте подану інформацію однією фразою.

1. Найдосвідченіші екскурсоводи радять знайомитися з Лондоном за допомогою власних ніг, оскільки місця паломництва туристів розташовані в місті компактно, і якщо ви в змозі самостійно розібратися зі схемою столиці, то ніякий гід вам не потрібен.

2. Будь-яка діяльність проходить більш ефективно й дає якісніші результати, якщо в особистості є сильні, яскраві, глибокі мотиви, які викликають бажання діяти активно, у повну силу, долати неминучі утруднення, несприятливі умови й інші обставини, наполегливо просуваючись до поставленої мети.

3. Часто в моря з метою захоронення скидають ґрунт, який витягають під час днопоглиблювальних робіт у портах і каналах. Він сильно забруднений – у ньому можуть міститись метали, важкі малорозчинні залишки нафти. Скидають його, як правило, неподалік від берега й на невеликих глибинах. Прибережні води при цьому дуже забруднюються.

4. Експериментальна перевірка якості зварних з'єднань, виконаних згідно з технологією, розробленою в інституті, засвідчила їх високу холодостійкість, статичну міцність, а конструкції, виготовлені за цією технологією, як показує практика їх експлуатації, мають досить високу надійність і довговічність.

Завдання 4. Замініть подані далі словосполучення словом, або словосполученням із меншою кількістю одиниць. Запам'ятайте відповідники.

Приклад : у більшості випадків – здебільшого.

Вводити в дію; з метою сприяння; надавати допомогу; позиція, яку вони займали по відношенню до; приймати рішення; кожного разу; як тільки; до цих пір (до цього часу); до тих пір, поки; в минулому році; в позаминулому році; по обидві сторони; через деякий час; в іншому місці, що є сили; більш висока; з тих пір; з яких пір; до цієї пори; з цього часу; в усі сторони; замість цього; не вистачати; приходити до свідомості; у першу чергу; в більшості випадків; знайти порозуміння; як правило; зробити неможливим; зробити можливим.

Відповідники : щораз, щойно, досі, доки (допоки), торік, позаторік, обабіч, згодом, деінде, щосили (чимдуж, щодуху), вища, відтоді, відколи, дотепер, відтепер, навсідіч, натомість, бракувати, опритомніти (отямитись), насамперед (передусім), здебільшого, порозумітися, зазвичай, впроваджувати, щоб сприяти, допомагати, позиція щодо, вирішувати, унеможливити, уможливити.

Завдання 4. Прочитайте уривок тексту. Визначте його тему. Виділіть у тексті мікротеми. Складіть питальний, номінативний і тезовий плани запропонованого тексту українською мовою. Поясніть мету складання плану джерела наукової інформації. Подумайте, чи завжди пункти плану збігаються з межами абзацу? Від чого це залежить? Випишіть і перекладіть опорні слова, словосполучення і мовні засоби міжфразного зв'язку, необхідні для розкриття плану. Опираючись на план і виписані мовні одиниці, усно відтворіть основний інформативний зміст тексту. Чим відрізняється вторинний текст від первинного?

Остановимся подробнее на механизмах интеграции старого знания в новый текст, а также рассмотрим средства ввода чужой речи в произведение.

Как известно, каноническим способом языковой репрезентации старого знания является воспроизведение чужого высказывания (по М. М.Бахтину – «чужой речи») в формах цитации, пересказа, прямой и косвенной речи. Хотя граница между названными явлениями не всегда может быть проведена достаточно четко, различия между ними существуют. Эти различия сводятся к объему и степени сохранности/ искаженности чужой речи, т. е. степени ее

соответствия тексту-источнику; способу семантической и грамматической координации с новой средой – авторской речью; характеру сопряжения (монтажа) своего и чужого в рамках целого текста; способам ввода в произведение и др. Так, цитата характеризуется абсолютной точностью, или буквальностью, воспроизведения фрагмента первичного текста и всегда маркируется кавычками. Пересказ допускает отклонения от текста-оригинала, лексические замены и разного рода структурно-грамматические преобразования исходного высказывания, а также смещение логических акцентов в соответствии с прагматическими задачами автора нового текста. И в том и в другом случае возможно устранение «ненужной» информации.

Выбор способа репрезентации чужой речи варьируется в зависимости от функций старого знания и его значимости, наличия/отсутствия комментария и оценки, а также от языкового вкуса автора, стремящегося разнообразить научное изложение. Включение старого знания в научное произведение осуществляется двумя способами. Во-первых, посредством «скрепления» чужой речи с новым текстом благодаря использованию различных средств ввода. Во-вторых, непосредственным «погружением» чужой речи в новый текст без помощи специальных средств (нулевой ввод). Во втором случае маркером цитаты обычно выступают кавычки и специальный глагол сравни (Ср.), фиксирующие внимание читателя на факте чужой речи.

Ввод чужой речи в текст обеспечивается особой конструкцией, содержащей указание на принадлежность цитируемого фрагмента другому тексту. Средства ввода играют двойную роль: с одной стороны, они соединяют цитату с новым текстом, с другой – выделяют ее как некий инородный элемент, «поддерживают» цитату на поверхности текста, не давая ей погрузиться в авторскую речь. Приведем типичные средства ввода чужого высказывания в научное произведение. Глаголы речи и мысли: *писать, говорить, сообщать, спрашивать, добавлять, продолжать, отвечать, замечать, отмечать, подчеркивать, указывать, констатировать, заявлять, убеждать, утверждать, учить, гласить, полагать, считать, предполагать, заключать, описывать, определять, формулировать, характеризовать, оценивать, комментировать, называть, считать, рассматривать* и др., а также устойчивые глагольноименные словосочетания типа *исходить из положения/предположения, делать вывод, приходиться к заключению/выводу, обращать внимание на* и др. Эти средства акцентируют внимание читателя на содержании чужого высказывания. См.: *О. А. Лаптева правильно отмечает, что «тема обязывает к употреблению определенного речевого набора»; Г. А. Золотова пишет, что «коммуникативная функция речи осуществляется не иначе, как посредством синтаксических конструкций...»*. Существительные со значениями речи и мысли: *высказывание, выражение, слово, мысль, формулировка, замечание, суждение, свидетельство, понимание, истолкование, вывод, идея, заявление, утверждение, точка зрения, наблюдение, определение, характеристика, оценка, расчет* и др. См.: *Г. Пауль... дает такое объяснение начальной инвертированной реме: «Цитата»*. Вводные конструкции: *по словам / оценке / замечанию / мнению / определению / выражению / представлению / терминологии / наблюдению N; по /согласно N; согласно концепции / утверждению / точке зрения / высказыванию / закону N; с точки зрения N; в понимании N; в соответствии с утверждением / выводом / законом / точкой зрения / расчетами N* и др. См.: *По свидетельству Б. А. Серебренникова, «наиболее архаичный язык – хеттский – не имеет никаких наклонений, кроме изъявительного и повелительного»; ...совершается переход к «грамматико-лексическому полю» в понимании Е. В. Гулыга и Е. И. Шендельс, или к «функционально-семантическому полю» в понимании А. В. Бондарко*. Вставные конструкции (обычно заскобочные), напр.: *(термин / выражение N), (N)*. См.: *Антропоцентризм современной лингвистики обусловил возрастание интереса к языковой личности (термин Ю. Н. Караулова)*. Деепричастные обороты: *употребляя термин N, выражаясь словами N, используя выражение N, прибегая к сравнению N* и др. См.: *...говоря словами Э. Бенвениста: «то, что можно сказать, ограничивает и организует то, что можно мыслить»*. Условные придаточные предложения: *Если воспользоваться термином / выражением N* и др. Сочетания инфинитива с модальным словом: *можно / надо / необходимо / следует / целесообразно / достаточно / уместно сослаться на N / привести слова N / вспомнить выражение N* и др. Клишированные конструкции, предваряющие объемный фрагмент чужого текста, напр.: *Многоуровневость структуры текста отмечает Лотман. Стремясь не уклониться от смысла его идеи, намеренно приводим развернутую цитату*. В качестве распространителей сказуемого в конструкциях ввода чужой речи используются указания на источник цитируемого высказывания: *в книге / статье / монографии / учебнике / работе / труде / справочнике* и др. (напр.: *Проблема соотношения языка и мышления была затронута в монографии Б.А. Серебренникова, отметившего, что «цитата»*); на тему (проблему) исследования (*в одной из статей, посвященных тензорному анализу, N делает вывод о...*) или его

название (В своей «Функциональной грамматике» А.В. Бондарко отмечает...). Нередко распространители сказуемого конкретизируют место цитаты в исходном тексте, связь цитируемого положения с содержанием нового знания, отношение автора к мнению предшественника и др. Например, *Рассматривая вопрос об универсалиях, М.М. Гухман отмечает: «Цитата»; Говоря о надеждах в латинском языке, Соссюр указывал: «Цитата».* Автор чужой речи, помимо имени собственного, может быть назван автором, ученым, исследователем, основоположником школы, главой направления, преемником кого либо, представителем направления и др. Как видим, распространители подлежащего могут указывать на заслуги автора, его отношение к определенной науке или научной школе: *исследователь физики звезд С.А. Каплан, основоположник московской лингвистической школы Ф.Ф. Фортунатов, составитель тектонических карт А.Д. Архангельский, известный немецкий физик, один из корифеев синергетики, Г. Хакен; на ученое звание (академик А.А. Шахматов); на государственную принадлежность (представитель сербской стилистики А. Стоянович).* Распространители подлежащего используются в качестве дополнительных аргументов, подтверждающих истинность старого знания. Кроме того, они косвенно указывают на авторитетность предшественника и свидетельствуют о положительной оценке автором содержания чужого высказывания. При вхождении старого знания в дисциплинарный фонд науки авторство той или иной концепции нередко принимает обобщенный вид: *принято считать / рассматривать / характеризовать; обычно считают / рассматривают; известно, что; хорошо известно, что; всем известно, что; общеизвестно; как известно и др.* Напр.: *Известно, что для получения согласия с экспериментом при описании свойств полупроводника и диэлектрика электронная теория проводимости оперирует понятием эффективной массы.* Наконец, чужая речь может маркироваться ссылками и сносками, которые несут информацию при их соотнесении с библиографическим описанием источника. См.: *Вест и Арпацци [45] исследовали неустойчивость воздуха, к которому для визуализации добавлялся табачный дым... Данные [41, 45] хорошо согласуются с изложенными в этом параграфе результатами; Известны явления избирательности, ограничений и дополнительных специфических особенностей в реализации функций языковых единиц... [см. Общее языкознание 1970].* Библиографические ссылки отвечают нуждам коммуникации в научной сфере, поскольку позволяют лаконично охарактеризовать источниковедческую базу исследования. Кроме того, они обеспечивают точность выражения связей между новым и старым знанием. В то же время ссылки служат «своеобразной валютой, которой ученые оплачивают интеллектуальный долг своим предшественникам» [Разинкина 1986: 115].

(За М.П.Котуровою)

Завдання 5. Ознайомтесь з навчальними матеріалами й дайте відповідь на запитання: чому варто робити нотатки? Які існують способи конспектування? Створіть опорний конспект з теми «Конспект: види й правила складання» або інтерактивну дошку/плакат/стіну із використанням сервісів *RealTimeBoard (RTB), ThingLink*, або *Padlet* на одну із тем: «Основні форми запису і збереження інформації: випуски, план, тези, конспект», «Як правильно писати конспект: секрети і поради кмітливому студенту».

1) «Як конспектувати ефективно». URL: <http://blog.ed-era.com/notes-part-1/> та <http://blog.ed-era.com/notes-part-2/>

2) Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. для студ. / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатович, В. М. Швирка. Старобільськ, 2015. – 112 с.

3) Планування теми на основі Інтелект-карти. URL: <https://youtu.be/hMFmjoRWcb4>

Завдання 6. Запишіть не менше 10 дієслів мислення, що вживають при авторах, в оформленні цитати. Наприклад: *Л. Белехова зазначає, ...*

Завдання 7. У працях із вашої спеціальності знайдіть 5-6 цитат і посилань, визначте їх вид прокоментуйте правильність їх оформлення. Назвіть обов'язкові вимоги до оформлення цитат та посилань у науковій роботі.

Завдання 8. Розставте пропущені розділові знаки.

Навіть фашистський ідеолог Розенберг писав досить у народу знищити пам'ятки культури, він уже у другому поколінні перестане існувати як самостійна нація. В. Борейко. Оте

без надії сподіваюсь ніколи не полишало поета. З журн. І знов патріотів багацько скрізь, а робітників щось не чути, як казав Борис Грінченко. Є. Сверстюк. Бернарду Шоу належить відомий вислів про те, що інтелектуальні успіхи кожної країни залежить від того, наскільки у ній розв'язане національне питання. Тому, зазначав він, поневолена Англією Ірландія доти не зможе дати світового рівня філософа, доки не звільниться з-під чужоземного гніту О. Романів. Підлість і моя хата с краю влучно б'ють по душах дотепер В. Черепков.

Завдання 9. Запишіть цифрою першу числівникову основу складних слів.

Зразок: двадцятиповерховий – 20-поверховий

десятиметрівий, п'ятдесятитонний, семиразівий, двадцятип'ятирічний, чотириколісний, двоєметровий, сорокагодинний, дев'яносторічний, сорокаградусний.

Завдання 10. Наведіть приклади графічних скорочень (не менше 6 до кожного різновиду):

- а) дефісних;
- б) скіснолінійних (дробових);
- в) крапкових;
- г) нульових (безкрапкових);
- д) комбінованих.

Наведіть приклади слів, які не можна скорочувати.

Завдання 11. З'ясуйте, чи можна поставити скісну риску в таких позиціях:

Складна інтонація оклику?питання, тенденції до синтетизму?аналітизму, системність?несистемність мовних явищ, у 2018?2019 навчальному році, категорія істот?неістот, співвідношення курсу гривня?долар, п?в (поштове відділення), р?р (розрахунковий рахунок), п?п (по порядку), к?т (кінотеатр), км?год (кілометр на годину). **Вкажіть можливі варіанти запису.**

Завдання 12. Запишіть подані словесно-цифрові сполучення, використовуючи, де треба текстові нарощення.

80 роки ХХ сторіччя, 5 клас, У розділі 3, 20 завдання, у 7 рядку, завдання 1 і 2 рівнів, таблиця 4, XI Міжнародна конференція лінгвістів, 1, 2, 3 ряди.

Практичне заняття 10.

Тема: Вторинні жанри наукової комунікації. Реферування й анотування наукових текстів.

Теоретичні питання

1. Реферування наукового джерела. Вимоги до тексту реферату. Основні способи реферативного викладу тексту.
2. Анотування наукового джерела, основні функції. Види анотацій. Мовні стандарти для складання анотації. Типові помилки для складання анотації.

Рекомендована література:

1. Вернигора Н. М. Написання сучасної наукової статті : методичні рекомендації. Київ : Білий Тигр, 2015. 28 с. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12360/1/N_Vernyhora_NSNS_GI.pdf
2. Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація URL: <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/surmin.pdf>
3. Український правопис URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>

4. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник. Київ: Алерта, 2011. 694 с. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001711>

Практичні завдання

Завдання 1. На основі теоретичних відомостей про анотування і реферування наукових текстів (див. рекомендоване джерело №2 С. 34–40) з'ясуйте, що спільного і чим відрізняються між собою реферат та анотація наукового джерела. Сформулюйте чіткі вимоги до анотації і до реферату.

Завдання 2. Відновіть текст довідково-рекомендаційної анотації, розташувавши речення за її логікою та узгодивши фрагменти інформації, наведені в лівій та правій колонках. Спрогнозуйте назву анотованого наукового джерела.

I.	Статтю присвячено...	1.	...спеціалісти в галузі права, науковці й практики.
II.	Автор статті ґрунтовно доводить, що...	2.	...актуальній проблемі — конституційним гарантіям прав і свобод людини в Україні.
III.	У заключній частині статті зазначається, що...	3.	...юридичні гарантії (загальноправові та конституційні) — систему взаємопов'язаних форм і засобів, яка забезпечує належне визнання, захист і реалізацію певних прав та відповідних їм обов'язків.
IV.	На початку статті автор усебічно характеризує ...	4.	...в Україні залишається проблематичною реалізація ряду прав, передбачених Конституцією, і це пов'язане головним чином з економічною й політичною кризою.
V.	Адресат статті — ...	5.	... конституційні права та свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

Завдання 3. Ознайомтеся з текстом запропонованої анотації на дисертаційне дослідження. Визначте різновид анотації. Сформулюйте лаконічно вимоги до тексту означеного типу анотації.

АНОТАЦІЯ

Завальнюк І.Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ ст.: структура та прагмастилістичні функції. – Рукопис.

Роботу присвячено комплексному функціонально-семантичному та прагмастилістичному аналізу синтаксичних одиниць у мові української преси початку ХХІ ст.

Уперше в українському мовознавстві проаналізовано структуру, семантику, стилістику та прагматику синтаксичних одиниць, уживаних у мові українських газет першого десятиріччя ХХІ ст. Спостережено нові функціональні зміни в їхньому використанні, спричинені змінами в українських засобах масової інформації під впливом соціальної динаміки, інтенціями авторів публікацій та жанровою диференціацією газетного матеріалу.

Розмежовано загальноживані та закріплені за певними жанрами синтаксичні конструкції, умотивовано специфіку такої диференціації.

Визначено нові тенденції у функціонально-стилістичному використанні простих двоскладних і односкладних речень, простих ускладнених речень та речень, різнотипних за модальністю й експресією порівняно з уживанням їх у попередні періоди, простежено їхню прагмастилістичне навантаження в різножанрових газетних текстах.

Виокремлено нові явища у вживанні складних сполучникових структур, пов'язані з активізацією та розширенням кола сполучних засобів, інверсією предикативних частин та їхнім структурно-семантичним оновленням.

Окреслено функціональні параметри парцельованих і приєднувальних структур у сучасному українському газетному тексті. Установлено їхню нову репрезентацію, визначено основні засоби зв'язку парцелята і приєднувального речення з попереднім, способи морфологічного вираження їхніх компонентів, стилістичні функції та прагмакомунікативні потенції парцельованих і приєднувальних конструкцій.

Ключові слова: синтаксичні одиниці, комунікативно-прагматична парадигма, актуалізовані мовні явища, нові тенденції, прагмастилістичні функції, функціональні вияви синтаксичних конструкцій, парцельовані структури, приєднувальні конструкції, сполучні засоби, мова української преси початку XXI ст.

Завдання 4. Для анотування і реферування наукових текстів характерне використання наведених дієслів і дієслівних сполук. Перекладіть їх українською мовою і запам'ятайте.

Входят (вошли), дан (дается), говорится, названы, образуют, приведены примеры, теория изложена, идея представлена, утверждение строится, закономерность прослеживается, закон обуславливается, пример, факт, вывод напрашивается, заключение основывается, путь, поиск вырисовывается, описаны, применяются (для), отмечены, раскрыты (раскрываются), охарактеризованы, положение рассмотрено (рассматривается), подчеркнуты, рекомендуются, показаны, содержат, посвящены, составляют, представляют собой, указаны, являются, установлены, подтверждены, проанализированы, опр еделены, преподнесены, резюмирует, нацеливает на...

Автор полагает, анализирует, характеризует, отмечает, доказывает, сравнивает, сопоставляет, противопоставляет, называет, описывает, разбирает, подчеркивает, ссылается на... склоняется к..., останавливается на..., обращает внимание на..., раскрывает содержание, отмечает важность, исходит из... , касается, утверждает, ставит задачу, приводит убедительные выводы, подтверждает вывод фактами, придерживается собственной позиции, объясняет это тем, что... , причину этого видит в том... , считает, что... , противоречит (чему?), утверждает, будто... ; по мысли автора; согласно утверждению автора; вместе с тем автор отмечает тот факт, что...

Завдання 5. Ознайомтесь з наведеною у підручнику таблицею, яка містить лексико-граматичні засоби оформлення структурних частин анотації (рекомендоване джерело №4). Запам'ятайте найпоширеніші в анотаціях мовні маркери (див. Довідку). Напишіть описову анотацію на подану статтю Л. Науменко, надруковану у періодичному виданні Наука і освіта у №4 за 2009 рік на сторінці 18.

Проблеми перекладу бізнесової термінології з англійської на українську мову

З виникненням ринкових економічних відносин в Україні активізувалися процеси проникнення в українську мову іншомовної економічної та бізнесової термінології, якою тепер послуговуються не тільки фахівці-економісти, але й широкий загал. Цьому достатньою мірою сприяла поява низки економічних вищих навчальних закладів та факультетів економіки, розвиток малого бізнесу, поживлений інтерес до вивчення іноземних мов, особливо англійської, та широкі міжнародні контакти. *Проникнення економічної термінології в усі сфери життя сучасного українського суспільства спричинено також інтенсивним впливом мас-медіа та тенденціями до глобалізації світової економіки.* Поява новітньої термінології відбувається за рахунок процесів дифузії англійськомовних запозичень, в основному американського походження, в український мовний інвентар. Іншомовні слова (етранжизми) значною мірою викликані потребою номінації нових економічних реалій, донедавна невідомих в українському суспільстві. За останнє десятиліття у мовний обіг потрапила низка неологем, наприклад: **мотивація, маркетинг, менеджмент, промоушн, логістика, форс-мажор, офіс-менеджер, франшизинг, харизма, дефолт, наблісити** тощо.

Іншомовна термінологіка проходить різні стадії адаптації в українській мові і має різні способи відтворення оригінального денотативного значення. Не дивно, що економічні та бізнесові словники останніх років видання наводять дещо відмінні значення і по-різному тлумачать сучасні бізнесові терміни.

Певний масив новітньої бізнесової термінології функціонує в українській мові у двох варіантах — у вигляді кальок з оригіналу та їхніх українських еквівалентів. Ми одночасно можемо зустріти вживання **дилер і посередник (dealer)**, **дефолт і невиконання грошових зобов'язань (default)**, **дисконт і знижка (discount)**, **офіс-менеджер і керівник офісу (office manager)**, **рієлтер і агент з продажу нерухомості (realtor)**, **траст і довірче товариство (trust)** тощо. Але більшість англійських бізнесових термінів не мають чіткого відповідника в українській мові і тому подаються в словниках у вигляді транслітерації з оригіналу з подальшим їх тлумаченням або дефініцією. Таким чином, **beneficiary — це бенефіціар** "отримувач грошей за акредитивом або страховим полісом"; **franchise — франшиза** "монопольне право або привілей, що надається приватною корпорацією дилеру на право діяльності у певному районі"; **logistics — логістика** "управління матеріально-технічним забезпеченням, рухом товарно-матеріальних запасів"; **monitoring — моніторинг** "нагляд (спостереження, стеження) за виробничою і фінансовою діяльністю підприємства" тощо.

Складні терміни можуть мати або дослівний переклад з оригіналу: **chain of command — ланцюг інстанцій**, **door-to-door delivery — доставка товарів додому**, **funds raising — збирання коштів**, **risk aversion — неприйняття ризику**, **span of control — норма керованості** та ін. або перекладатися описово. Це в основному стосується тих понять і реалій, які вже давно відомі в постіндустріальних суспільствах, але тільки зараз починають з'являтися в українському соціумі. До них належать сучасні форми торгівлі: **drive-in (амер. банк або магазин, який обслуговує клієнтів безпосередньо в автомобілі)**, **one-stop environment** (торговельне містечко, де можна купити будь-які товари), атрибути ведення бізнесу та ділового спілкування: **short-list** (остаточний список кандидатів для співбесіди під час прийому на роботу), **self-motivation** (наявність власної життєвої програми або мети), **dress code** (правила, що передбачають носити певний одяг на роботі) тощо.

Деякі з сучасних американських бізнесових реалій, що вже стабільно зайняли своє місце в діловому англійському лексиконі, ще не знайшли відображення у двомовних англо-українських фахових словниках. Це стосується таких широко відомих у бізнесі понять, як **glass ceiling**— буквально "скляна стеля", а саме: "невидима межа в службовій ієрархії, неподоланна для певних категорій працівників (жінок та певних етнічних груп) через упередження та негативні стереотипи"; **socialising** — "прийом і розвага ділових партнерів"; **job objective** — "професія і сфера діяльності (в автобіографії або анкеті)"; **petty cash** — "невелика сума готівкою для дрібних офісних покупок", **status symbols** — "матеріальні ознаки службового становища (наприклад, власний кабінет, службовий автомобіль, іменний папір)" тощо.

Під час пошуку способів відтворення адекватних значень англійських термінологічних одиниць привернули до себе увагу *дві цікаві тенденції у розвитку сучасної англійської бізнесової термінологіки: термінологізація загальноновживаної лексики та вживання економічних термінів у переносному значенні*, що взагалі не характерне для термінології. Можливо, бурхливий розвиток ділових контактів та потреба номінації нових понять і явищ у бізнесі й діловому спілкуванні спричиняє рухомість лексичного значення слова. Так, **commitment**, що має загальноновживане значення "відданість (справі)", в бізнесі набуло ще одного значення "обов'язки"; **feedback** (зворотний зв'язок), відповідно, означає "зв'язок із споживачами" або "інформація від споживачів", дієслово **to handle** (брати рукою, тримати в руках, перебирати, перекладати та ін.) в американському варіанті ділової англійської мови має значення "торгувати". Це значення виявилось продуктивним на деривати **handling** (торгівля) та **handler** (продавець). Віддієслівний прикметник **challenging**, утворений від (**to challenge** (кидати виклик, заперечувати, піддавати сумніву, вимагати, претендувати), у словосполученні **challenging job** відповідає українському **перспективна робота**. **Asset**, окрім загальноновживаного значення "позитивна якість" та термінологічного "актив", у діловому спілкуванні набуло нового додаткового значення "набуток"; **bottom line** (фін. "баланс") має, крім того, переносне значення "останнє".

Англійська ділова термінологія, що все активніше проникає в українську систему термінології, потребує до себе прискіпливої уваги філологів і перекладачів з метою її детального аналізу і належної адаптації в українській мові. (Л. Науменко)

Довідка Слова-маркери до анотацій

Апробовано підхід; Аргументовано, що; Акцентовано, зосереджено увагу на; Запропоновано заходи щодо; Здійснено; Знайдено; З'ясовано; Зафіксовано; За результатами спостережень;

Зроблено висновок; Відмічено; Відображено; Введено в науковий обіг; Вдосконалено; Виведено формулу; Віднайдено матеріали; Вивчено вплив; Виділено операції; Визначено методику, перспективи, шляхи, складові, умови, орієнтацію; Викладено заходи, аспекти, авторську інтерпретацію, схему, методику; Виконано порівняльний аналіз; Використано документи, акти; Висунуто пропозиції; Вирішено проблему; Виявлено чинники; Враховано; Розроблено; Встановлено можливість; Висвітлено питання, проблеми, досвід, роль; Висновки дослідження про.....можна використовувати у; Доведено високу ефективність; Досліджено вплив, властивості; Досягнуто; Модифіковано; Наведено; Надано оцінку; На конкретних прикладах; На основі узагальнення; На підставі теоретико-емпіричних досліджень проаналізовано; Обговорено необхідність, неможливість, принципи роботи; Обрано метод; Оцінено; Обумовлено; Представлено; Продемонстровано; Прослідковано; Простежено проблеми, методи; Розглянуто особливості, підходи; Розкрито зміст, суть, поняття; Реалізовано методику; Рекомендовано; Синтезовано; Систематизовано; Створено; Сформовано; У ході експерименту обґрунтовано; Установлено тенденції; Уточнено сутність поняття.

Завдання 6. Зредагуйте запропоновані конструкції .

Я погоджуюсь з автором щодо її думки про..... Автор стверджує думку... Автор всебічно доводить, що ... Автором пояснено ... Стаття В. Даниленко є дуже актуальна ... На мою думку, автор цієї статті дуже влучно... Автором досліджено питання...

Завдання 7. Опрацювавши теоретичні відомості про наукову статтю (рекомендоване джерело №2), з'ясуйте, чим наукова стаття відрізняється від тез (див.: С. 31–32); і розкажіть про вимоги до написання статей (див.: С. 34–40).

Завдання 8. Доберіть лінгвістичну чи літературознавчу статтю з наукового часопису.

- Визначте в ній основні структурні елементи : постановка проблеми, її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які опирається автор; визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми або напрямів дослідження; формулювання мети статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок у визначеному напрямі.

- Випишіть мовні конструкції, властиві тому чи іншому структурному елементу.
- Визначте спрямованість змісту статті (науково-практична, полемічна, інформаційна).
- Складіть 1) тези статті; 2) анотацію.

Практичне заняття №11

Тема: Рецензія, відгук як критичне осмислення наукової праці.

Теоретичні питання

1. Рецензія. Характеристика жанру. Основні структурні елементи.
2. Специфіка вираження оцінної семантики в тексті наукової рецензії.

3. Композиційно-мовленнєві особливості науково-популярних і публіцистичних рецензій (СРС)

Рекомендована література.

1. Котюрова М.П. Об экстралингвистических основаниях смысловой структуры научного текста: (функционально-стилистический аспект). Красноярск: Изд-во Красноярского ун-та, 1988. 171 с.
2. Левчук І. Комунікативні ознаки рецензійного дискурсу. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2013. Zeszyt I. S. 99–107
3. Непийвода Н.Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект). Київ: ТОВ «Міжнар. Фін. Агенція», 1997. 303 с.
4. Кузьменко О. Тональність та міра критики в критичній статті (на прикладі сучасних українських рецензій). URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2294>.
5. Прокопенко Л. І., Евтшина Т. О. Українська мова за професійним спрямуванням : завдання для самостійної роботи. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. 140 с.
6. Салимовский В.А. Речевые жанры научного эмпирического текста. *Стереотипность и творчество в тексте: межвузовский сборник научных трудов*. Пермь, 1999. С. 40–66.
7. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник. Київ: Алерта, 2011. 694 с. URL: <http://irbisnbnv.gov.ua/ulib/item/UKR0001711>
8. Якименко О.О. Мовні особливості літературних рецензій у сучасних українських ЗМІ. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 2012. № 1021. Сер.: Філологія. Вип. 66. С. 214–220. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8256>

Завдання 1. Прочитайте зразки рецензії та відгуку про твір мистецтва. Визначте їх структури. У яких стилях/підстилях написані тексти?

Рецензія

У галереї «Персона» репрезентовано виставку «Неповторне – малюнок» Андрія Чебикіна, художника-графіка, професора, редактора Української Академії мистецтв. Безумовно, виставка цікава не тим, що створена ректором УАМ, а тим, що Андрій Чебикін є творцем відомої графічної школи, а малюнок як жанр можна зараз побачити хіба що в музеях. Бо сучасний малюнок як самостійний творчий продукт зник і перетворився на допоміжний робочий елемент і загубився по майстернях. До того ж, ця виставка цікава тим, що репрезентує не «важкий» академічний малюнок, а легкі графічні аркуші начеркового характеру. Можливо, графіка Чебикіна декому може здатися дещо легковажною, такою собі пустотливою у часи важких пошуків нової концепції – просто малюнки просто олівцем чи пером просто на папері здаються занадто простими. Але це вже право майстра. Малюнок Андрія Чебикіна – ненав'язливий синтез станкової графіки та книжкової ілюстрації. Ці візії могли б бути, наприклад, ілюстрацією до поетичного збірника. Чебикін зображує переважно жінок, його «Музи» - щось легке, невагоме, трохи неземне, хоча тілесне, матеріальне. Плинна лінія одним рухом передає складний ракурс гнучкого тіла, зібганої прозорої тканини, крила птаха. Щось у цих роботах нагадує малюнки –начерки Пікассо. Принаймні напрям пошуків окреслений чітко. На мою думку, мати щось спільне чи навіть бути схожим на Пікассо – не соромно. Та навіть цікаво – у тому середовищі, коли всі намагаються бути схожими на програмний продукт Біла Гейтса.

Легкий невимушений малюнок чоловіка, котрий не боїться бути жіночним та трепетним у своїй творчості, здається «білою вороною» на тлі важкої сучасної «генеалогії кольору». Та вони, малюнки, і справді білі, бо аркуш заповнений лише лінійно, прозоро, без світлотіні та натяку на об'єм. Несерйозна усмішка, лукавий натяк, за демонстративною легкістю та стилізацією – міцна школа та майстерність. Тобто, Чебикін знову якщо не в моді, то в стилі. Гадається, зараз знову настав час для такої графіки. Нині таке мистецтво – оригінальне й помітне. Головне – тримати свій стиль. Це, принаймні, викликає повагу (з журн. «ПіК»)

Відгук

Нещодавно я переглянув по телебаченню фільм польського режисера Єжи Гофмана «Вогнем і мечем», поставлений за однойменним романом Генріха Сенкевича.

Цей фільм викликав у мені бурю позитивних і негативних емоцій.

Мені довелося прочитати роман Генріха Сенкевича, тому я можу співставляти книгу і фільм. Нагадаю лише, що в романі та фільмі подана польська версія подій Визвольної війни 1648 – 54 років. Сенкевич писав у часи мовної бездержавності – для патріотичного «підкріплення сердець» – і вивів українців українців на сторінках своєї книжки як не вельми симпатичний люд. Гофман фільмував не без думки про примирення історичної пам'яті двох народів. А головною в фільмі, як на мене, стала лірична лінія – боротьба гонорових парубків, українця Богуна (його зіграв Олександр Домогаров) та поляка Скжетуцького (Міхал Жебровський), за руку й серце прекрасної панянки Гелени (Ізабела Скорупко). Цей любовний герць точиться на тлі Визвольної війни.

Прекрасна гра акторів робить фільм надзвичайно вдалим. Богдан Ступка в ролі Богдана Хмельницького – магнетичний. Він зовні і внутрішньо рухливіший за своїх польських візаві – Анжея Северина (у ролі Вишневецького) і Марека Кондрата (у ролі короля Яна Казимира). Богун (Домогаров) – несамовитий, але в ньому скільки пориву й вітальної сили, що Скжетуцький (Жебровський) поряд з ним стає, на мою думку, блідим героєм. А Гелена (Скорупко) тягнеться до останнього, бо вона Богунові як особистість просто не рівня. Актори своєю грою, власне, і підкреслили все це.

Музичне оформлення фільму надзвичайно вдале. Особливо щемно звучать українські мелодії, якими майже повністю супроводжується фільм. Чудові костюми допомагають нам відчутти ту героїчну епоху, у яку відбувається дія твору.

Вважаю, що фільм дуже актуальний в наш час, особливо для нас, українців. Ми повинні вчитися на помилках минулого й ніколи більше їх не повторювати.

Я зрозумів завдяки фільмові, що найшляхетнішу мету вбиває підлість і зрада.

На мою думку, фільм «Вогнем і мечем» – подія в кіномистецтві. Він нікого не залишить байдужим (із учнівського відгуку).

Завдання 2. Прочитайте й законспекуйте у формі тез статтю Левчук І. П. Комунікативні ознаки рецензійного дискурсу. URL: <http://esnuir.eunu.edu.ua/handle/123456789/902>

Завдання 3. Розкажіть про особливості експресії наукового тексту (див. рекомендоване джерело №5, СРС №9 Мовностилістичні особливості текстів наукового стилю)

Завдання 4. Опрацюйте статтю Корнєва Н.А. Оцінна лексика та її функціонування в текстах наукових рецензій (на матеріалі української мови). Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. 2009. Вип. 20. С. 303-307. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2009_20_83. Розкажіть про лексико-синтаксичні засоби оцінювання, притаманні текстам українських наукових рецензій. Випишіть оцінну лексику в таблицю відповідно до її різновидів.

Інтелектуально-оцінна лексика	Емоційно-оцінна лексика

Завдання 5. Ознайомтесь зі змістом публікації О.В. Бирюк Рецензія на навчальний посібник «Основи тестування іншомовних навичок і вмінь» / О. В. Бирюк // Іноземні мови. 2011. № 2. С. 53-54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/im_2011_2_10, зробіть висновки про особливості рецензії на навчальний посібник.

Завдання 6. За матеріалами статті Якименко О.О. Мовні особливості літературних рецензій у сучасних українських ЗМІ. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2012. № 1021. Сер.: Філологія. Вип. 66. С. 214–220. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8256>., визначте основні особливості літературознавчих рецензій.

Завдання 7. Ознайомтесь із зразками рецензій на різножанрові наукові джерела актуальної тематики для студентів гуманітарних спеціальностей. Випишіть (підкресліть) лексико-граматичні конструкції, характерні для текстів рецензій.

ВІДГУК

на дисертацію Ірини Василівни Городецької
«АНГЛІЙСЬКОМОВНИЙ РЕКЛАМНИЙ ТЕКСТ КОСМЕТИЧНИХ ЗАСОБІВ: СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА, ПРАГМАТИКА», що подана до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04. - германські мови

Актуальність теми дослідження І. В. Городецької не підлягає сумніву, оскільки в дисертації через аналіз функціонування мовних та немовних засобів у конкретному типі тексту досліджуються питання можливостей використання комунікативних стратегій для впливу на людську свідомість. Сьогодні це питання набуває особливої гостроти саме через активне використання таких маніпулятивних стратегій у гібридній та інформаційній війнах.

Слід зауважити, що попри той факт, що реклама сьогодні настільки увійшла в наше життя, що часто викликає несприйняття і навіть роздратування, ми змушені констатувати, що цей вид масової комунікації та впливу на свідомість людей відіграє важливу роль у житті сучасного суспільства. Тому представлене системне дослідження рекламного тексту, у якому дисертантка сконцентрувала увагу на аналізі структури, семантики та прагматики текстів реклами косметичних засобів, безперечно, є актуальним і заслуговує на увагу. На основі аналізу конкретного виду рекламного тексту автор провела глибоке дослідження реклами та способів рекламної маніпуляції.

Структура роботи, що складається з вступу, чотирьох розділів та висновків, логічно витримана та відповідає задуму дисертації. Зміст дисертації повністю відповідає її назві, положення, що виносять на захист, є обґрунтованими у тексті самого дослідження.

Кожний розділ завершується висновками, в яких стисло резюмуються результати даного етапу дослідження. В кінці подаються списки використаних в дисертації теоретичних та лексикографічних джерел та додатки, у яких подано статистичний аналіз дослідженого матеріалу.

Матеріали дисертації з 2010 року пройшли апробацію на 5 наукових конференціях і викладені у 15 публікаціях.

Слід зазначити, що дисертантка загалом успішно справилася із сформульованими у вступі завданнями: досліджена структура рекламних текстів, виокремлено та визначено особливості їх компонентів; досліджені невербальні елементи рекламних текстів косметичних засобів та визначено їх місце у загальній моделі маніпулятивного впливу на свідомість реципієнта реклами; виділені лексико-семантичні групи найчастотніших лексем рекламного тексту косметичних засобів, які об'єднані у лексико-семантичні поля; описані комунікативні стратегії, які використовуються у досліджених текстах, і продемонстровані засоби їх реалізації.

Як видно з дисертації, І. В. Городецька добре знайома з основною теоретичною вітчизняною та зарубіжною літературою з досліджуваних у роботі проблем.

Робота характеризується логічністю дослідження, послідовністю практичного аналізу, висунуті тези отримують доказове підтвердження. У роботі дисертантка вдало використала комплексну методику дослідження, обробки та узагальнення великого об'єму різноманітного фактологічного матеріалу, що дало змогу зробити достатньо глибокі достовірні висновки про функціонування мовних та невербальних засобів у рекламних текстах косметичних засобів. Приклади, наведені автором, у повній мірі ілюструють теоретичні положення дисертації.

До позитивних рис роботи слід віднести чіткі висновки до кожного розділу, де дисертантка вдало підсумовує основний зміст розділу, не повторюючи, однак, написаного раніше.

Разом з цим, в роботі є ряд недоліків, на які хотілося б звернути увагу.

На нашу думку, в роботі недостатньо чітко визначені поняття текст та дискурс. По-перше, не зовсім точно вказано авторство терміна дискурс, яке приписується автором Зеллігу Гаррісу (ст. 16), який працював над дискурс-аналізом, що, як вірно зазначається в роботі, є "методом аналізу зв'язку між лінгвістичною та нелінгвістичною поведінкою" (там само). Далі, на стор. 17 автор, визначаючи своє розуміння дискурсу, пише: "Приймаємо визначення Т. А. ван Дейка, який трактує

дискурс як "складне комунікативне явище, що містить, окрім тексту [виділення наше - ІБ], ще екстралінгвістичні чинники [...]. Дискурс - актуально вимовлений текст". Однак, на сторінці 22 автор пише: "У нашому дослідженні ми розуміємо текст як продукт мовленнєвої діяльності (дискурсу), побудований відповідно до певної мети, що залежить від задуму автора, закінчений композиційно та за змістом". Таким чином, виникає питання, чим є дискурс і текст у розумінні автора - одним цілим, в якому перше включає друге, чи діяльністю і її результатом?

Друге питання пов'язане з визначенням функцій реклами. Як видно з роботи, автор опрацювала велику кількість літератури, пов'язаної з рекламою загалом і її функціями зокрема, і описала їх в дисертації. Однак, дисертантці слід було б, на нашу думку, чіткіше визначитися серед розмаїття підходів і запропонувати свою класифікацію функцій реклами, або ж визначити, якої із запропонованих іншими авторами класифікацій вона дотримується у роботі. Відсутність такого визначення викликає ряд питань. Так, на сторінках 14 і 15 автор подає та аналізує класифікацію функцій реклами, запропоновану Джоном Бернетом. А далі, на стор. 15 подається той же перелік функцій реклами із посиланням на інших авторів. На стор. 16 автор подає ще один перелік функцій реклами, який відрізняється від попереднього, де, серед інших, згадуються економічна та маркетингова функції. На нашу думку, слід було б визначити, у чому полягає різниця між цими функціями з огляду на те, що маркетинг і економіка дуже тісно пов'язані між собою. На сторінці 21 автор пише про волюнтаристичну функцію реклами, яка, однак, не згадувалася у попередніх класифікаціях.

Автор провела ґрунтовну роботу щодо виділення лексико-семантичних груп та побудови лексико-семантичних полів. Однак, у роботі не вказано, якими саме критеріями керувалася дисертантка при виділенні лексико- семантичних полів. Видається логічним, що серед інших важливих компонентів значення, слід було також розглянути лексико-семантичне поле "Ціна товару", оскільки підкреслення цього компоненту є важливою складовою впливу на реципієнта.

У роботі автор аналізує велику кількість прикладів і подає результати їх кількісного аналізу в тексті та у додатках. Ці приклади та їх статистичний аналіз вичерпно ілюструють проведення дослідження та висновки автора. Однак, в ряді випадків в роботі знаходимо твердження, які або не підкріплені статистичними даними (наприклад, на стор. 75: "Важливу роль у сприйнятті відіграє загальний позитивний фон слогана, забезпечений використанням позитивно-оцінних слів, найчастіше - прикметників good, happy, exceptional, legendary" і далі "У рекламі парфюмерії найчастіше трапляються такі слова як fragrance, beautiful, colour, best, elegance, smell", на стор. 90 "По-друге, "ключовим" словом реклам цього типу, як правило, є іменник"), або ж простою констатацією фактів, без висновків щодо їх причини: "Найбільшу частку проаналізованих рекламних текстів складає реклама кремів, фарби та шампуню для волосся. Найменше ж було виявлено рекламних текстів підводки для очей та пудри / рум'ян" (стор.62), "Виявлено, що якщо у рекламі парфумів текст може обмежитися лише слоганом і одним-двома реченнями заголовка, а основний акцент зроблено на зображувальних елементах, то реклама інших косметичних засобів намагається більш збалансовано поєднати ці два компоненти" (стор.66).

Окрім того, впродовж всієї роботи автор визначає заголовок як найважливішу вербальну частину реклами. Однак будь яких аргументів щодо цієї тези ми в роботі не знайшли. Більше того, на сторінці 72 дисертантка пише: "Слоган займає одне з центральних місць у структурі рекламного тексту, адже він несе вербальне навантаження реклами". На нашу думку, це суперечить тезі щодо ролі заголовка як центрального вербального компонента реклами.

У роботі зустрічаються також орфографічні, пунктуаційні та стилістичні неточності, як-от: парфюмерія (стор.75), використання коми для розділення розрядів чисел (Таблиці 3.3 на стор. 80, Таблиці А.1., А.2., А.3. Додатку А), подвійне керування ("Такі невербальні компоненти як шрифт та колір сприяють привертанню та акцентуванню уваги читачів на найважливіших елементах заголовка" - стор.87).

Висловлені зауваження стосуються в основному шляхів і способів доповнення та поглиблення наукових спостережень, викладених у дисертації, не торкаються її основної суті і аж ніяк не применшують високої оцінки роботи І. В. Городецької як самостійного, оригінального та завершеного наукового дослідження, результати якого можуть бути використані як для

подальшого дослідження, так і на практичних заняттях з англійської мови, соціолінгвістики, перекладу, лінгвокраїнознавства, теорії та практики міжкультурної комунікації та інших курсів.

Автореферат дисертації дає вичерпне уявлення про основні результати дослідження.

На основі сказаного є всі підстави вважати, що робота І. В. Городецької повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. З № 567, а її автор заслуговує присвоєння їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 - германські мови.

Офіційний опонент-

кандидат філологічних наук, доцент,
в.о.завідувача кафедри іноземних мов
факультету міжнародних відносин
Львівського національного
університету імені Івана Франка

І. С. Бик

РЕЦЕНЗІЯ

на рукопис методичного посібника В.Федоренка «Авторські ігрові проекти»

Процес якісного функціонування освітньої системи великою мірою залежить від його особистісної зорієнтованості, яка виявляється насамперед у створенні належних умов для всебічного розвитку творчого потенціалу молодих поколінь, для виявлення ними своїх природних здібностей, нахилів і творчих можливостей, для потамування їхніх освітніх та розвиткових запитів. Водночас слід зауважити, що мало хто звертає увагу на те, що особистісна зорієнтованість сучасної освіти має бути обопільною, тобто стосуватися не тільки учня, а й учителя, передбачати якнайповніше розкриття його творчих сил, надання йому можливості здійснювати активний педагогічний пошук оптимальних освітніх моделей та форм, відповідно до власних буттєвих та професійних поглядів формувати концепцію вивчення школярами основ наук та систему їх виховання й комплексного розвитку. Наявність таких умов, у яких учитель почувався б митцем, творцем, майстром, а не банальним ремісником, визначальною мірою залежить від освітнього середовища, де він працює, тобто від самої школи.

На жаль, навчальних закладів середньої освіти, де справді-таки створено належні умови для виявлення вчителем свого професійного потенціалу повною мірою, де розроблено цілісну концепцію особистісного переорієнтування навчально-виховного процесу й найповнішою мірою реалізовано її в різних напрямках освітньої практики, в Україні порівняно небагато. Одне з цільних місць з-поміж таких шкіл займає Український колеж імені В.Сухомлинського в м.Києві. Рецензований посібник репрезентує один із напрямів осяжної діяльності педагогічного колективу колежу – авторські освітні проекти, пов'язані з позакласною навчально-виховною діяльністю школярів. Саме такі авторські проекти (а посеред них насамперед слід назвати програми спеціальних курсів чи модифікацій основних шкільних предметів, оригінальні виховні системи, самобутні підручники, посібники й ін.) і складають першооснову поняття “авторська педагогіка” в методичному аспекті. І саме в таких проектах авторський першоелемент в педагогіці, як правило, виявляється найінтенсивніше, найхарактерніше, найцікавіше.

У передмові до посібника ґрунтовно висвітлюються головна передісторія виникнення задуму підготовки та реалізації ігрових проектів, питання про їхнє місце в цілісній освітній концепції Українського колежу імені В.Сухомлинського, роль у становленні та розвитку особистості школяра-колежанина, “вписаність” представлених у посібнику авторських ігрових проектів у процеси модернізації сьогочасної освітньої системи, у її інноваційну переорієнтованість на плекання особистості нового типу – усебічно освіченої, мобільної, високоморальної, патріотичної, одухотвореної високими буттєвими принципами. Головний наголос у передмові робиться на потребі створення умов для виявлення вчительством свого

творчого потенціалу в різних видах і формах педагогічної творчості, у піднесенні ролі та акцентуванні можливостей авторської педагогіки. Саме розгортання активних процесів учительської творчості, плекання ідеї авторської педагогіки, створення умов для розкутої творчості, сміливого фахового пошуку талановитими вчителями найефективніших методичних форм покликані не тільки піднести професійну діяльність учителя на якісно вищий щабель, але й створити відповідне професійне середовище, у якому б такі творчі особистості були б запитаними й почувалися потрібними.

Кожен із представлених у посібнику ігрових проєктів – оригінальний, самобутній, концептуальний і змістовний, спрямований на розвиток одного зі складників особистості школяра. “Синтез наук” покликаний формувати в учнів нерозмежоване, синкретичне бачення людського знання, озброювати їх методиками інтегрованої освіти, формувати риси мовної особистості. Завдання, що склали зміст проєкту, надзвичайно цікаві, спрямовані насамперед на пробудження думки школярів, на розвиток їхньої мисленнєвої сфери. Матеріал завдань – відомості про українську наукову термінологію відповідних галузей, питому та запозичену лексику й фразеологію, афористику та ін. Особливо цікавими є завдання, пов’язані своїм змістом із призабутими пластами лексичного та фразеологічного фондів нашої мови, пареміями та афоризмами, із самостійною творчою діяльністю школярів у рідному слові (як-от “Лінкос”, “Назви зірку” й ін.). Виробленню рис яскраво-самобутньої мовної особистості, яка шанобливо ставиться до рідної мови, сприятиме використання в іграх поетичних та пісенних вкраплень мовної тематики. З точки зору форми передбачені сценаріями ігри являють собою не тільки звичні для інтелектуальних змагань вікторини – у них пропонується також використання й інших ігрових модусів (ребуси, лото, аукціони тощо). Правила кожного з турів змагання виписуються чітко, дохідливо; з цього погляду обрані модифікації ігрової форми є надзвичайно технологічними, не потребують від організаторів якоїсь фундаментальної підготовки та задіяння значних ресурсів (часових, матеріальних, кадрових).

Особливо цінним для сьогоденного стану освіти слід визнати звернення до плекання морально-етичної сфери молодих поколінь, створення належних умов для ознайомлення їх із основами національного мовленнєвого етикету (Театр етикету “Здоровенькі були!”). Українська деонтологія освоюється цим ігровим проєктом самобутньо, зі зверненням до різних методичних форм, із залученням великих можливостей самоосвіти молодих поколінь. Ігри, ігрові прийоми та завдання представлені в проєкті, мають переважно творчий характер, передбачають активну участь у їхній підготовці та проведенні самих школярів. Творчий характер ігрових завдань та прийомів даватиме змогу учням глибше освоїти відомості з етикету, зробити їх своїм стабільним буттєвим надбанням. Розмаїття представлених у проєкті форм роботи постійно привертатиме увагу школярів до навчальної діяльності, до творчої праці. Зразки наведених у складі цього проєкту творчих робіт школярів допоможуть педагогам зорієнтуватися в рівні вимог, які ставляться до старшокласника, який працює в цьому проєкті. Навчальним матеріалом у проєкті виступають не тільки інформація з різних питань мовленнєвого та загального етикету (слід зазначити, ця інформація доволі розлога, надзвичайно цікава й потрібна для морально-етичного розвитку школярів), а й художні твори, зразки народної творчості, афористика, бувальщини та ін., що додатково зацікавлюватиме дітей навчальною діяльністю та впливатиме на них опосередковано, ненав’язливо. Усі 15 ігрових моделей з методичної точки зору описано чітко, вичерпно, дохідливо й проілюстровано зразками завдань та їх виконання школярами.

“Ігровий університет” покликаний у цікавій ігровій формі зміцнити україністичну підготовку старшокласників, глибше ознайомити їх із щонайширшим спектром духовно-культурного, історичного, політико-економічного буття нашої нації, спонукати до тіснішого ознайомлення зі скарбами національної культури та духовності. Використовуваний в іграх цього типу матеріал являє собою унікальне поєднання відомостей з української історії, літератури, мистецтва, науки, духовності; це сприятиме прилученню молодих поколінь до скарбів національного духу, знайомитиме їх із тими надбаннями творчого генія нашого народу, які ще зовсім нещодавно нещадно нищилися або підло приховувалися. Структура кожної з ігор, пропонує у цьому проєкті, оптимально відповідає віковим особливостям школярів старшого віку, спрямовує їх на сміливий інтелектуальний пошук, розкріпачує внутрішні ресурси їхнього

інтелекту, створює умови для комплексного розвитку їхньої особистості. Ігри, ігрові завдання та прийоми від одного зі сценаріїв до наступного варіюються, практично не повторюються. В основу кожного зі сценаріїв покладаються різні завдання: на зіставлення певних явищ і понять, пошук правильної відповіді шляхом аналізу та синтезу наданих відомостей, відтворення в стислий термін потрібної інформації, творча діяльність зі словом тощо. Важливо відзначити, що в кожній з-поміж наведених ігор різні форми роботи вдало перемижуються між собою, що дає змогу уникнути одноманітності в побудові гри, має додатково зацікавити школярів та створити належні умови для їхнього всебічного розвитку.

Кожен з-посеред проектів супроводжується змістовним фаховим коментарем, який допоможе педагогові якісно зорієнтуватися в методології та методиці реалізації цих проектів на базі свого навчального закладу. Ці коментарі підготовлено на високому професійному рівні, з урахуванням сучасного стану методичної науки та практики.

Попри високий рівень підготовки рукопису, щодо його змісту та структури можна висловити й ряд зауваг. Насамперед це стосується відсутності списку рекомендованої літератури, на яку спиралися автори, розробляючи сценарії ігор. У самому тексті рукопису неодноразово наголошується, що, за первісним задумом розробників, ігрові проекти покликані почасти перевірити інтелектуальний рівень та ерудицію школярів, почасти ж – відкрити для них нові знання з різних галузей гуманітарної науки. Реалізувати цю мету допоможе саме звернення школярів до допоміжних джерел – науково-популярної літератури, монографій, підручників та посібників тощо. Також у системі підготовчої роботи до проведення гри фігурує й такий етап, як рекомендування відповідної літератури школярам для якісної підготовки до участі в змаганні. Тому і з цих причин авторам слід доповнити рукопис списком рекомендованої літератури, яка допоможе вчителю та учням якісно підготуватися до проведення гри, озброїтися потрібною для участі в ній інформацією, та й просто піднести свою ерудицію в царині україністики.

Слід також звернути увагу на перенасиченість передмов до кожного з розділів цитатним матеріалом. Наприклад, у передмові до розділу “Синтез наук” на вісім сторінок оригінального тексту використано чотирнадцять цитат з науково-методичної літератури; у розділі “Ігровий університет” – на п’ять сторінок тексту використано п’ять цитат. Певне, авторам слід зміцнити самостійність власної праці, дібравши оптимальні форми трансформації використаних ними наукових джерел, послабивши залежність від напрацювань інших авторів своїх наукових висновків та узагальнень.

Доречним, як видається, буде використання ширшого ілюстративного матеріалу в процесі організації ігрової діяльності за пропонованими сценаріями. Наприклад, у грі “Святий Київ наш великий” доречним буде використання портретів видатних киян у відповідному турі, фотографій згадуваних у різних турах гри київських храмів, пам’яток культури й історії, пам’ятників видатним землякам тощо. Подібні зауваги можна висловити й до інших ігор. Використання таких матеріалів сприятиме тому, що школярі краще запам’ятовуватимуть інформацію про минуле й сьогодення рідного міста, головні реалії його буття в історичному, культурному, духовному зрізах, зможуть візуально сприйняти потрібні для себе відомості; корисною така інформація буде, гадаємо, не тільки для школярів Києва.

Загалом висловлені зауваги не дають підстав для зниження загальної оцінки рукопису “Авторські ігрові проекти” – це сумлінно підготовлений посібник, який містить цікаві матеріали для організації позакласної роботи з української мови та літератури в середній школі, має на меті організувати цілісну, струнку, послідовну систему такої роботи. Ігрові проекти в посібнику розроблено ґрунтовно, на сучасному рівні педагогічного мислення, з урахуванням оновлених завдань освітньої практики. У завданнях ігор передбачено виконання школярами творчих робіт, активний інтелектуальний пошук, їх виконання розширюватиме коло зацікавлень сучасного школяра предметами україністичного циклу, створюватиме умови для всебічного, комплексного розвитку його особистості. Авторський першоелемент у рецензованому посібнику виявляється глибоко й виразно, засвідчує інтенсивність та високу якість роботи розробників – творчого колективу вчителів та адміністраторів Українського коледжу імені Василя Сухомлинського.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри методики навчання

РЕЦЕНЗІЯ

на наукову роботу учениці 11-А класу Ольги Приказюк
на тему «Життєвий та творчий шлях Івана Гончара»

Так драматично складалася українська історія, що впродовж багатьох століть колоніальні режими відмовляли українцям у праві берегти духовний та інтелектуальний набуток рідного народу, цей найцінніший свій скарб; усі найяскравіші вияви творчого генія українців нещадно нищилися, розкрадалися, приховувалися. Але, на наше щастя, траплялися сміливці, що всупереч усім заборонам та гонінням, репресіям та переслідуванням мужньо, одержимо й натхненно збирали, зберігали, вивчали й популяризували нетлінні клейноди українського духу. Серед цих подвижників чільне місце займає Іван Гончар – митець, етнограф, духовний провідник українського народу в 60-80-і роки, палкий і гідний продовжувач давніх традицій українознавства, невтомний збирач і дослідник народної спадщини, послідовний служитель Добра і Світла.

Дослідження Ольги Приказюк присвячено драматичній і щасливій долі цього великого Українця. Робота розгортається в трьох планах: біографічному, який передбачає детальний виклад найголовніших подій непростого, насиченого злетами і зрадами життя Івана Гончара; мистецтвознавчому, у якому головна увага зосереджується на дослідженні скульптурного й малярського доробку митця, визначенні естетичної вартості всього, що зроблено ним у мистецтві, з'ясуванні його місця в українській культурі; українознавчому, який передбачає встановлення головних напрямів дослідницької та збирацької діяльності Івана Гончара в царині національної етнографії. Окрему частину роботи присвячено становленню й функціонуванню провідного осередку духовного життя України – Музею Івана Гончара.

Ольга Приказюк докладно з'ясовує найголовніші складники особистості І.Гончара як людини, митця, науковця, громадського діяча (коლოსальна працездатність, велика жертвовність і одержимість ідеєю збереження й примноження духовної спадщини нашого народу, підпорядкованість життя великій ідеї служіння рідному краю, принциповість і незламність, відданість у праці для блага народу й Вітчизни, у служінні національним ідеалам). Спираючись на документальні джерела, учениця чітко визначає ті події, що стали етапними в біографії Івана Гончара, виявляє зв'язок його життєвої долі з долею Батьківщини, найголовнішими подіями в українській історії. Численним набуткам майстра на мистецькому й етнографічному полі, на ниві громадської роботи дається розлога, об'єктивна, науково виважена й умотивована характеристика. Маючи комплексний характер, робота О.Приказюк відзначається глибиною осягнення теми, усебічністю її висвітлення, змістовною ґрунтовністю. Великим здобутком роботи є те, що учениця не обмежується суто інформаційним аспектом фактичного матеріалу, а й намагається дати йому аналітичну оцінку.

Чітка, продумана структура роботи дає змогу повно й вичерпно висвітлити тему. Мова та стиль дослідження рафіновано наукові.

Виконана робота свідчить про високий рівень гуманітарної освіти учениці, сформованість у неї стійкої системи гуманістичних поглядів та національних ідеалів.

Науковий керівник: /підпис/

Завдання 8. Ознайомтесь із зразком невдалої спроби написання рецензії. Здійсніть усний критичний аналіз пропонованого зразка, вкажіть на основні помилки та недоліки цієї роботи.

РЕЦЕНЗІЯ

на статтю Смульсон М. Л., Мехтіханова Н. М.
«МУДРІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН»

Дана стаття є, на мою думку, дуже цікавою і актуальною для людей різних фахів, адже філософія підходить усім.

Автори дуже зрозуміло і доступно подають свій матеріал, хоч і в науковій формі. У статті проаналізований феномен мудрості, як психологічної засади достойного життя, прийняття адекватних рішень, здійснення достойних учинків, неруйнівної, прогностично обґрунтованої діяльності. Мудрість тлумачиться як властивість когнітивної системи, в основі якої лежить кристалізований, культурно обумовлений інтелект.

Є особливо цікаві моменти в статті, які змушують замислитися і дійсно починаєш робити якісь висновки. Особливо мені сподобалося багатозначне визначення мудрості. Як психологічний феномен мудрість знаходить своє втілення у діяльності по постановці і розв'язуванню задач у найширшому з можливих контекстів. Вона працює за умови адекватної цьому контексту ментальної моделі світу суб'єкта, яка відповідно функціонує як інтерпретаційний фільтр. Однак мудрість є також і моральним фільтром для відбору засобів розв'язування задачі, тобто фільтром, який використовує критерій екологічності засобів. Мудрість є метакогнітивною характеристикою суб'єкта, яка створюється протягом його життєвого шляху і відображує результати функціонування інтелекту (зокрема, практичного) в проблемному просторі у взаємозв'язку з особистісними рисами. Мудрість направляє і оптимізує особистісний розвиток і сприяє життєвій успішності людини.

Спеціально розглянуто мудрість старої людини, яка пов'язана зі специфічною, гнучкою, інтегрованою ментальною моделлю світу.

Автори вдало підібрали заміну термінами, задля кращого сприйняття інформації статті читачами різних фахів і спеціальностей.

Опрацьовуючи цю статтю, я дійсно винесла для себе багато чого нового, якимось по-новому почала дивитися на ті чи інші речі, більше стала приділяти увагу духовному розвитку, адже як зазначено в статті - «мудрість не залежить від інтелекту і рівня освіченості».

Я із великим задоволенням рекомендую цей матеріал для вільного опрацювання і впевнена, що він у вас відкриє нові погляди і враження на, здавалось, звичайні речі.

Завдання 9. Напишіть рецензію на статтю Баркарь У. Я., Гоцюк Н. М. Лексико-граматичні особливості німецьких та українських наукових лінгвістичних текстів. Молодий вчений. № 2 (17) лютий, 2015. С. 132 – 132

Дізнайтеся більше!

ІНДЗ Способи і засоби зниження категоричності негативної оцінки в текстах наукових рецензій

Исаева Заира Шахбановна Категория 'толерантность' в научной коммуникации. *Вестник ЧелГУ*. 2010. №32. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kategoriya-tolerantnost-v-nauchnoy-kommunikatsii>

Никитина Л. Б., Малышкин К. Ю. Речевой жанр научной рецензии через призму категоричности оценки. *Жанры речи*. 2015. №2 (12). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rechevoy-zhanr-nauchnoy-retsenszii-cherez-prizmu-kategorichnosti-otsenki-1>

Соловьева Н.В. Стратегии презентации коммуникантов в текстах научных дискуссий. *Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология*. 2009. №1. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/strategii-prezentatsii-kommunikantov-v-tekstah-nauchnyh-diskussiy>

Соловьева Н. В. Типы речевого поведения в научном дискуссионном тексте. *Вестник КемГУ*. 2011. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tipy-rechevogo-povedeniya-v-nauchnom-diskussionnom-tekste>.

Досліджуємо разом!

Візьміть участь у проєкті «Вторинні жанри наукового стилю мови».

1	Вид проєкту	Характеристики
2	за метою виконання	Дослідницький Практико-орієнтований
3	за характером змістового (предметного) матеріалу	Лінгвістичний монопроєкт
4	за характером контактів	аудиторний
5	за тривалістю	середньостроковий
6	за кількістю учасників	Груповий; індивідуальний
7	Мета проєкту	Поглиблення й систематизація знань про вторинні жанри наукового стилю (тематичні виписки, тези, конспект, анотація, рецензія) і засвоєння способів їх складання.
8	Груповий проєктний продукт	Узагальнена (у вигляді схеми, таблиці, інфографіки) інформація з теми; модельні характеристики жанрів.
9	Індивідуальний проєктний продукт	Авторський текст у жанрі анотації, рецензії

Практичне заняття №12

Тема: Курсове та магістерське дослідження як науковий текст. Плагіат. Компіляція.

Теоретичні питання

1. Культура читання наукових текстів.
2. Науково-інформаційне забезпечення виконання наукової роботи. Вимоги до організації навчальної діяльності студента під час написання наукового дослідження. Основні етапи підготовки та захист наукової роботи.
3. Загальні вимоги до змісту, структури та обсягу студентського наукового (курсowego і магістерського) дослідження.
4. Специфіка мовознавчих, літературознавчих і лінгводидактичних досліджень в освітній підготовці словесника. Лінгвістичні, літературознавчі та лінгводидактичні методи дослідження фактичного матеріалу.

Рекомендована література

1. Матвеева Т. С. Курсова, дипломна, магістерська робота: етапи виконання, структура, правила оформлення, норми бібліографічного опису. URL: http://www-philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/matveeva/matveeva_pravyla.pdf;
2. Основні вимоги до структури й оформлення кваліфікаційних робіт (магістерська робота) URL: http://journ.univ.kiev.ua/files/mag_vymohy.pdf;
3. Пентиліук М. І., Гайдаєнко І. В., Окуневич Т. Г. Навчально- й науково-дослідна робота студентів-філологів (реферат, курсова, випускна робота з української мови й методики її навчання) : навчально-методичний посібник для студентів. Київ : Ленвіт, 2010. 120 с.
4. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. К. : ВЦ "Академія", 2010. 216 с.

5. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. для студ. / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатович, В. М. Швирка. Старобільськ, 2015. 112 с.

6. Сурмін Ю. П. Наукові тексти : специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб. Київ : НАДУ, 2008. 184 с. URL: <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/surmin.pdf>

7. Шейко В.М., Кушнаренко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник для ВНЗ. Київ, 2005. 307 с.

Практичні завдання

Завдання 1. Опрацювавши теоретичну інформацію з теми практичного заняття (див. лекційний матеріал і рекомендовану літ-ру), підготуйтеся до обговорення таких питань:

1. Організація навчальної діяльності студента під час написання наукового дослідження. Основні етапи підготовки та захист наукової роботи.

2. Загальні вимоги до змісту, структури та обсягу студентського наукового (курсowego і магістерського) дослідження.

Завдання 2. З'ясуйте, у чому полягають особливості студентського наукового дослідження з різних наукових царин: лінгвістики, літературознавства та лінгводидактики. Відповідь оформіть у вигляді таблиці, структурно-логічної схеми, або опорного конспекту (див. рекомендоване джерело №5).

1. Пустовіт В. Ю, Бондаренко Г.П., Глуховцева І. Я. Методика та організація наукових досліджень студентів-філологів: навч. посібн. для студ. гуманітарн. спец. Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2020. 96 с.

2. Вертипорох О. В., Іванова Н. П., Киченко О. С. Як написати наукову роботу з літератури. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/19/1/Як%20написати%20наукову%20роботу%20з%20літератури.pdf>;

3. Колоїз Ж. В., Остроушко О. А. Студентська наукова робота з української мови URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/0564/434/1/СТУДЕНТСЬКА%20НАУКОВА%20РОБОТА%20З%20УКРАЇНСЬКОЇ%20МОВИ.pdf>;

4. Мосейчук О. М. Методи проведення лінгвістичних досліджень: нав.- метод. посіб. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2012. 75 с.

5. Голомб Л. Методологія та методика студентських наукових досліджень із українського літературознавства. Ужгород, 2002. 75 с.

Завдання 3. Прочитайте обґрунтування актуальності тем магістерської і курсової наукових робіт, відповідно: 1) «Мовно-естетичні знаки культури в афористиці Тараса Шевченка»; 2) «Символічна парадигма в поезіях Ліни Костенко». Схарактеризуйте їх щодо повноти / неповноти. Які поради можна висловити авторам проілюстрованих праць.

1. Афористичність – виразна стильова ознака української мови, в основі якої лежить низка лінгвістичних чинників, що сприяють утворенню афоризмів. До них зараховують художньо-естетичні, суспільно-історичні, соціальні фактори. Для афористичних висловів характерна стереотипність світобачення, поведінки тощо. Афоризми містять у своєму складі одиниці всіх рівнів мовної структури, яким властива експресія. Високий ступінь афористичності мови – це риса, притаманна творчості митців різних епох, одним із яких є Тарас Григорович Шевченко. За час розвитку афористики було поставлено і розв'язано ряд важливих питань, але в сучасному мовознавстві ще залишилося чимало проблемних моментів. Афористична царина на сьогодні не є дослідженою повною мірою, науковці мають різні погляди на те, до якого розділу мовознавства слід зараховувати афоризм, до сьогодні немає чітко визначеної класифікації афористичних висловів, складністю є й окреслення меж афоризму. Протягом останніх століть українська культура опинилася в затінку російської, тому її виокремлення та самоідентифікація є зараз

актуальною. Саме в афоризмах як феномені духовної культури нації відображена система цінностей та ідеалів суспільства. Афоризм розкриває творчу манеру автора, його індивідуальний стиль, виявляє за допомогою мовних засобів власні світовідчуття. В афоризмах відбивається навколишня дійсність, під якою розуміємо процес формування понять, уявлень, відомостей про існування. У сучасному українському й зарубіжному мовознавстві, незважаючи на велику зацікавленість науковців теоретичними і практичними аспектами афоризмів, остаточно ще немає ясності щодо їх сутності, визначення обсягу, аналізу структури, стилістичних особливостей і семантичного наповнення тощо. Довгий час представники широкого підходу розуміння фразеології відносили афористику до її складу (М. Алефіренко, Н. Амосова, Л. Скрипник, В. Ужченко, М. Шанський та ін.). Але афоризм, на відміну від фразеологізму, має структуру речення та встановлене авторство. Ці та інші підстави спричинили поглиблене вивчення цього питання науковцями. На сучасному етапі все більша кількість дослідників схиляється до думки, що афоризм слід розглядати в системі пареміології як окремої дисципліни (Г. Пермяков, Л. Савенкова, Н. Шарманова та інші). Ми підтримуємо цей погляд та відносимо афористику до пареміологічного рівня мови на основі спільних рис афоризму та власне паремії, які відрізняють ці одиниці пареміології від одиниць інших рівнів, а саме: функціонування на базі речення; стійкість формально-граматичної структури і лексичного складу; вираження суджень, узагальненої думки, моральна формула, алегорія; використання символіки, різних засобів мовної експресії; риси версифікації; самодостатня естетична вартість. Усе це засвідчує актуальність теми магістерської праці.

2. Неповторність Ліни Костенко більше духовна, ніж формальна, вона визначає її спосіб існування в сучасній літературі – сприйняття традиції і водночас наявність індивідуальних рис поетеси, яка завжди прагнула до вироблення власного, притаманного тільки їй стилю. Ліричне «я» поезії Ліни Костенко змагається з історією, порушує моральні проблеми, що стоять перед людиною ХХ століття, замислюється над жорстокістю цієї епохи, що так безпощадно знищувала будь-які вияви гуманності й водночас була сповнена гуманістичними ідеями. Поняття «символ» дуже неоднозначне, існує тенденція до його сплутування та ототожнення зі схожими поняттями – «метафора», «алегорія», «емблема». Символ, з нашого погляду, відрізняється від метафори насамперед тим, що він має діалектичну природу, тобто, з одного боку, він тотожний до того, що в ньому символізується, а, з іншого, – істотно відрізняється від нього, причому два «предмети», що перебувають у символічному зв'язку, рівноправні. У метафорі різниця між образністю предмета та самим предметом не має принципового значення, метафора має значення сама собою, вказує на саму себе. Символ покликаний вийти за межі предмета, помножуючи повноту його власного буття, а функція метафори – використовувати чужі ознаки на власну користь. Щодо порівняння символу й алегорії, то вони різняться насамперед насиченістю ознак та можливістю витлумачення: смисл символу невичерпний, він досягається лише через інтуїцію, тоді як алегорія слугує ілюстрацією, поясненням певної ідеї та пізнається через діяльність свідомості. Поняття символу значно ширше від поняття емблеми. Якщо емблема – точно фіксований, конвенційний, дещо умовний, але все ж загальноприйнятий знак, то символ не має конвенційного значення, існує в архетипному шарі колективної та індивідуальної свідомості, він не створюється, а відтворюється. У художніх творах символ розкриває прихований зміст понять, не перший погляд не помітний читачеві.

3. Дослідженням символів займалися як зарубіжні, так і українські науковці. Серед зарубіжних дослідників основні концепції символу було досліджено такими мовознавцями: С. Аверенцев, М. Бахтін, А. Костіна, М. Костомаров, Ю. Лотман, В. Рошаль, Ч. Пірса, В. Толкмачова, Е. Фромм, К. Юнг, Е. Штейнгер. Серед українських дослідників поняття «символ» досліджували: В. Войтович, В. Давидюк, М. Дмитренко, В. Жайворонок, Т. Іванова, Г. Осадко, О. Потєбня, О. Таран. Ліна Костенко увійшла в літературу як шістдесятниця, авторка творів, присвячених нагальним проблемам тієї доби. Загострене відчуття сучасності завжди залишається одним із основних аспектів творчого доробку авторки. Поетичні твори Ліни Костенко неодноразово ставали предметом різного роду наукових досліджень. Окремі аспекти творчості авторки ґрунтовно вивчали: Г. Грабович, І. Дзюба, Г. Жуковська, О. Забужко, Г. Ключек, Н. Лисенко, А. Нямцу, О. Пахльовська, Я. Поліщук, Е. Соловей та ін. Дослідники відзначають сучасність творів Ліни Костенко, підкреслюють злободенність звучання її поезії. Одним із основних способів творення художніх творів Ліни Костенко є використання символів. У її творах постають найрізноманітніші символи, вона надає звичайним словам прихованого змісту, роблячи з них символи. Твори Ліни

Костенко мають різні категорії символів, різну тематику, вони несуть різне смислове навантаження. Саме це вплинуло на вибір теми курсової роботи. Проте цілісного дослідження символів, зокрема, розробка їхніх парадигм чи класифікацій, на жаль, не має у сучасному мовознавстві, чим і зумовлене наше дослідження. Твори поетичного доробку Ліни Костенко введені також до шкільного курсу української літератури. Ідейно-художнє навантаження її поезії дозволяє здійснювати навчально-виховний вплив на учнів, пробуджувати в них почуття прекрасного, формувати національну, культурну самосвідомість. Усе це дозволяє говорити про актуальність теми дослідження.

Завдання 4. Схарактеризуйте особливості використаних методів дослідження в магістерській роботі «Лексичні засоби виразності в публіцистиці Івана Багряного» (1). Які методи, на вашу думку, залишилися поза увагою автора наукової праці. Порівняйте методи дослідження, якими послуговувалися автори кандидатської – «Паралінгвальні фразеологізми в українській етнокультурі» – (2) та докторської – «Типологія словотвірних парадигм похідних дієслів в українській мові» – (3) дисертацій.

1. Мета, завдання та джерельна база дослідження визначили основні методи наукової роботи – теоретичний аналіз (вивчення основних теоретичних понять стилістики); критичний аналіз (дослідження основних підходів до класифікації лексичних засобів виразності); теоретичний синтез (узагальнення теоретичних відомостей про лексичні засоби виразності та їх використання у публіцистичних творах); системний аналіз (добір фактичного матеріалу та його групування); описовий метод (опис особливостей вживання лексичних засобів виразності у творах).

2. Методи дослідження зумовлені комплексним підходом до вивчення знакової природи паралінгвальних фразеологізмів задля встановлення етнічних відмінностей невербальної взаємодії на тлі її біологічної універсальності. Наукова інтерпретація фактичного матеріалу обґрунтувала вибір таких методів, як-от: метод кореляції мовних і позамовних явищ, що сприяє встановленню відповідностей невербальної поведінки мовлян і її відображення в семантиці фразем; метод компонентного аналізу, пов'язаний з описом семантичної структури досліджуваних лінгвоодиниць; описовий метод, обраний задля з'ясування структурно-семантичних особливостей ФО; зіставний метод та етнокультурний коментар, що дають змогу з'ясувати культурно-національні конотації паралінгвальних зворотів; частково використано кількісний аналіз.

3. Методи дослідження. Багатоаспектний характер досліджуваної проблеми зумовив використання комплексу лінгвістичних методів, зокрема: описового (для інвентаризації, таксономії й інтерпретації дериватів відсубстантивних, відад'єктивних та відзвуконаслідувальних дієслів, а також для характеристики мовних і позамовних чинників, що вплинули на словотвірну поведінку цих дієслів); функційного, репрезентованого методикою контекстуально-інтерпретаційного аналізу (для з'ясування семантичної структури слова в певному контексті, можливості розвитку нових відтінків значення чи, навпаки, звуження наявних) та методу кількісних підрахунків (для встановлення кількісних параметрів конкретних і типових словотвірних парадигм), доповнених різними методиками, серед усього за безпосередніми складниками (для визначення словотвірної похідності досліджуваного слова та словотворчого засобу як виразника дериваційного значення); компонентного (для простеження відмінності семного складу твірного дієслова і похідного від нього слова, що відповідно активізує чи уповільнює породжувальну здатність дієслова); дистрибутивного (для з'ясування умов реалізації того чи того словотвірного значення у відповідному синтаксичному оточенні) та трансформаційного аналізів (для виявлення можливості переведення деривата з одного структурносемантичного типу до іншого і розвитку на основі цього семантичної структури слова або нового слова); методики словникових дефініцій (для співвіднесення значення утвореної мовної одиниці зі словниковим визначенням).

Завдання 5. Схарактеризуйте науковий апарат вступної частини магістерських досліджень «Символічна парадигма в поезіях Ліни Костенко» (1) та «Релігійна лексика в

сучасному поетичному мовленні» (2). Укажіть на недоліки. Що ви можете запропонувати їхнім авторам, аби вдосконалити текст.

1. Мета дослідження. Виявити та проаналізувати символи, якими послуговувалась авторка при написанні поезій. Розглянути особливості художнього втілення проблем сучасності в поетичних творах Ліни Костенко.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- зібрати та систематизувати наукову інформацію щодо предмета дослідження, окреслюючи при цьому коло дискусійних питань;
- окреслити термінологічний апарат дослідження;
- окреслити стан розробки проблеми в літературознавстві;
- описати існуючі в літературознавстві класифікації символів;
- проаналізувати поетичні твори Ліни Костенко в контексті проблеми дослідження;
- виявити основні символи, використані поетесою в поезіях;
- покласифікувати символи за тематичними групами;
- узагальнити виявлену інформацію.

Об'єктом дослідження є твори із збірки української письменниці, поетеси Ліни Костенко «Вибране» (1999 р.).

Предметом дослідження є символічна парадигма в поезіях Ліни Костенко. Матеріалом дослідження є поетичні тексти Л. Костенко, зокрема збірка «Вибране». Укладена нами картотека символів охоплює 328 символів, дібраних шляхом суцільної вибірки з поезій Л. Костенко.

Мета й завдання роботи зумовили використання таких методів дослідження:

1) теоретичний аналіз, для вивчення основних теоретичних питань, пов'язаних із символами та їх класифікацією; 2) критичний аналіз, для дослідження проблеми трактування та класифікації символів; 3) системний аналіз, потрібен для добору фактичного матеріалу та його угруповання, задля подальшої класифікації; 4) описовий, для виявлення в мові художнього твору символів, з подальшою класифікацією та з'ясуванням їхнього пояснення. 5) метод аналізу художніх творів.

Практичне значення роботи полягає в тому, що матеріали та результати дослідження можна використати в роботі вчителя-словесника у процесі проведення уроків, позакласних заходів, присвячених творчості Ліни Костенко та виховній роботі.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури (66 позицій). Повний обсяг дослідження – 81 сторінка, з яких 70 сторінок основного тексту.

2. Духовність, яка найбільш тісно пов'язана з релігійним життям людей, завжди мала надзвичайно вагомий вплив на збереження й розвиток нації. Відновлення церковно-релігійних традицій є одним із визначальних чинників культурно-національного відродження українського народу кінця ХХ – початку ХХІ ст. [50, с. 37]. Мова функціонує в усіх сферах людського буття [52]. Невід'ємною і органічною частиною словникового фонду української мови є релігійна лексика, що не лише номінує реалії, пов'язані з вірою, церквою, а водночас є виразником невичерпно багатого духовного світу українців [24, с. 268]. Українська мова впродовж свого історичного розвитку не мала можливості реалізуватися повною мірою в церковно-релігійному житті, що було зумовлено, передовсім, екстралінгвальними чинниками, вилученням стилю з контексту української літературної мови в Україні від середини 30-х рр. ХХ ст. – на Сході та від середини 40-х рр. – на Заході [67]. Розвиток і функціонування релігійної лексики довгий час не вважалися об'єктом, гідним для вивчення через те, що релігію трактували як пережиток минулого, вона зазнавала всіляких утисків, обмежень і дискримінації [43, с. 3]. Одним із фундаментальних чинників винищення української духовності минулого століття була офіційна атеїстична позиція радянської держави. Така тривала залежність української мови від низки несприятливих позамовних факторів ХХ ст. у нашій країні призвела до послаблення ідентичності українського народу, кризи його духовної традиції. Однак радянська влада не змогла знищити духовну сутність народу, його високу релігійність та любов до Бога так, як для українців глибинне відчуття Бога було і є найважливішою ментальною рисою [52]. Здобуття Україною незалежності, поживлення демократичних процесів у суспільстві дає змогу мовознавцям вивчати українську церковно-релігійну лексику [4]. Слушно зауважує Л. Полюга про те, що «українська мовознавча наука має велику заборгованість перед богослов'ям, бо через об'єктивні причини в Україні було заборонено мовознавчі дослідження, пов'язані з релігійною тематикою» [24, с. 268]. Українську сакральну мову досліджували лише лінгвісти, що працювали

за межами країни, а трохи пізніше українські мовознавці почали вивчати українську конфесійну лексику як окрему ланку лексичної системи сучасної літературної мови [43, с. 3]. На сучасному етапі розвитку науки про мову першочерговим завданням є дослідження історії становлення релігійної лексики, вивчення її конститутивних ознак, мовних стильових засобів тощо. Більше, ніж за півтора десятка років у нашій державі опубліковано низку праць, присвячених різним аспектам функціонування української сакральної мови. Чи не найбільшу увагу звернено на лексику християнських релігійних текстів, церковну термінологію [43, с. 3]. В останні десятиліття з'явилося чимало лінгвістичних студій, присвячених вивченню, опису богословської лексики й термінології. Активно ведеться робота з її лексикографічного опрацювання [24, с. 268]. Особливої уваги привертають дослідження таких учених: Ю. Браїлко [12], Н. Гуйванюк [21], П. Дудика [23], А. Ковтун [29], Л. Мацько [39], М. Навальної [42], Ю. Осінчука [43], І. Павлової [44], Н. Піддубної [48], Н. Пуряєвої [51], О. Тодор [64], І. Черненко [73], Л. Шевченко [76], Х. Щепанської [77], П. Якимова [78] та ін. Однак вказані дослідження не вичерпують проблем функціонування українського релігійного стилю. Ґрунтовного мовознавчого аналізу вимагає також спадщина відомих поетів-шістдесятників: В. Стуса, І. Калинця та І. Світличного. Зокрема, церковно-релігійна лексика в поетичному мовленні цих письменників до цього часу не була предметом спеціального комплексного дослідження. Отже, актуальність магістерської праці зумовлена такими чинниками: – стійким інтересом сучасного мовознавства до проблем художнього стилю, його зв'язків з іншими різновидами літературної мови; – важливістю розв'язання мовознавчих проблем релігійного стилю, зокрема його взаємодії з іншими функціональними стилями української мови; – відсутністю монографічних досліджень, присвячених вивченню релігійної лексики в поетичних творах В. Стуса, І. Калинця та І. Світличного; – необхідністю різноаспектного вивчення релігійно маркованої лексики й особливостей її функціонування; – потребою вивчення функціонально-семантичних особливостей релігійних лексем у художньому мовленні.

Мета роботи – дослідити особливості та специфіку функціонування релігійної лексики в поетичних творах В. Стуса, І. Калинця та І. Світличного.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) розкрити зміст поняття «релігійна лексика»; 2) з'ясувати основні чинники становлення і розвитку релігійної лексики; 3) проаналізувати основні тенденції дослідження релігійної лексики на сучасному етапі; 3) окреслити основні підходи до класифікації релігійної лексики, запропонованих різними науковцями; 4) обґрунтувати принципи систематизації релігійних лексем за віднесенням їх до лексико-семантичних груп; 5) виявити зв'язок релігійної лексики й поетичного тексту; 6) визначити особливості функціонування релігійної лексики в поетичному мовленні.

Об'єкт дослідження – релігійна лексика поетичних творів.

Предмет дослідження – лексико-семантичні та функціонально-стилістичні особливості релігійної лексики в поетичному мовленні В. Стуса, І. Калинця та І. Світличного. Джерельною базою послуговували поетичні тексти збірок В. Стуса «Зимові дерева», «Час творчості», «Палімпсести» тощо, поетичні тексти книги І. Калинця «Пробуджена муза», «Невольнича муза» та поезії збірок І. Світличного «Камерні мотиви», «Вітчизна», «Свобода» та інші, які представляють багатство внутрішнього світу митців і розкривають глибинний зміст їх світоглядів. Аналізований матеріал становить понад 400 мовних одиниць.

Методи дослідження. Для розв'язання визначених завдань у роботі застосовано: метод системного аналізу – добір фактичного матеріалу та його групування задля подальшої класифікації; метод теоретичного аналізу – вивчення основних теоретичних питань, пов'язаних з релігійною лексикою; теоретичний синтез – узагальнення теоретичних відомостей; метод критичного аналізу – для з'ясування основних підходів до класифікації релігійної лексики; описовий метод, що використовувався у вигляді опису структурно-семантичних та функціонально-стилістичних особливостей релігійної лексики.

Теоретичне та практичне значення роботи полягає в тому, що авторові вдалося поглибити, розширити мовознавчу теоретичну думку, а результати досліджень магістерського проекту, фактичний матеріал можуть бути використані у практичній професійній діяльності, при вивченні семантичної природи релігійної лексики, а також матеріалом можуть скористатися викладачі та студенти під час вивчення основних питань лексикології, під час опрацювання творчих спадщин В. Стуса, І. Калинця та І. Світличного. Наукове дослідження було апробоване у вигляді доповіді на студентській науковій конференції (2016 р.) («Релігійна лексика в сучасному поетичному мовленні В. Стуса»). Із теми дослідження є публікація: Музика Н. Теоніми в

сучасному поетичному мовленні В. Стуса та І. Калинця. Матеріали студентських наукових читань: зб. праць. Кривий Ріг, 2016. С. 40–45.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, супроводжуваних висновками, списку використаної літератури (79 позицій) та списку використаних джерел (8 позицій). Повний обсяг роботи становить 105 сторінок, з яких 95 сторінок основного тексту.

Практичне заняття №13

Тема: Мовностилістичне та технічне оформлення наукового (курсowego, магістерського) дослідження. Плагіат. Компіляція.

Теоретичні питання

1. Вимоги до мовного викладу та технічного оформлення результатів наукового дослідження.
2. Правила оформлення елементів наукового тексту: структурних частин роботи, заголовків підрозділів, рубрикацій, нумерацій, ілюстрацій і посилань на них.
3. Правила оформлення додатків.
4. Правила оформлення списку використаної літератури/ джерел. Вимоги до оформлення бібліографічного опису у науковій роботі з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015.
5. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела. Пряме та непряме цитування.
6. Сутність та ознаки плагіату.

Рекомендована література.

1. Матвеева Т. С. Курсова, дипломна, магістерська робота: етапи виконання, структура, правила оформлення, норми бібліографічного опису. URL: http://www-philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/matveeva/matveeva_pravyla.pdf;
2. Основні вимоги до структури й оформлення кваліфікаційних робіт (магістерська робота) URL: http://journ.univ.kiev.ua/files/mag_vymohy.pdf;
3. Пентиліук М. І., Гайдаєнко І. В., Окуневич Т. Г. Навчально- й науково-дослідна робота студентів-філологів (реферат, курсова, випускна робота з української мови й методики її навчання) : навчально-методичний посібник для студентів. Київ : Ленвіт, 2010. 120 с.
4. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. К. : ВЦ "Академія", 2010. 216 с.
5. Сурмін Ю. П. Наукові тексти : специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб. Київ : НАДУ, 2008. 184 с. URL: <http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/surmin.pdf>
6. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник для ВНЗ. Київ, 2005. 307 с.
7. ВД «Академперіодика» НАН України. Приклади оформлення використаних джерел відповідно до Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ, 2016. 16 с. (Інформація та документація). URL: <https://histj.oa.edu.ua/assets/files/Posylannia.pdf>
8. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання [Текст] : (ГОСТ 7.1-2003, IDТ) : ДСТУ ГОСТ 7.1 : 2006. Чинний з 2007-07-01. Київ, 2007. 47 с.
9. Національний стандарт України. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. ДСТУ 8302:2015 презентація. URL: <http://vippo.org.ua/index.php?pagename=presentation>
10. Основні вимоги до оформлення списку літератури за новими стандартами: методичні рекомендації / уклад.: М. П. Гребенюк, Г. З. Шевчук. Луцьк: ВІППО, 2019. 60 с.

Завдання 1. Підготуйтеся (рекомендована літ-ра №1 – №6) до обговорення на практичному занятті таких питань:

1. Вимоги до обсягу і технічного оформлення курсowego/магістерського дослідження.

2. Правила оформлення елементів наукового тексту: структурних частин роботи, заголовків підрозділів, рубрикацій, нумерацій, покликань на використану літературу.
3. Основні форми подання та оформлення ілюстративного матеріалу.
4. Правила оформлення додатків.

Завдання 2. Ознайомившись з правилами оформлення бібліографії у списку літератури (рекомендована літ-ра №7 - №10), переформатуйте поданий список використаних джерел за вимогами ДСТУ 8302:2015.

1. Михайлова О. Г. Українське наукове мовлення. Лексичні та граматичні особливості : [навч. посіб.] / О. Г. Михайлова, А. А. Сидоренко, В. Ф. Сухопар. – Х., 2000. – 97 с.
2. Довідник з культури мови : [посіб.] / С. Я.Єрмоленко, С. П. Бибик, Н. М. Сологуб та ін. ; За ред. С. Я.Єрмоленко. – К. : Вища школа, 2005. – 399 с.
3. Єрмоленко С. Я. Науковий стиль / С. Я. Єрмоленко // Українська мова : Енциклопедія. – [3-тє вид., змін, і допов.]. – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія ім. М. П. Бажана», 2007. – С 421–422.
4. Жайворонок В. В. Українська мова в професійній діяльності : [навч. посіб.] / В. В. Жайворонок. – К. : Вища школа, 2006. – 431 с.
5. Умберто Еко. Як написати дипломну роботу : Гуманітарні науки / пер. О. Глотова. – Тернопіль : Мандрівець, 2007. – 224 с.
6. Чепіга І. П. Мовленнєві особливості наукового тексту : текст-міркування, текст-доказ / І. П. Чепіга // Лінгвістичні студії. – Донецьк, 2002. – Вип. 10. – С. 157–161.
7. Чернявская В. Е. Научный текст и его филологическая интерпретация / В. Е. Чернявская. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2002. – 88 с
8. Морозов В. Культура письменной научной речи : [учеб. пособ.] / В. Морозов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <<http://www.gumer.info>>
9. Короткий термінологічний словник з інноваційних педагогічних технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. URL: http://ualib.com.ua/br_6601.html](http://ualib.com.ua/br_6601.html).

Завдання 3. Складіть повну бібліографію з теми ІНДЗ, або цікавої для вас проблеми обраної спеціальності та оформіть її за чинними ДЕСТами.

Завдання 4. Назвіть обов'язкові вимоги до оформлення у науковій роботі цитат і проілюструйте їх прикладами на матеріалі опановуваних дисциплін. З'ясуйте сутність поняття “непряме цитування”.

Завдання 5. Поясніть, як ви розумієте поняття “некоректне цитування” з наукових джерел та як запобігти цьому авторові наукової роботи.

Завдання 6. Ознайомтесь із типовими помилками, яких припускаються студенти під час написання та оформлення наукової роботи:

- ✓ зміст роботи не відповідає плану наукової роботи або не розкриває тему повністю чи в її основній частині;
- ✓ сформульовані розділи (підрозділи) не відбивають реальну проблемну ситуацію, стан об'єкта;
- ✓ мета дослідження не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно і не відбиває специфіки об'єкта і предмета дослідження;
- ✓ автор не виявив самостійності, робота являє собою компіляцію або плагіат;
- ✓ немає аналізу спеціальної літератури (останні 5–10 років) з теми дослідження;
- ✓ аналітичний огляд вітчизняних і зарубіжних публікацій за темою роботи має форму анотованого списку і не відбиває рівня сучасного дослідження проблеми;
- ✓ кінцевий результат не відповідає меті дослідження, висновки не відповідають поставленим завданням;
- ✓ у роботі немає посилань на першоджерела або вказані не ті, з яких запозичено матеріал;

✓ бібліографічний опис джерел у списку використаної літератури наведено довільно, без дотримання вимог державного стандарту;

✓ обсяг та оформлення роботи не відповідають вимогам, вона виконана неохайно, з помилками.

- Пригадайте вимоги до написання курсового дослідження і підготуйтеся до його письмового рецензування на аудиторному занятті.

Практичне заняття №14

Тема: Термінологія обраного фаху. Переклад і редагування наукових текстів.

Теоретичні питання

1. Термін, його ознаки. Класифікації термінів (за сферою використання, за походженням, за структурою). Термін і професіоналізм, термін і номенклатурна назва.
2. Термінологія обраного фаху. Галузева лексика у великих загальнономовних тлумачних словниках. Українські відповідники найпоширеніших іншомовних філологічних термінів.
3. Українські електронні термінологічні словники. Розширення складу термінологічної лексики в Словнику української мови в 20-ти томах.

Рекомендована література.

1. Даниленко В. П., Скворцова Л.І. Теоретичні і практичні аспекти нормалізації наукової термінології. *Мовознавство*. 1980. №6. С. 16 – 21.
2. Дерба С. М. Системна організація української лінгвістичної термінології. *Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць*. Київ: Інститут української мови НАНУ, 2013. Вип. ІХ. С.66 – 70.
3. Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с.
4. Омельчук С. Українська лінгводидактична термінологія з погляду нормативності. *Українська мова*. 2015. №1. С. 50–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2015_1_5.
5. Омельчук С. Функціонування терміносполук зі збірним числівником у царині української лінгвометодики. *Дивослово*. 2015. № 7–8. С. 18–20.
6. Порожнюк А. Л. Семантична еквівалентність у термінології (на матеріалі лінгвістичних термінів). *Записки з українського мовознавства*. № 24, том 1 (2017). С. 155 – 160
7. Селігей П. Пуризм у термінології: український досвід на європейському тлі. *Мовознавство*. 2008. №1. URL: https://movoznavstvo.org.ua/index.php?option=com_attachments&task=download&id=413
8. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 160 с.
9. Українсько-російський словник наукової термінології / За заг. ред. Л. О. Симоненко. К. Ірпінь, 2004.
10. Шляхова В. В. Переклад термінів як засіб формування лінгвістичної компетенції студентів. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць*. Київ, 2007. Вип. VII. С. 403–405.

Практичні завдання

Завдання 1. До запозичень доберіть українські відповідники. Які з наведених слів є загальнонауковими термінами?

Зразок : *Антитеза – протиставлення; пост – допис; кореляція – співвідношення*

Ігнорувати, рентабельний, антитеза, саміт, фіаско, буллінг, хейзінг, імідж, ритуал, компенсація, асоціація, ажіотаж, ліміт, дефініція, сурогат, еквівалентний, конденсувати, інфекційний, домінувати, сертифікат, форвард, структура, конфліктний, візит, спонсор, нюанс,

вето, вестибюль, акомпанемент, спектакль, спікер, екземпляр, корпорація, інцидент, персона, фольклор, одіозний, аномалія, реаліті, аплодисменти, наративний, консенсус, апелювати, епоха, фонтан, фотографія, фундатор, гуманний, деструктивний, легітимний, преференція, електорат, хобі, форум, спонсор, рафінований, елокутивний, селфі, свайпати, сек'юриті, тролінг, онлайн, пост (у мережі), аргумент, пріоритет, стимул, експеримент, авторитет, ідентичний, паритетний, аванс, безапеляційно, прерогатива, інновація, фіксувати, прайс-лист, репродукувати, дефект, унітарний, нюанс, дебати, екземпляр, аргумент, референт, ескорт, абсурд, шеф, асистент, спорадично, емпатія, полеміка.

Завдання 2. Запишіть терміни у формі родового відмінка однини. Схарактеризуйте виділені терміни за схемою : 1) дефініція (що означає термін), 2) ступінь спеціалізації (загальнонауковий, міжгалузевий, вузькоспеціальний), 3) походження (власний, запозичений).

Акузатив, апорія, гіпонім, гіперонім, вібрант, аналог, білінгв, наратив, білінгвізм, постулат, кюрі, акредитив, термін, текст, сугестія, пуризм, реципієнт, плеоназм, плагіат, дефініція, дискурс, гіпертекст, конспект, ідеостиль, компіляція, архетип, міф, нація, підсвідоме, рефлексія, феномен, структуралізм, плюралізм, антиномія, інтроверт, екстраверт.

• **Доберіть 20 термінів – іменників 2 відміни чол. роду з вашого фаху. Поясніть їх значення і запишіть у формі родового відмінка однини, підкресливши закінчення (а, я / у, ю).**

Завдання 3. Перекладіть терміни українською мовою.

Асимметрия, аттестат, безумний, безучастный, благопристойный, библиотека, буквальный, вертикальный, вибрирующий, висок, вотчина, гуманизм, двигающийся, двукратный, дезинфекция, деление (действие), деление (на части, шкалы), извлекать корень, обильный, отклонение (результат), отклонение (действие), зеркальное отображение, получают (о результате), получают (добывать), получают (о значении, форме), счет (действие), счет (вычисление), адресная рассылка, бегущая строка, граница рабочего стола, двойной щелчок, загрузить, настройка, по возрастанию, по умолчанию, приложение, ссылка, отмена, удалить, падеж, склонение.

Завдання 4. Поясніть значення терміноелементів ультра-, мульти-, мілі-, де-, дез-, бі-, авто-, анти-, гіпер-, інтер-, мета-, моно-, нео-, пост-, прото-, превдо-, полі-, суб-, екстра-, інтра.
• **Доберіть приклади філологічних термінів, до складу яких входять інтернаціональні словотворчі елементи.**

Завдання 5. Опрацюйте матеріали публікацій. Виправте мовні недоліки, спричинені нагромадженням віддієслівних іменників у науковому дискурсі лінгводидактичного спрямування.

• Вакуленко М. О. Проблеми вживання віддієслівних іменників в українській науковій мові. *Studia Linguistica : зб. наук. пр. Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка*. Кив : ВГЦ «Київський університет», 2010. Вип. 4. С. 353–359.

• Омельчук С. Нормативне вживання в науковому лінгводидактичному дискурсі віддієслівних іменників на –ння. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» : зб. наук. пр.* Херсон : Вид-во ХДУ, 2017. Вип. 27. С. 39–49.

• Омельчук С. Девербативи в сучасній лінгводидактичній терміносистемі: лексико-семантичний, граматичний і силістичний аспекти. *Українська мова*. 2015. № 3. С. 45–58.

1. Дослідження методики навчання граматики в основній школі потребує розробки наукових засад... Оцінку навчальної діяльності на уроці здійснено з урахуванням усіх відповідних критеріїв. Під час відбору експериментальних і контрольних груп урахувано однаковий рівень навчальних досягнень учнів. У процесі експериментальнодослідного навчання реалізовано метод статистичної обробки результатів експерименту.

2. Для навчання дій та операцій доповнення і відновлення пропущених одиниць у навчальній практиці запропоновано системне використання клоуз-текстів у тактиках: оброблення смислової інформації попередніх та подальших частин тексту, акцентування уваги на пропущеному сегменті; аналізу граматичної схеми висловлювання, що містить пропуск; віднайдення в індивідуальному тезаурусі за допомогою субстратегій пам'яті вербальних

елементів, смислова сполучуваність яких є найбільш вірогідною у певному тексті; граматичного впорядкування цих елементів і введення їх до граматичної схеми відрізка тексту.

3. Практичні навички використання комунікативних технологій; навички диференціювання помилок, навички фіксування помилок у тексті; спосіб самовираження, самопізнання; О. Залевська відносить усі стратегії користування мовою до двох груп: стратегії планування, а також стратегії коригування; готовність учителя до здійснення педагогічної діяльності.

1) методи контролю і самоконтролю розглядаємо як методи навчання, що використовуються для одержання об'єктивної інформації про рівень володіння мовою; для з'ясування стану сформованості спеціальних компетентностей з української мови проведено констатувальні зрізи; порівняльно-зіставний аналіз і узагальнення досвіду вчителів-словесників задля визначення стану риторичної підготовки в школі.

2) використання рецептивних стратегій з метою розширення індивідуального тезауруса студента; з метою виявлення відмінностей у рівнях сформованості компетентностей учнів контрольних і експериментальних класів було використано метод перевірки статистичних гіпотез; у стратегії слухання з метою з'ясування структури тексту спроектовано зміст діяльності; ситуація міжсуб'єктного спілкування з метою розв'язання навчальних проблем.

3) на основі визначення навчання української мови у вищому навчальному закладі як керованого оволодіння зроблено висновок; учень автоматизує набуті знання шляхом осмислення й оброблення сприйнятої навчальної інформації; на початковому етапі мовного розвитку людина засвоює мовлення передусім шляхом наслідування мовлення інших людей; під час проектування й розроблення складників процесу формування мовної особистості враховано функціональну роль основних і допоміжних методів навчання.

4) з урахуванням концепт-ідей сучасної мовної освіти; без урахування дидактичних засобів; з дотриманням внутрішньо-предметних і міжпредметних зв'язків; з використанням традиційних і експериментальних методик; із використанням різних синтаксичних конструкцій; із залученням учителів української мови різних кваліфікаційних категорій; з використанням таких методів навчання.

5) Рівень дискурсної компетентності студентів експериментальних груп виявився пересічно вищим у порівнянні з відповідним рівнем студентів контрольних груп. По відношенню до виокремлених модулів програмового матеріалу 10-11 класів визначено зміст поза класної роботи.

6) Усвідомлення й розуміння національних і загальнолюдських цінностей. Описано організацію та хід проведення експериментально-дослідного навчання. У контексті питання співвідношення мети, змісту і методів навчання мови розглянуто основні типи вмінь. Здійснення та оцінювання результатів реалізації творчих методичних задумів. Процес словотворення є важливим засобом, умовою повноцінного психічного, мовленнєвого розвитку. Процес експериментального навчання був спрямований на формування умінь і навичок користування мовою. Встановлено взаємозалежність між основними етапами процесу породження власного висловлювання учнями.

Завдання 6. Ознайомтесь із бібліографічним списком словників лінгвістичних термінів. Переоформте список відповідно до вимог ДСТУ 2015. Поповніть список електронними версіями словників.

1. Ганич Д. І Словник лінгвістичних термінів / Д. І Ганич., І.С Олійник. – К.: Вища шк., 1985. – 360 с.

2. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко – К.: Либідь, 2001. – 224 с.

3. Кочан І. Н. Словник-довідник з методики викладання української мови / І. Н Кочан., Н. М. Захлюпана– Львів: Видавн. центр львівськ.нац. університету, 2002. – 249 с.

4. Кротевич Є. В., Родзевич Н. С. Словник лінгвістичних термінів / Заг. ред. Є. В. Кротевича. / Відп. ред. О. С. Мельничук. – К.: Вид-во АН УРСР, 1957. – 236 с.

5. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / Селіванова О.О. – Полтава: Довкілля, 2010. – 844 с.

6. Словарь славянской лингвистической терминологии. – Прага, 1977. – 431 с.

7. Словарь юного лингвиста / Сост. М. В. Панов – 2-е изд. перер. и допол. – М.В.Панов. – М.: «Финита»: «Наука», 2006. – 544 с.

8. Українська мова : енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр.

мови; редкол.: В. М. Русанівський [та ін.]. – Вид. 2-ге, випр. і допов. – Київ: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2004. – 820, [2] с.

Завдання 7. Підготуйте текст для коректурної правки (навмисно допустивши різні види текстових помилок). Здійсніть корегування підготовленого тексту за допомогою коректурних знаків.

Коректурний знак	Призначення	Зразок застосування
	Друкувати текст з абзацу	≥ Констатуюча частина може бути відсутня
	Ліквідувати абзац	Думка не закінчена.) Абзац не потрібен
	Вписати літеру	Цілком ^у свідно
	Вписати пропущене або замінити помилково написане слово	Документ ^{без} помилки
	Вилучити проміжок між словами	Документ / () / знаходиться на виконанні
	Вилучити проміжок у слові	До[к]умент
	Вилучити знак або літеру	Організація місця
	Роз'єднати слова, надруковані разом	Наказ має
	Вилучити зайві слова	Літературна мова мова
	Вилучити зайвий текст	При підготовці наказів слід враховувати їх розпорядчі та виконавчі значення
	Відновити помилково закреслене слово	Активна форма вживається
	Поміняти місцями слова, надруковані поряд	Розпорядча може частина поділитися
	Поміняти місцями слова в реченні	Слова поміняти в реченні місцями
	Переставити з одного рядка в другий слово або групу слів	Кожен пункт наказу арабськими цифрами нумерується
	Вилучити розрядку	Наказ
	Замінити малу літеру великою	україна
	Замінити велику літеру малою	Пун̄кт
	Збільшити інтервал	Текст повинен мати <u>наказову форму викладу</u>
	Зменшити інтервал	Для надання чіткості <u>текстові наказу</u>

Завдання 8. Запишіть українською мовою наведені тексти. Підкресліть ключові слова, сформулюйте основну тезу кожного з текстів і запропонуйте найточніші до них заголовки. Обґрунтуйте свою точку зору.

1. Человек воспринимает глазами 20% информации, из них 70%-посредством чтения. К 2013 г. объем информации по сравнению с 1990 г. возрастет в 4 раза, к 2040г. — в 32 раза. Средняя скорость чтения студентов составляет 120–180 слов в минуту, специалистов с высшим образованием — 200–250.

Потрясающе быстро читали Ж. Ж. Руссо, А. Пушкин, Б. Наполеон, О. де Бальзак, Н. Чернышевский, Л. Толстой, М. Горький, Р. Роллан, А. Эйнштейн и др.

Учеными доказано, что при быстром чтении утомляемость глаз меньше, чем при медленном чтении. Академик Н. Амосов обоснованно утверждал: "Для человеческого организма благоприятен только режим напряжения. Силы при напряжении возрастают".

В XVII веке Никола Гролье де Сервьера придумал машину для ускорения чтения книг: подобие мельничного колеса с подставками для книг вместо лопастей, на которые одновременно помещалось несколько книг, раскрытых на требуемых страницах. Наш мозг обладает высокой избирательной способностью, вот почему читать нужно не слова, а мысли. Кроме того, мозгу

присуца догадка, предвосхищение. Для того чтобы правильно прочесть фразу, достаточно видеть по 2–3 буквы из каждого слова или верхние/ нижние половинки букв. (по О. Козловскому).

2. В наше время невозможно прожить с запасом знаний, полученным в начале жизни. Начав самостоятельную работу, мы все еще продолжаем учиться. Учится рабочий, чтобы поспеть за новой технологией, за новинками оборудования. Учится земледелец, чтобы не отстать от сельскохозяйственной науки. Непрерывно учатся летчики, врачи, преподаватели, инженеры, иначе их дипломы превратятся в пустую бумажку. Учатся министры, академики, генералы. Чтобы не отстать от своего бурного времени, учатся все люди и всю жизнь, весь свой век. Получение знаний становится уже просто физиологической потребностью, не угасающей с годами.

Фундаментальные знания — это знания не расчетчика, а теоретика, не клерка от науки, а мыслителя, творца.

Овладевая фундаментальными знаниями, специалист поднимается на высочайшую ступень понимания предмета, откуда уже открываются магистрали науки, ее самые оживленные перекрестки, открываются горизонты будущих открытий. (Р. Хохлов)

3. Что бы я хотел пожелать молодежи, посвятившей себя науке?

Прежде всего — последовательности. Об этом важнейшем условии плодотворной научной работы я никогда не смогу говорить без волнения. Последовательность, последовательность и последовательность. С самого начала своей работы приучите себя к строгой последовательности в накоплении знаний. Изучите азы науки, прежде чем пытаться взойти на ее вершины. Никогда не беритесь за последующее, не усвоив предыдущего. Никогда не пытайтесь прикрыть недостатки своих знаний хотя бы и самыми смелыми догадками и гипотезами. Как бы ни тешил ваш взор своими переливами этот мыльный пузырь, — он неизбежно лопнет, и ничего, кроме конфуза, у вас не останется.

Приучите себя к сдержанности и терпению. Научитесь делать черную работу в науке. Изучайте, сопоставляйте, накапливайте факты. Как ни совершенно крыло птицы, оно никогда не смогло бы поднять ее ввысь, не опираясь на воздух. Факты — это воздух ученого. Без них вы никогда не сможете взлететь. Без них ваши “теории” — пустые потуги. Но, изучая, экспериментируя, наблюдая, старайтесь не оставаться у поверхности фактов. Не превращайтесь в архивариусов фактов. Пытайтесь проникнуть в тайну их возникновения. Настойчиво ищите законы, ими управляющие.

Второе — это скромность. Никогда не думайте, что вы уже все знаете. И как бы высоко ни оценивали вас, всегда имейте мужество сказать себе: я невежда. Не давайте гордыне овладеть вами. Из-за нее вы будете упорствовать там, где нужно согласиться, из-за нее вы откажетесь от полезного совета и дружеской помощи, из-за нее вы утратите меру объективности.

...Третье — это страсть. Помните, что наука требует от человека всей его жизни. И если у вас было бы две жизни, то и их бы не хватило вам. Большого напряжения и великой страсти требует наука от человека. Будьте страстны в вашей работе и в ваших исканиях! (по И. Павлову)

Візьміть участь у грі!

Брейн-ринг «Фахова термінологія».

Імітаційна гра «Коректор».

Практичне заняття №15

Тема: Переклад і редагування наукових текстів.

Теоретичні питання

1. Суть і види перекладу. Поняття «переклад» і «перекладання». Форми і види перекладу/перекладання.
2. Лексичні труднощі перекладання.
 - 2.1. Особливості перекладу фразеологізмів і термінів. Перекладання вузькогалузевих термінів, загальноживаних та загальнонаукових слів.
 - 2.2. Термінологічні паралелі. «Оманливі друзі» перекладача.
 - 2.3. Власні назви в оригіналі та перекладі. Особливості перекладу російських прізвищ українською мовою.

3. Типові труднощі російсько-українського перекладання наукових текстів.
 - 3.1. Переклад українською російських конструкцій з прийменником *по, при, для*.
 - 3.2. Проблеми перекладу двовидових дієслів.
 - 3.3. Переклад українською російських словосполук з дієприкметниками та похідними від них прикметниками.
 - 3.4. Переклад російських пасивних дієприкметників теперішнього часу та похідних від них прикметників на *-м(ый)*, пасивних дієприкметників минулого часу та похідних від них прикметників на *-нн(ый)* та *-т(ый)*.
 - 3.5. Переклад російських активних дієприкметників теперішнього часу на *-щ(ий), -щийся*.
 - 3.6. Переклад російських активних дієприкметників минулого часу та похідних від них прикметників на *-вш(ий)* та *-ш(ий), -вшийся* та *-шыйся*.
 - 3.7. Переклад українською російських віддієслівних іменників на *-ние, -тие, -ка* та віддієслівних прикметників на *-очный*.
 - 3.8. Перевага активних конструкцій над пасивними в українській мові та правильне вживання безособових конструкцій на *-но, -то*.
 - 3.9. Правильне вживання прийменників *у/в, до* та *з/із/зі* (рос. – *с/из*) в російській та українській мовах.
4. Найпоширеніші синтаксичні помилки у наукових текстах та шляхи їх уникнення.
5. Особливості редагування наукового тексту. Коректурні знаки для виправлення текстових оригіналів.

Рекомендована література

1. Васенко Л.А., Дубічинський В.В., Кринець О.М. Фахова українська мова: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 272 с.
2. Бондаренко В. В., Дубічинський В. В., Кухаренко В. М. Переклад науково-технічної літератури. Харків, 2001.
3. Жук Т. В. Актуальні проблеми перекладу наукових текстів українською мовою. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Філологічні науки.* 2012. Кн. 2. С. 59-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2012_2_16.
4. Пустоварова О. О. Актуальні проблеми перекладу. Філологічні науки. URL: http://www.rusnauka.com/30_NIEK_2009/Philologia/50738.doc.htm
5. Шляхова В. В. Переклад термінів як засіб формування лінгвістичної компетенції студентів. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць.* Київ, 2007. Вип. VII. С. 403–405.
6. Котюрова Н. П. Культура научной речи : текст и его редактирование :уч. пособие. Пермь : Пермский гос. ун-т, 2005. 125 с.

Завдання 1. Ознайомтеся з інформацією щодо особливостей наукового перекладу (рекомендоване джерело №1 С. 101 – 120), випишіть дефініції до поданих термінів.

Переклад, перекладання, вузькогалузеві терміни, загальнонаукові терміни, загальноновживані слова, постійний перекладний еквівалент, контекстуальний перекладний еквівалент, лексичні трансформації, додавання, вилучення, заміна, контекстуальна заміна, конкретизація, генералізація, антонімічний переклад, термінологічні паралелі, хибні термінологічні паралелі. **Підготуйте повідомлення з теми «Лексичні труднощі перекладання».**

Завдання 2. Зредагуйте росіянізми.

Більше ста; в кінці кінців, зустрічаються випадки, знаходиться десь, ВУЗ, виключення, багаточисельний (багаточисленний), крупний, діючий, кромка, не дьоргай, існуючий, виконуючий, узагальнюючий, до них відносяться, любі, ні єдиного, відмінати, по крайній мірі, по понеділках, по місцям, по рокам..., у 2000 році, так як, такі як, учбовий, згідно чого, у відповідності до чого, пробувати, попадати, представляє собою, це не є доказом, даний час, дані обставини, співпадіння обставин, в деякій мірі, користуватися попитом, накінець-то, передвзятість, я рахую, що, співставляти, одиниця виміру.

Звернутися по питанню; підняли ціни; сидіти в приймальній; по стану здоров'я; відкрити зошити; мені повезло; об'єм завдань; відключити телефон від мережі; оточуючі уникають

спілкування; підручник розрахований на учнів і студентів; учбовий автомобіль; не виключено, що прочитають; прийняти належні міри; більша половина учнів; поговорити по душах; презентувати подарунок; отримати широке поширення; зі сказаного слідує; це до нього не відноситься; четверо жінок не пред'явили квитки; два програміста виключили комп'ютери; відправити sms-повідомлення; видалити плями на платті; швидко пройшла головна біль; продаватимуться по приходу автобуса; відкривати кампанію; продовження слідує; загальна методика навчання мовам; поняттєвий апарат методики; стимулююча функція мови.

Завдання 3. Перекладіть українською мовою.

Исполняющий, обобщающий, любые, ни единого, отменит, по крайней мере, по понедельникам, по местам, по годам... в 2000 году, так как (поскольку), такие как, учебный, совершенно верно, учит грамоте, согласно чему-либо, в соответствии с чем-либо, представляет собой, это не является доказательством, данное время, совпадение обстоятельств, наиболее значительное, около двух (трех), более ста, в конце концов, встречаются случаи, находится где-то, ВУЗ, исключение, многочисленный, действующий, существующий, термином являются слова, включая пользователей, следовать примеру, в заключение, другими словами, прежде всего, с другой стороны, в настоящее время, в основном, в результате, поскольку, в то же время, в частности, вместо этого, впрочем, как правило, наконец, ни в коем случае, при анализе, с помощью, учитывая то, что.

Завдання 4. Перекладіть українською мовою, поясніть правопис.

1. Незачем, зачем, затем, даром, назло, неспроста, сослепу, спростонок, попусту, точь-в-точь, невзначай, на смех, сдуру, впопыхах, со зла, поневоле, потому, поэтому, нарочно, напоказ.
2. Грамматика, суффикс, интеллект, иллюстрация, искусство, аттестация, аннотация, конгресс, комментарий, комиссия, аллитерация, эффект.
3. Сдержанный, уравновешенный, воспитанный, выдержанный, образованный, одаренный, восторженный.
4. Благородный, вежливый, доброжелательный, искренний, мужественный, настойчивый, находчивый, отзывчивый, превосходный, решительный, серьезный, справедливый, требовательный, трудолюбивый, чуткий, энергичный, осмотрительный, капризный, бережливый, норовливый, привлекательный,

Завдання 5. Зредагуйте мовні хиби, поязані із помилковим уживанням числівників. За потреби скористуйтеся публікацією Капелюшний А. Практика використання числівникових форм у прямоефірному телевізійному мовленні. Вісник львівського університету. Серія журналістика. 2007. Вип. 30. С. 277-287

Показує атестат сина. Одні п'ятірки. Команди були гідні одне одного. Карпати перетворилися на місце, де стирчать одні пеньки. Повернемося до студії через пару хвилин. Хочу ще сказати пару слів глядачам П'ятого каналу. Ми самі починаємо війну на два фронта. Матч, що був три дня тому в Києві. Перевірятимуть тести два викладача. Температура + 44 градусів за Цельсієм. Загалом у автобусі перебувало 11 пасажирів та два водія. Зіграли внічию: ноль — ноль. Побачити близько ста п'ятидесяти збірок Франка. Зріс до чотирьохсот шестидесяти п'яти примірників. числівника: Бронзу у вазі до п'ятдесят одного кілограму отримала Олеся Когут. Мають можливості мешканці двадцять одного міста України. Загибло понад сорока тисяч людей. Першокурсників є близько сто сорока. У ньому також понад семисот ілюстрацій. Близько семиста дітей перебувають у черзі. Малюки вагою до п'ятиста грамів. Зібрав близько дев'ятиста народних музичних інструментів. Загалом їх біля тисячі. В цій номінації подали заявки більше двадцяти шести телекомпаній. Було заплачено порядку п'ятнадцяти мільйонів фунтів. В Ірані відбувся землетрус силою 5,9 бали. Тариф збільшений у дві цілих і три десятих рази. Два з половиною року. Поздоровляв жінок із 8 Березням. Найтепліше було у тисячу дев'ятсот сімдесят дев'ятому році. Працюватимуть не до восьми, а до шести [годин вечора]. У двотисячі другому Андрієві [Краскові] пощастило. З півдев'ятої вечора в суботу. Документ існує і датований двадцять першим вересням. Сім годин тридцять хвилин [про час початку передачі]. Саме 15 січня тисячу дев'ятсот дев'яносто другого року Верховна Рада затвердила мелодію гімну.

Завдання 6. Зредагуйте і визначте тип помилки.

Ми були шоковані прекрасною грою акторів. Усім учасникам семінару організатори подарували сувеніри на пам'ять. Реалізація мети курсового дослідження вимагає вирішення таких задач... На цьому факультеті вивчають дві закордонні мови. Фірма пропонує товари великого асортименту за самими дешевими цінами. Час підбити результати зустрічі: наша команда попереду. Прошу надати мені чергову відпустку з 5-го до 28-го числа цього місяця. Особливу увагу на конгресі біло відведено проблемам молоді. Переважна більшість командних зустрічей проходило в наполегливій боротьбі. Ідентичне рішення було ухвалене студентами другого курсу. Ви б не могли пояснити ваші преференції з цього питання? Важлива кожна хвилина часу. Кардинальний пункт розбіжностей між учасниками дискусії шляхом компромісу був зведений нанівець. Змагання запроновані на квітень місяць. Вони ніяк не могли досягнути консенсусу з цього питання. У цьому перформансі брало участь чимало відомих акторів. Товарні біржі були сформовані у формі акціонерних товариств. Після першого дебюту в одному відомому фільмі молодій акторці почали пропонувати зніматися за кордоном. Преса високо позитивно оцінює результати виборів. Зважаючи на знахідки, які вони знайшли, вже є вагомі докази на користь цієї гіпотези. На науковому семінарі автор виклав головну суть цієї книги. Потрібно дотримуватись обіцянки. Але, на жаль, у психолого-педагогічній літературі нема однозначного визначення поняття соціокультурної компетентності. Таким чином, проаналізувавши все вищесказане, ми можемо зробити висновок, що науковці переконані в позитивному впливі... Саме тому при вивченні іноземної мови слід подбати про... На заняттях з іноземної мови слід давати перевагу роботі в малих групах... Вищевикладене дозволяє дійти висновку, що однією з головних задач вивчення іноземної мови у вузах має стати формування соціокультурної компетентності, яке допоможе майбутнім фахівцям зайняти у суспільстві те місце, яке б найповніше відповідало їх потребам та можливостям. Проблемою невербальної комунікації займались вітчизняні та зарубіжні вчені... У сучасній лінгвістиці питання онтогенезу та розвитку і становлення дитячого мовлення на різних етапах формування особистості є край актуальним... Більшість мовознавців уникають розгляду критеріїв літературної норми...

Завдання 7. виправте помилки, спричинені неправильним вживанням дієприслівників.

Вивчивши цю проблему, нам видається можливим рекомендувати слідуєчі міри. Підтримуючи добродійні проекти, бізнесменам створюється позитивний суспільний імідж. Дбаючи об ефективності спільної діяльності з рядовими працівниками, керівником передається частина своїх повноважень підлеглим. Приїхавши у школу, мера тепло вітали учні й учителі. Придбавши товар на суму понад 200 гривень, вам дістанеться подарунок. Ознайомившись із Вашим листом, у нас є можливість запропонувати такі товари.

Завдання 8. Визначте лексичне значення слів. До якої групи за походженням вони належать? Чи вживаєте ви ці слова у своєму мовленні?

Врунитись, сканер, відлога, ротація, підтюпцем, ринистий, довкілля, крилатий, половіти, сливе, пелехатий, гречно, ошатний, респектабельний, сахатись, прискіпуватися, ниць, стодола, стрімчак, дайджест, кремезний, одвірок, отямитися, ошукати, спічрайтер, пильнувати, повагом, погідний, віхола, латаття, достоту, крадькома, відтак, квапитися, попри, бентежний.

Завдання 9. Перекладіть подані тексти українською мовою.

Перечисляя отрицательные черты характера в школьных характеристиках, вы можете воспользоваться следующими данными В.М. Миниярова:

1. Типичные черты характера *конформных* социально-психологических типов личности:

«Заключая характеристику [x], можно обобщить ее перечнем отрицательных и положительных качеств.

К отрицательным качествам отнесем: нечестность, хвастовство, хитрость и изворотливость, отсутствие чуткости к людям, извлечение из всего личной выгоды, скупость и жадность, требовательность только к другим, ябедничество, склонность к сплетням, клевете, равнодушие, внешнюю вежливость, властолюбие, безразличие к безнравственным поступкам других, подхалимство, недобросовестность. В этом смысле личностные качества [x] имеют явно

нравственный изъян, свидетельствующий скорее о моральной дисгармонии [x], чем о психической аномалии.

К положительным качествам [x] необходимо отнести: веселый нрав, подвижность, высокую адаптивность, активность, [x] может быть организованным и дисциплинированным, если ему это выгодно».

2. Типичные черты характера *инфантильного* социально-психологического типа личности:

«Таким образом, главными отличительными чертами [x] являются: несамостоятельность, неспособность к принятию решений, действие лишь по чьему-либо указанию, равнодушие и холодность, безразличие и безучастие к трудностям и проблемам семьи, коллектива, беспомощность, пассивность, безответственность, неуверенность в своих силах, неорганизованность, недисциплинированность, безинициативность.

К положительным качествам [x] мы бы отнесли: сдержанность в действиях и словах, исполнительность (при условии контроля), осторожность»

3. Типичные черты характера *тревожного* социально-психологического типа личности:

«Таким образом, [x] характеризуют: вспыльчивость, подозрительность и осторожность во взаимоотношениях с людьми, нетерпеливость, заниженная самооценка, требовательность к другим, неуверенность в себе, отрицательное отношение к критике, отсутствие инициативы.

Вместе с тем [x] всегда готов оказать помощь товарищу, защитить товарища и своих близких, он добросовестен и правдив».

4. Типичные черты характера *доминирующего* социально-психологического типа личности:

«[x] вспыльчив, самолюбив, хвастлив, высокомерен, амбициозен, в соперничестве с другими способен на безнравственный поступок, конфликтен. В случае «недостаточного» (с его точки зрения) внимания или отсутствия «ожидаемой» оценки становится нетерпимым и агрессивным. Не чуток к проблемам других людей, не умеет прощать свои обиды, конфликты, самодоволен.

[x] — волевой тип личности, организованный и нацеленный на успех и высокие результаты».

Практичне заняття №16

Тема: Науковий етикет. Форми наукової комунікації і презентації наукового дослідження.

Теоретичні питання

1. Форми усної наукової комунікації: конференції, семінари, вебінари, майстер-класи, симпозиуми. Жанри усного наукового мовлення.
2. Публічний захист результатів науково-дослідницької праці. Науковий діалог. Специфіка участі в науковій дискусії. Науковий етикет.
3. Візуальні засоби презентації наукового дослідження.
4. Електронні ресурси для створення інфографіки.

Рекомендована література.

1. Графічні організатори. – Режим доступу : <https://youtu.be/KggNG30rsjA>
2. «8 безпрограшних способів зіпсувати презентацію» – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/post/8-bezprograshnih-sposobiv-zipsuvati-prezentaciyu>

3. «10 секретів ствоєння успішної презентації для вчителів» – Режим доступу : <https://naurok.com.ua/webinar/10-sekretiv-stvorennya-uspishno-prezentaci-dlya-vchiteliv>
4. «Ефективні презентації» – Режим доступу : <http://gohigher.org/course-presentations>
5. Зверев С. Э., Ефремов О.Ю., Шаповалова А.Е. Риторика: учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры. Москва: Юрайт, 2018. <https://studme.org/225834/ritorika/ritorika>
6. Наумовець А. Віч-на-віч з аудиторією: дещо про «технологію» наукових доповідей, популярних лекцій, дисертаційних промов і конкурсних проектів / А. Наумовець. – К.: Наук думка, 2003. – 56 с.
7. Соловьева Н. В. Толерантность речевого взаимодействия в интернет-коммуникации (на материале интернет-дискуссий). *Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология*. 2012. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tolerantnost-rechevogo-vzaimodeystviya-v-internet-kommunikatsii-na-materiale-internet-diskussiy>.
8. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. для студ. / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатович, В. М. Швирка. – Старобільськ, 2015. – 112 с.
9. Швед О. Инфографика как средство визуальной коммуникации [Електронний ресурс] / О. Швед. – Режим доступу : <http://scaspee.com/6/post/2013/10/infographics-as-means-ofvisual-communication-shved-o-v.html>.

Практичні завдання.

Завдання 1. Підготуйтеся до обговорення основних питань теми практичного заняття.

• **Опрацюваши рекомендовану літературу, дайте відповіді на запитання:**

1. Якими принципами слід керуватися, для того щоб полегшити аудиторії сприйняття тексту промови?
2. В чому полягають основні правила оформлення слайдів мультимедійної презентації?
3. Чому марковані списки як форма представлення інформації найменш зручні для сприйняття?
4. Як впливають закономірності зорового сприйняття на способи подання інформації на слайді?
5. Які типи аудиторій найбільш характерні для науково-педагогічної комунікації? В чому полягають їх особливості?
6. Чого слід уникати, виступаючи перед молодіжною аудиторією?
7. Як слід поводитися, виступаючи перед високоосвіченою аудиторією?
8. Перерахуйте показники, що характеризують техніку мови. Які вимоги висувають до неї?
9. Чому важливо правильно використовувати невербальні засоби спілкування?

• **Підготуйте усне повідомлення з презентацією з тем (на вибір) «Секрети створення вдалої навчальної презентації», «Форми усної наукової комунікації: семінари, вебінари, конференції, майстер-класи, симпозіуми», «Графічне представлення інформації: як і навіщо».**

Завдання 2. Підготуйтеся до участі в науковій дискусії за однією із запропонованих тем. Занотуйте ключові тези власної позиції у дискусії.

Тема: Мовний пуризм. Запозичення в українській мові: норма чи проблема?

Контекст:

1. У питанні міри входження чужомовних слів в українську мову можна прийняти такий принцип: не цуратися їх, але й не бгати їх у нашу мову без міри (В. Самійленко).

2. Запозичення можуть бути вмотивовані, якщо немає мовних засобів для висловлення того чи того поняття (С. Караванський).

3. Давні греки тих, хто погано говорив по-грецьки, вважали варварами. У цьому сенсі в нас суспільство майже всуціль варварське. Ні справжньої української мови, ні російської... Нечуваний

тиск русифікації призвів до патологічних мутацій. Отже, потрібна не апологія цих мутацій, а їхня діагностика й лікування (Л. Костенко).

4. Недобре, коли людина, не знаючи гаразд української чи російської мови або тої й тої, плутає обидві ці мови, перемішує їхні слова, відмінює слова одної мови за граматичними вимогами другої, бере якийсь притаманний саме цій мові вислів і живосилом тягне його в іншу мову, оминаючи традиції класичної літератури й живу народну мову. Так створюється мовний покруч (Б. Антоненко-Давидович).

5. Екологія слова: Надаваймо перевагу українським словам: Ого! Овва! (а не вау!), сирник (а не чизкейк), закупи (а не шопінг), покликання (а не лінк), дахолаз (а не руфер), відгук (а не фідбек), наплічник (а не рюкзак) (з шкільного підручника).

6. Український пуризм відродиться, якщо на нього знову прийде мода з Європи (П. Селігей)

7. У філологічних відповідях на болючі питання я не претендую на єдиноправильність, бо тоді я був би логофілом, а не філологом. Було б добре, якщо б усі учасники дискусії перейшли на цю сторону. We have cookies, тобто печиво/печенюшки/шьотемені/пляцки/реп'яшки/пірожено. А в логофілів тільки один варіант. (Лесь Белей)

Тема: Двомовність. Вивчення іноземної мови у ранньому дитинстві.

Контекст: Знання двох мов у ранньому віці – це не володіння двома системами зображення й повідомлення одного й того самого кола думок. Навпаки, воно роздвоює це коло й наперед утруднює досягнення цілісного світогляду, заважає науковому абстрагуванню (О. Потебня).

Тема: Мовна стійкість.

Контекст:

1. Перестрибування з мови на мову – це аж ніяк не ввічливість. (Л. Масенко)
2. Настав час збагнути, що доля української мови залежатиме від мовної стійкості українців. Це та незбагненна для більшості національностей настанова, яку засвоюють, дорослішаючи, французи, американці чи росіяни: «тебе просто мусять розуміти, де ти не потикнувся б» і в якій країні не опинився б. Навряд чи всі представники цих націй мають «мікрочип» самовпевненості, але типовий американець, росіянин чи француз, поза сумнівом, його має. На відміну від типового українця (С. Стуканов)

Завдання 3. Підготуйте доповідь за результатами індивідуально-дослідної роботи і виголосіть її під час круглого столу «Магія інновацій: нове в дослідженні мови і методиці її викладання», присвяченого Дню науки.

Візьміть участь у грі!

Імітаційна гра «Я – викладач».

Завдання. Напишіть текст промови, що є вступною лекцією до вивчення будь-якої навчальної дисципліни. Коротко розкажіть про зміст дисципліни (інформаційна промова), переконайте аудиторію в необхідності її вивчення (переконувальна промова) і сформулюйте мотиваційну основу дій слухачів з якісного її засвоєння (агітаційна/спонукальна промова).

Дізнайтеся більше! (Теми ІНДЗ)

- Мовна репрезентація наукового знання у світовому науковому просторі.
- Еволюція наукового тексту в умовах інформаційної цивілізації.
- Психологічні аспекти роботи над науковим текстом.
- Стильові особливості майстерного наукового тексту.
- Образ автора в науковому тексті.
- Адресованість наукового тексту читачеві.

- Науковий жаргон і його прояви в сучасних мовознавчих студіях.
- Шляхи підвищення якості наукових статей.
- Інтернет як сучасна форма наукової комунікації.
- Редакторський аналіз тексту: сутність і структура.
- Словотворення лінгвістичних термінів-іменників (за словником української мови в 20 томах)
- Проблеми сучасного термінознавства. Питоме і чуже в термінології.
- Чи потрібне науці красномовство? Засоби експресивності наукового тексту.
- Мовна агресія як антипод культури мовлення.
- Особливості редагування усного тексту.
- Лінгвістичні параметри наукового стилю.
- Помилки слововживання у наукових текстах.
- Типи багатослів'я у наукових текстах.
- Типи синтаксичних помилок у науковому тексті

Перевір себе!

З наведених варіантів відповідей виберіть один або декілька правильних.

1. Чим забезпечується запам'ятовування інформації?
 - а) багаторазовим повторенням;
 - б) різноманітністю способів подання в тексті;
 - в) підкріпленням прикладами.

2. Що належить до прийомів інформування методом розповіді:
 - а) розповідь має містити деталі, що запам'ятовуються;
 - б) пряму мову;
 - в) посилання на документи, нормативні акти та ін.

3. У чому полягають переваги педагогічного(навчального) мовлення?
 - а) у вихованні ціннісного ставлення до навчальної інформації;
 - б) в здатності до передавання складних ідей і міркувань, що розвивають мислення;
 - в) у формуванні стилю мовленнєвої діяльності учнів.

4. Визначте пріоритетність подання інформації на слайді:
 - а) схема, малюнок, графік, таблиця, текст;
 - б) текст, схема, малюнок, графік, таблиця;
 - в) графік, таблиця, малюнок, схема, текст.

5. Яким правилом слід керуватися при розміщенні інформації на слайді:
 - а) правилом 5 елементів;
 - б) правила 7 ± 2 елементів;
 - в) правилом 2 шрифтів.

6. Як краще виділяти текст на слайді:
 - а) курсивом;
 - б) жирним шрифтом;
 - в) кольором.

7. Які лінії зчитуються зі слайдів довше:
 - а) прямі, з різко вираженими кутами;
 - б) лінії з плавними закругленнями;
 - в) фігурні стрілки.

8. Як можна пробудити увагу, зацікавити аудиторію?
 - а) поставивши зпитання;
 - б) перевіривши наявність учнів;

в) розповівши про зв'язок матеріалу з практичною діяльністю.

9. Що означає вираз «оцінити аудиторію»:

- а) визначити віковий і професійний склад аудиторії;
- б) відношення до оратора;
- в) коло інтересів аудиторії.

10. У роботі з презентацією слід керуватися правилом:

- а) «торкніться, поверніться, говоріть»;
- б) «прийшов, побачив, перемиг»;
- в) «читайте, перегортайте, міркуйте».

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ САМОСТІЙНИХ РОБІТ

Критерії оцінювання виконання завдання інформаційного пошуку

- ✓ Повнота вибору джерел пошуку (формальна відповідність).
- ✓ Точність пошуку (формальна відповідність).
- ✓ Список є результатом досягнення мети пошуку (змістова відповідність).
- ✓ Список відображає предмет пошуку (змістова відповідність).

Критерії оцінювання створення глосарія/ словника

- ✓ Точність інформації.
- ✓ Достовірність інформації.
- ✓ Обов'язковий контекст, у якому може бути вживаний цей термін.

Критерії оцінювання логіко-графічних схем

- ✓ Самостійність виконання завдання.
- ✓ Адекватність вибору типу структурно-логічної схеми.
- ✓ Зображення на схемі всіх основних питань та понять теми.
- ✓ Правильність виявлення логічних зв'язків між елементами схеми.
- ✓ Акуратність оформлення.

Критерії оцінювання інтелект-карт

- ✓ Відповідність темі.
- ✓ Адекватність, структурованість, логічність змісту.
- ✓ Дотримання принципів складання інтелект-карт.
- ✓ Адекватність добору графічних образів (малюнків, знаків- символів на основі встановлених асоціативних зв'язків).
- ✓ Гармонійність дизайну (виважене просторове розміщення, кольорова гама, використання засобів наочної виразності).
- ✓ Наявність чіткої розгалуженої структури, яка побудована на основі ключових слів.
- ✓ Наявність центральної яскравої ідеї, образу.
- ✓ Наявність головних та другорядних гілок, що відображають ієрархію ідей та ключових понять.
- ✓ Оригінальність.

Критерії оцінювання таблиці

- ✓ Відповідність темі.
- ✓ Адекватність вибору типу таблиці.
- ✓ Логічність структури таблиці.
- ✓ Змістовність, правильний відбір інформації, адаптованість тексту для таблиці.
- ✓ Відповідність вимогам щодо оформлення.
- ✓ Відповідність нормам літературної мови.
- ✓ Критерії оцінювання опорного конспекту
- ✓ Відповідність темі.
- ✓ Змістова повнота.
- ✓ Логічність та послідовність представлення смислових блоків.
- ✓ Адекватне використання різних способів акцентування у межах смислових блоків (колір, лінія, шрифт, просторове розташування та ін.).
- ✓ Відповідність вимогам щодо оформлення.
- ✓ Відповідність нормам літературної мови.
- ✓ Оригінальність.

Критерії оцінювання навчальних презентацій

- ✓ Відповідність змісту презентації обраній темі.
- ✓ Самостійність підготовки.
- ✓ Наявність усіх структурних елементів навчальної презентації.

- ✓ Виважене структурування презентації.
- ✓ Дотримання принципів науковості, послідовності у відборі текстового матеріалу.
- ✓ Гармонійність дизайну. Стильова єдність оформлення.
- ✓ Дотримання правил використання шрифтів, кольорового поєднання тощо.
- ✓ Відповідність ілюстрацій змісту презентації.
- ✓ Дотримання норм літературної мови.

Критерії оцінювання конспекту

- ✓ Змістовність конспекту й відповідність плану
- ✓ Правильне відтворення теми й основної думки первинного тексту, наявність висновків.
- ✓ Зрозумілість, лаконічність викладу.
- ✓ Використання відповідних прийомів компресії тексту.
- ✓ Використання символів і скорочень.
- ✓ Дотримання норм літературної мови.

Критерії оцінювання письмової доповіді

- ✓ Глибина розкриття теми.
- ✓ Обсяг використаної наукової літератури.
- ✓ Творчий підхід до написання роботи.
- ✓ Достовірність – інформація повинна бути точною й обґрунтованою, відомості супроводжуються посиланнями на джерела первинної інформації.
- ✓ Необхідність і достатність – наведені факти повинні слугувати виключно меті обґрунтування або ілюстрації певних тез або положень доповіді.

Критерії оцінювання реферату

1. Дотримання структури реферату (вступ, розділи основної частини, висновки, список використаної літератури).
2. Оформлення титульної сторінки, змісту, основного тексту відповідає вимогам.
3. Зміст вступу відповідає вимогам жанру (наявне обґрунтування теми, сформульовані завдання, визначений об'єкт і предмет дослідження тощо).
4. Зміст реферату відповідає завданням, сформульованим у вступі; не містить значних відступів від теми, що знижують загальну якість роботи.
5. У рефераті присутні висновки (загальні висновки, а за наявності декількох розділів – висновки за окремими розділами); висновки реферату відповідають поставленим завданням.
6. У рефераті чітко сформульовані й прокоментовані основні поняття, досліджувані у роботі.
7. Під час написання реферату, використовуються джерела, що відповідають вимогам актуальності, наукової достовірності, повноти і глибини змісту розгляду проблеми.
8. У тексті реферату присутні посилання на використану літературу; цитати і покликання оформлені згідно з академічними вимогами.
9. Оформлення списку літератури відповідає ДСТУ 8302:2015.
10. Виклад відповідає нормам наукового стилю.
11. Робота написана без мовних і мовленнєвих помилок.
12. Матеріал вивчених джерел опрацьований і представлений у вигляді вторинного тексту; оригінальність тексту не менше 30%.
13. Під час написання реферату використані технології аналітичного читання й прийоми узагальнення, структуризації й раціонального представлення інформації (схеми, таблиці, списки, алгоритми, графіки та ін.).
14. У рефераті використані змістові моделі наукового викладу (порівняльна характеристика, класифікація, опис, хронологія, доведення та ін.).
15. Текст набрано на комп'ютері відповідно до правил форматування; у рефераті використано графічні виділення, підкреслення, що полегшують сприйняття.
16. У рефераті чітко визначена й аргументована власна позиція студента.

Критерії оцінювання рецензії

1. Дотримання структури рецензії («шапка», текст, дата, підпис особи, яка рецензувала роботу).
2. Наявність і правильне розташування реквізитів «шапки» документа (назва документа, заголовок, що містить вказівку на характер та назву роботи, бібліографічний опис).
3. Відповідність структуро-семантичної організації рецензії її жанровому різновиду (коротка рецензія (відгук), реферативна рецензія, звичайна газетна (журнальна) рецензія, проблемна рецензія, рецензія -есе, - діалог, -фейлетон, -лист, авторецензія, рецензентська репліка).
4. Зміст тексту рецензії має містити такі компоненти: коментування основних положень (тлумачення авторської позиції); власне доповнення думок, висловлених автором; вираження свого ставлення до певної проблеми тощо; 2) узагальнена аргументована оцінка; 3) висновки про значення твору, рекомендація до друку тощо.

Критерії оцінювання курсового (магістерського) дослідження

1. Дотримання структури дослідження (наявність усіх структурних компонентів: титульного аркушу, змісту, списку скорочень (за потреби), вступу, тексту розділів основної частини, висновків, списку використаної літератури, додатків (за потреби)).
2. Відповідність оформлення роботи встановленим вимогам:
 - обсяг роботи (немає відхилень більше, ніж на 10 %);
 - дотримані вимоги щодо типу і розміру шрифту, міжрядкового інтервалу, нумерації сторінок, рубрикування тексту, оформлення ілюстративних матеріалів (таблиць, рисунків, діаграм та ін.), цитат, покликань та додатків;
 - використано графічні виділення, підкреслення, що полегшують сприйняття;
 - оформлення списку літератури відповідає ДСТУ 8302:2015.
3. Зміст вступу, його відповідність вимогам жанру (обґрунтований вибір теми, її *актуальність*, ступінь вивчення (огляд літератури, історія питання), *об'єкт і предмет* дослідження, сформульована *мета*, визначені *завдання*, вказані *методи і прийоми* дослідження, його *джерельна база*, з'ясована *практична значущість* роботи, зазначена *структура роботи*.
4. Зміст основної частини повністю відповідає обраній темі; чітко сформульований і схарактеризований науковий апарат дослідження; використані змістові моделі наукового викладу (порівняльна характеристика, класифікація, опис, хронологія, доведення та ін.).
 - текст роботи свідчить про повне вирішення завдань дослідження на високому теоретичному та науково-практичному рівні; чітко визначена й аргументована власна позиція здобувача;
 - теоретична частина роботи базується на ґрунтовному огляді актуальної літератури, монографічних і періодичних видань з теми наукової роботи; матеріал опрацьованих джерел представлений у вигляді вторинного тексту; оригінальність тексту не менше 30%.
 - практична частина роботи базується на матеріалі, що робить практичні висновки та пропозиції роботи достовірними, тобто за достатній для ефективного дослідження період та за репрезентативною вибіркою досліджуваних явищ та процесів;
 - теоретичний та практичний матеріали роботи взаємопов'язані та дають підстави робити цілісні аргументовані висновки;
 - ілюстративний матеріал є якісним, наочним і достатнім;
 - ґрунтовність та аргументованість висновків, їх відповідність окресленим у вступі завданням; висновки та пропозиції роботи мають теоретичне та практичне значення, є оригінальними та носять характер наукової новизни.
5. Виклад відповідає нормам наукового стилю.
6. Робота написана без мовних і мовленнєвих помилок.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

з курсу «Українська мова за професійним спрямуванням»

1. Поняття національної, літературної, державної мови. Самобутні риси української мови. Місце української мови серед інших мов світу. Комунікативні ознаки культури мови. Засоби евфонії. Евфонічні чергування у/в, і/й, з/зі/зо. Орфоепічні мовні норми.
2. Мовний, мовленнєвий, спілкувальний етикет. Парадигма мовних формул у типових ситуаціях спілкування: вітання та побажання, привернення уваги до себе, порада, розрада, співчуття, зауваження, докір, похвала, висловлення власного погляду, вибачення, комплімент. Прохання у формі запитання, ствердження, заклику, натяків. Згода: повна, часткова. Відмова: повна/категорична, емпатична, обґрунтована, відкладена, компромісна. Акцентуаційні мовні норми.
3. Мовленнєвий етикет педагога. Мовленнєві моделі взаємодії «учитель – учень». Репліки і висловлення вчителя, що створюють бар'єри комунікації. «Я-висловлювання». Вербалізації почуттів і емоційних станів. Лексеми н позначення рис характеру людини. Правопис закінчень іменників 2 відміни чоловічого роду в родовому відмінку однини.
4. Лексичні й стилістичні мовні норми. Особливості вживання синонімів, омонімів, антонімів, паронімів у професійному мовленні. Терміни, професіоналізми, жаргонізми, неологізми. Лексичні повтори, тавтологія, плеоназм, мовні штампи, просторічні слова, вульгаризми, слова-паразити. Професійна фразеологія. Правопис прізвищ та географічних назв іншомовного (слов'янського) походження.
5. Функційні стилі української мови та сфера їх застосування. Словники у професійному мовленні. Типи словників. Роль словників у підвищенні мовленнєвої культури. Узгодження власних назв населених пунктів, держав, географічних об'єктів тощо із загальними. Правопис і особливості відмінювання слів іншомовного походження.
6. Текст як форма реалізації професійної діяльності. Функційно-сміслові типи мовлення. Граматичні мовні норми (складні випадки керування, можливі варіанти перекладання дієприкметників російської мови із суфіксами *-ущ-*, *-ющ-*, *-ящ-*, *-ащ-*, *-вш-*, особливості відмінювання числівників, узгодження числівника з іменником, визначення роду невідмінюваних слів та ін.)
7. Особливості, види і функції спілкування. Умови успішного спілкування. Бар'єри у спілкуванні. **Особливості, стилі педагогічного спілкування.** Жанри публічного мовлення вчителя. Особливості перекладу і використання прийменників в українській мові. Правопис закінчень іменників 2 відміни чоловічого роду в родовому відмінку однини.
8. Слухання і його роль у комунікації. Види запитань. Невербальні засоби комунікації. **Екстралінгвістичні і просодичні засоби комунікації.** Правопис і особливості відмінювання власних назв іншомовного походження.
9. Видова й жанрова диференціація публічних промов, основні риси. Протокольно-етикетні (ритуальні) та розважальні види промов: урочиста промова, застільне слово (тост), поминальне слово. Шкільне красномовство (бесіда, промова (напутнє слово), доповідь на педнаradі) тощо. Невідмінювані іменники іншомовного походження
10. Особливості усного публічного виступу: вимоги, структура, етапи підготовки. Шляхи подолання опору аудиторії. Комунікативні вимоги до мовної поведінки під час публічного виступу. Прийоми утримання уваги слухачів. Зміни приголосних при словотворенні (додаванні суфіксів *-ськ(ий)*, *-ств(о)*). Кличний відмінок.
11. Аргументація і критика. Мовні засоби переконування. Правила і помилки в аргументації та критиці. Техніка і тактика аргументування. Комп'ютерна презентація публічного виступу. Види цитування. Правопис закінчень іменників 2 відміни чоловічого роду в родовому відмінку однини.
12. Сутність і специфіка професійної діалогічної мови. Етикет телефонної розмови. Функції та види бесід. Ключові правила коректного ведення дискусії. Мовні засоби, що сприяють безконфліктному спілкуванню. Типові фрази для завершення дискусії. Збори як форма прийняття колективного рішення. Суперечка, дебати, полеміка. Особливості відмінювання числівників. Зв'язок числівників з іменниками.
13. Ділові папери як засіб писемної професійної комунікації. Склад реквізитів документів. Вимоги до змісту та розташування реквізитів (адресат, адресант, дата, підпис, віза, резолюція). Основні правила запису цифрової інформації в документах.

14. Вимоги до тексту документа. Загальні вимоги до складання та оформлення найуживаніших документів (автобіографія, резюме, характеристика, заява, звіт, службова записка (доповідна, пояснювальна), оголошення, повідомлення, запрошення, прес-реліз). Графічні скорочення.
15. Сутнісні характеристики наукового стилю української мови. Підстили й жанри реалізації наукового стилю. Загальні вимоги до наукового тексту, його змісту та структури. Особливості узгодження підмета з присудком в українській мові.
16. Різновиди міркування: власне міркування, доведення, спростування, пояснення. Опис, класифікація, зіставлення в структурі наукового тексту. Види дефініцій у науковому тексті. Правила рубрикації тексту і розділові знаки для оформлення пунктів переліку.
17. Мовностилістичні особливості текстів наукового стилю. Експресивність наукового тексту. Культура наукового мовлення. Мовні кліше організації наукового тексту. Розділові знаки при вставних словах, словосполученнях та реченнях.
18. Нормативність сучасного наукового тексту. Морфологічні норми. Характеристика функціонування різних частин мови в науковому тексті.
19. Синтаксичні норми наукового стилю: прямий і зворотний порядок слів у реченні; складні випадки керування в наукових текстах; однорідні члени речення, особливості їхнього використання; зв'язок координації між підметом і присудком; складнопідрядні речення, їхні типи в науковому стилі.
20. Загальні вимоги до написання й оформлення курсових і магістерських досліджень. Елементи наукового тексту: ілюстративний матеріал, таблиця, посилання, скорочення, додаток, літературне джерело. Лексичні та графічні скорочення.
21. Компресія наукового тексту. Прийоми компресії. План, тези, конспект як важливий засіб організації розумової праці. Правопис закінчень іменників 2 відміни чоловічого роду в родовому відмінку однини.
22. Анутовання наукового джерела, основні функції. Види анотацій. Мовні стандарти й типові помилки складання анотації. Дієслова і дієслівні сполуки як маркери тексту анотації. Основні правила бібліографічного опису джерел, оформлювання покликань і цитат.
23. Рецензія, відгук: критичне осмислення наукової праці. Характеристика жанру рецензії. Специфіка вираження оцінної семантики в тексті наукової рецензії. Особливості вживання іменників, прикметників і дієслів у науковому і діловому стилях.
24. Структура, вимоги й поширені недоліки наукової статті. Мовні кліше в науковій статті: для передачі мотивації актуальності теми й важливості дослідження, розгляду історії та сучасного стану розробки питання в науковій літературі; формулювання мети, завдань, висновків дослідження. Лексико-графічні конструкції для вираження власного бачення проблеми (впевненості, припущення та ін.). Вживання віддієслівних іменників в українській науковій мові. Основні правила бібліографічного опису джерел, оформлювання покликань і цитат.
25. Поняття «переклад» і «перекладання». Форми і види перекладу/перекладання. Лексичні трансформації. Перекладання вузькогалузевих термінів, загальнонавчаних та загальнонаукових слів. Особливості перекладу фразеологізмів. Термінологічні паралелі. «Оманливі друзі» перекладача.
26. Власні назви в оригіналі та перекладі. Особливості перекладу російських прізвищ українською мовою. Перекладання українською російських: конструкцій з прийменником *по, при, для*; дієслів із суфіксом *-ирова*; активних дієприкметників із суфіксами *-ущ-, -ющ-, -ящ-, ш, -вш-*; дієприкметників із суфіксами *-ем-*; віддієслівних іменників на *-ние, -тие, -ка* та віддієслівних прикметників на *-очный*.
27. Найпоширеніші синтаксичні помилки у наукових текстах та шляхи їх уникнення. Перевага активних конструкцій над пасивними в українській мові та правильне вживання безособових конструкцій на *-но, -то* та ін.
28. Українська термінологія в професійному спілкуванні. Термін та його ознаки. Загальнонаукова, міжгалузєва і вузькоспеціальна термінологія. Інтернаціональне і національне в термінологічному процесі. Термінологія обраного фаху. Українські відповідники найпоширеніших іншомовних філологічних термінів. Основні правила бібліографічного опису джерел, оформлювання покликань і цитат.
29. Усне наукове мовлення. Форми усної наукової комунікації. Публічний захист результатів науково-дослідницької праці. Візуальні засоби презентації наукового дослідження. Типи

структурно-логічних схем. Таблиці. Основні принципи створення ментальних карт. Скісна риска як нелітерний орфографічний знак.

30. Редагування наукових текстів. Правка тексту, її основні види. Коректурні знаки для виправлення текстових оригіналів. Редагування текстів-перекладів. Типові помилки у перекладі російських слів українською.

Правила переконання

1. (Правило Гомера). Почерговість аргументів впливає на їх переконливість. Найпереконливішим є такий порядок аргументів: важливіші, менш важливі, найважливіші. Починайте не з прохання, а з аргументів.
2. (Правило Сократа). Щоб позитивно вирішити важливе питання, поставте його на третє місце. Розпочніть бесіду з двох простих питань, які співрозмовник вирішить швидко і відповідь – Так.
3. (Правило Паскаля). Не заганяйте співрозмовника у глухий кут. Запропонуйте співрозмовнику таке рішення, яке дасть йому можливість легко вийти із ситуації.
4. Не принижуйте статус та імідж співрозмовника. Це викликає негативну реакцію.
5. Бажаючи переконати співрозмовника, розпочинайте бесіду не з тих моментів, які вас роз'єднують, а з того, у чому ви з ним погоджуєтесь.
6. У процесі бесіди виявляйте симпатію.
7. Будьте хороші слухачем, не перебивайте співрозмовника.

Умовні схеми розділових знаків при цитатах:

Ц, ц – цитата; А, а – слова автора.

1. А: “Ц”. А: “Ц!” А: “Ц?”

Цицерон підкреслював: “Навіть зброя схиляється перед красномовством”

2. “Ц”, – а. “Ц!” – а. “Ц?” – а.

“Хто не вміє говорити, кар’єри не зробить”, – вважав Неполеон.

3. “Ц, – а, – ц”. “Ц, –а. – Ц”.

“Мудре і добре слово дає радість, – писав В.О. Сухомлинський, – нерозумне і зле – приносить біду”.

4. “Ц...ц”, – а. (На місці пропуску слів у цитаті ставляться три крапки).

5. А, що “ц”.

О. Гончар стверджував, що “мова – душа народу”.

6.

а) якщо цитується вірш із збереженням авторської віршованої форми, то він записується з абзацу і в лапки не береться;

б) якщо вірш записується суцільним текстом, то він оформлюється, як прозова цитата (див. схеми 1–2).

7. Неточні, переказані цитати в лапки не беруться: Грецький філософ Платон стверджував, що кожен оратор зобов’язаний говорити правду. (–Обов’язок оратора – говорити правду).

8. Кожна цитата у письмовому тексті повинна супроводжуватись покликанням (посиланням) на джерело, наприклад: [7, с. 45], де перша цифра вказує на номер джерела у списку літератури, а друга цифра – цитовану сторінку.

**Назви рис характеру та особливостей поведінки людини.
Запам'ятаймо відповідники деяких складних для перекладу слів.**

- ◆ беззастенчивый — нескромний, безсоромний, безцеремонний;
- ◆ благонамеренный — добромисний, добродумний;
- ◆ благоденственный — доброденний, добродушний;
- ◆ вспыльчивый — запальний, гарячкуватий, опришкуватий;
- ◆ дерзкий — зухвалий, зухвальний, нахабний, брутальний, грубий, грубіянський;
- ◆ добросовестный — сумлінний, совісний;
- ◆ заносчивый — зарозумілий, гоноровитий, чванливий, чванькуватий, чваньковитий;
- ◆ исполнительный — справний, старанний, дбалий;
- ◆ коварный — підступний, облудний, зрадливий;
- ◆ кроткий — лагідний, злагідний, покірливий, покірний, сумирний, плохий;
- ◆ надменный — гордовитий, гордуватий, погордливий, пихатий, пихливий, бундючний;
- ◆ неповоротливый — вайлуватий, розвалькуватий, зателепуватий;
- ◆ непринужденный — невимушений;
- ◆ неуклюжий — незграбний, нековирний, ведмедкуватий;
- ◆ обходительный — запопадливий;
- ◆ омерзительный — мерзенний, мерзотний;
- ◆ отвратительный — гидкий, огидний, гидотний, огидливий, бридкий, обридливий, хирявий;
- ◆ отзывчивый — чуйний, чулий, спочутливий;
- ◆ предвзятый — упереджений;
- ◆ предприимчивый — заповзятливий, промітний, заміристий;
- ◆ рьяный — палкий, завзятий, заповзятий;
- ◆ скарденный — скнарий, скнаристий, скупий;
- ◆ скрытный — потайливий, нещирий;
- ◆ смекалистый — кмітливий, метикуватий, покмітливий;
- ◆ сообразительный — тямущий, тямовитий, тямкий;

◆ тщедушный — кволий, миршавий, хиренный, хирный;

◆ усердный — старанный, запопадливый, загарливый;

◆ усидчивый — посидючий;

◆ учтивый — гречный, чемний;

◆ ярый — зятятий, запеклий.

Нібитоукраїнсько-український словник-мінімум

Катерини Городенської*

Уживають

Радимо

<p>без усяких сумнівів беззаперечні докази безумовно бігло ознайомитися більше всього більше того вважати необхідним вийти з положення виключати можливість виконано мною вирішення проблеми висловлювання виходячи з вищенаведені факти відіграє важливе значення</p> <p>відноситься до іменників відправна точка властива для нього в один і той же час в останні роки головні ознаки головним чином до останнього часу дозволяє констатувати</p> <p>домінуючий жодним чином значимий залишатися при своїй думці</p> <p>залишатися без змін запобігти помилок захистити свою точку зору</p> <p>з метою зміцнення з метою виявити знаходиться в опозиції до з цього часу зустрічаємо з урахуванням інакше кажучи їх (належність) ключове завдання має місце має пряме відношення до чогось найбільшою мірою наступним чином на це є підстави невиправдане не грає ніякої ролі необхідність носить ім'я (назву) об'єкт дослідження складають один і той же осмислити суть справи</p>	<p>безсумнівно, поза будь-яким сумнівом неспростовні докази безперечно побіжно ознайомитися понад усе до того ж, крім того. на додаток вважати за потрібне вийти зі становища унеможлиблювати, не давати змоги я виконав розв'язання проблеми висловлення на підставі, на основі наведені вище факти відіграє важливу роль, має важливе значення, має велику вагу належить до іменників вихідний пункт властива йому водночас останнім часом, недавно основні ознаки переважно, здебільшого, головню донедавна дає змогу (підставу) констатувати, уможлиблює основний, панівний, домінуючий аж ніяк вагомий, важливий, значущий обстоювати свою думку, дотримуватися своєї думки не зазнати змін запобігти помилкам стояти на своєму, відстоювати свою думку щоб зміцнити, для зміцнення щоб виявити, для виявлення опозиційний до, перебуває в опозиції до відтепер фіксуємо, натрапляємо ураховуючи, зважаючи на іншими словами їхній важливе завдання відбувається, спостерігаємо має безпосередній стосунок до чогось, безпосередньо стосується чогось найбільше так для цього є підстави безпідставне немає жодного значення потреба має ім'я, називається, іменується об'єкт дослідження становлять, об'єктом дослідження є той самий збагнути (осягнути, з'ясувати, усвідомити) суть справи навколишнє середовище, довкілля спиратися</p>
--	--

<p>оточуюче середовище опиратися охарактеризувати понятійний першочергове завдання піддавати сумніву під кінець піднімати проблему пояснюється впливом при вивченні при дослідженні приналежність при необхідності при наявності при поєднанні присвоїти науковий ступінь протиріччя проявляють разом із тим розділяти ряд праць свідчить про щось складати частину служити підставою (причиною, прикладом) смысл життя справа в тому становить собою таким чином той чи інший тим не менше типу тримати в полі зору у (в) більшій мірі у (в) більшості випадків у відношенні до у (в) декількох словах у (в) деякій мірі у (в) дисертаційному дослідженні у (в) дійсності у (в) жодному випадку у значенні у (в) значній мірі у (в) кінцевому рахунку у (в) кращому випадку у (в) першу чергу, перш за все у (в) разі необхідності у (в) свою чергу у (в) силу можливостей у (в) той же час у (в) тому числі і у (в) цьому випадку у (в) цьому відношенні у (в) результаті через деякий час шляхом обстеження що характеризується як правило</p>	<p>схарактеризувати поняттєвий невідкладне завдання сумніватися насамкінець, наостанку порушувати проблему (питання) спричинений, зумовлений впливом вивчаючи, у процесі (під час) вивчення досліджуючи, у процесі дослідження належність за потреби, якщо потрібно за наявності унаслідок поєднання присудити науковий ступінь суперечність виявляють водночас розмежовувати, диференціювати низка праць засвідчувати щось, підтверджувати щось становити частину бути підставою, слугувати підставою (причиною, прикладом) смысл життя річ у тім становить, є, являє собою отже той чи той проте, попри це на зразок, на кшталт, на взірць мати на оці, не спускати з ока більшою мірою, більше здебільшого, переважно щодо, стосовно кількома словами деякою мірою у (в) дисертації насправді ніяк зі значенням великою мірою врешті-решт найліпше насамперед, передусім, передовсім у (в) разі потреби, якщо (коли) буде потрібно/потреба натомість, зі свого боку, так само якщо буде змога водночас зокрема й, між ними й, навіть і загалом у (в) цьому разі щодо цього, у (в) цьому плані унаслідок (внаслідок) згодом, незабаром, невдовзі обстежуючи для яких характерний переважно, здебільшого, зазвичай</p>
--	---

*використано матеріали посібника Колоїз Ж. В. Науковий стиль української мови : [практикум] / Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг : КДПУ, 2017. – 114 с.

З чого складається початок виступу (Можливі зачини до презентації курсів ораторського мистецтва)*.

Історія

«Добрый день! Хотів би почати з однієї історії. Якось Арістотелю віддали в навчання дуже балакучого молодого хлопця. Після довгої розмови він запитав у свого наставника, яку плату той візьме з нього за навчання. - З тебе - двічі більше, ніж з інших, - відповів філософ. - Чому? - здивувався той. - Тому що з тобою доведеться робити подвійну роботу: перш ніж навчити тебе говорити, мені треба навчити тебе мовчати. Ця історія, крім усього іншого, говорить нам про те, що перші курси з ораторської майстерності з'явилися більше ніж 2 500 років тому ...»

Особисто пережита подія

«Я пам'ятаю, як років десять тому я разом з друзями пішов читати вірші на Тарасову гору. Друзям-то було нічого ... А ось у мене тоді душа пішла в п'яти ...»

Посилання на газету або книгу

«Минулого тижня в журналі «Кар'єра» була опублікована стаття про ораторське мистецтво. Про те, яку роль в кар'єрному зростанні відіграє уміння виступати перед аудиторією. Зокрема, там писали, що ...»

Несподіване запитання

«Що б ви назвали найкращою річчю в світі? А що найгіршою? ... Свого часу Езоп назвав саме мову одночасно і найкращою, і найгіршою річчю в світі ...»

Парадоксальний початок

Почати з чогось, що, здавалося б, ніяк не стосується заявленої теми. «Я хочу звернутися зараз до тих, хто приїхав на цю презентацію на автомобілі. Пам'ятаєте, як ви вчилися водінню? Як іноді глухли посеред перехрестя, як плутали передачі ... Пам'ятаєте? Можливо, у вас зараз в голові крутиться запитання: «Яке відношення має ораторське мистецтво до водіння автомобіля?». І те, й інше - навичка. Це навичка, яку можна сформулювати і так само, як ви колись на курсах водіння навчилися керувати автомобілем, на наших курсах з ораторської майстерності ви навчитеся виступати перед аудиторією ...».

Опис з інтригою

«Уявіть собі людину з дуже слабким голосом, з дихальною судомою, з поганою звичкою тіпати плечем. Він говорить невиразно, злегка заїкається, гаркавить (не вимовляє звуку «р») ... Не найкращий зразок ораторської майстерності, чи не так? ... Але саме так виглядав на початку свого навчання Демосфен, один з найкращих ораторів усіх часів і народів ...»

Цікавий факт

«Психологи встановили, що страх виступу перед аудиторією стоїть на другому місці після страху смерті ...»

Вражаюча цифра

«Якщо гонорар, отриманий Арнольдом Шварценеггером за фільм "Термінатор-2: Судний день», розділити на кількість слів, вимовлених ним в цьому фільмі, то вийде, що кожне слово Термінатора коштує близько 32000 (31645) доларів ... Не гарантую, що наші курси з ораторської майстерності дозволять вам заробляти такі ж суми :-) ... Але ...».

Оригінальна цитата

«Я хотів би почати свій виступ з висловлювання філософа Скілеф: «Красномовство дорожче грошей, слави і влади, бо останні дуже часто досягаються завдяки красномовству ...»

Обіграти тему виступу

«Сьогодні ми зібралися поговорити про ораторське мистецтво. Я хочу звернути вашу увагу на слово «мистецтво» в назві презентації. Воно тут не випадково ...»

Використовувати предмет як наочний посібник

«Подивіться, будь ласка, на цю картину (показуємо картинку, зібрану з Puzzle). Може здатися, що це просто дитяча гра. Але в ній прихована глибока філософська концепція. З дрібних складових деталей утворюється щось більше... Так само ораторська майстерність складається з дрібних навичок ...»

Комплімент

«Дуже приємно бачити тут людей, які шукають, розвиваються, самовдосконалюються. Людей, у яких є в житті дійсно великі цілі. Людей, які цінують нові знання. Людей, які прагнуть стати більш успішними ...»

Звернення до безпосередніх інтересів

«Добрий день! З мого досвіду, питання, які зазвичай цікавлять учасників подібної презентації, найчастіше такі:

- як впоратися зі страхом публічних виступів;
- як володіти своїм голосом;
- як налагодити контакт з аудиторією;
- що робити, якщо в аудиторії вередливий слухач ...

Питання дійсно важливі ...»

Жарт-анекдот

«Добрий день! Хочу почати з історії про одного парафіянина. Якось раз він зайшов до церкви. Після п'яти хвилин проповіді він був так зворушений, що вирішив пожертвувати \$ 10. Але проповідь тривала, і через п'ять хвилин він вирішив скоротити пожертвування до \$ 5. Минуло ще п'ять хвилин, і проповідь настільки втомила парафіянина, що він вирішив не жертвувати сьогодні нічого. А ще через десять хвилин він встав, підійшов до тарілки для подаяння і вийняв звідти \$ 5 зі словами «Хай це буде хоч якоюсь нагородою мені за те, що я вислухав таку довгу промову»... Пам'ятаючи про сумну долю того проповідника, я намагатимуся вкластися в ті десять хвилин, що відведені мені регламентом. Тим більше, що розповідати я буду не про що-небудь, а про ораторське мистецтво ...»

Про свої почуття

«Зараз я відчуваю суміш хвилювання і радості. Радість - від того що наш центр починає притягувати і об'єднувати так багато сильних і цікавих людей. І легке хвилювання, з якого я теж завжди радію. Адже хвилювання означає: те, про що я буду говорити зараз, мені не байдуже...».

Про аудиторію (опис)

«Добрий день! На наші курси приходять різні люди. Думаю, що не помилюся, якщо припушу, що зараз, в цій аудиторії, є і студенти, і домогосподарки, і менеджери, і керівники, і власники власного бізнесу, і вільні художники ...» (*За С. Шипуновим)

Мовні засоби організації інформації наукового тексту

№	Функції смилових відношень між елементами інформації	Лексичні засоби для поєднання інформації
1	Причини і наслідки, умови і наслідки	і; та; але; проте, однак; (1) тому; тому що; бо; поскілки; звідси...; звідки йдеться...; в(у)наслідок цього...; в(у) результаті...; в(у) залежності від...; в(у) зв'язку з цим; згідно з ...; відповідно до...; за таких умов...; за такої умови...; через...; в(у) такому випадку...; (а) якщо (ж)..., то це свідчить про...; вказує на...; засвідчує, що...; дає можливість...; дозволяє...; сприяє...; має значення...; якщо..., то...;
2	Часова співвіднесеність і порядок викладення інформації	спочатку (насамперед, у(в) першу чергу) з'ясуємо...; передусім зазначимо...; наступним кроком у дослідженні...; одночасно; в(у) той же час; тут же; поряд із цим; попередньо; раніше; вище; ще раз; знову; в(у) подальшому; в(у) наступному; по-перше; по-друге; по-третє; по-п'яте; зараз; наступними роками; останнім часом; нарешті; на завершення; насамкінець; у(в)продовж; останніми роками;
3	Всебічний розгляд об'єкта з точки зору типовості, конкретності, сутності	з точки зору; в(у) цьому розумінні; взагалі; зокрема; як правило; в(у) тому числі; в основному; практично, по суті; з одного боку; з іншого боку...; крім того...; крім цього...; окрім...; у (в) контексті...; за концепцією...; між іншим...; більше того...;
4	Зіставлення і протиставлення інформації	однак, проте; але, та, також, як..., так само...; так само, як і...; як..., так і...; не лише..., але й; порівняно; у протилежність, напротивагу, навпаки, аналогічно, також, таким же чином, з одного боку, з іншого боку, в(у) той же час, як; між тим, як; в(у) той час, як; разом із тим, тим паче, інакше, по-інакшому, саме так;
5	Виокремлення частин висловлювання	головне, зупинимися на головному, необхідно зазначити, маємо підкреслити (зазначити); слід мати на увазі (враховувати); треба врахувати; характерно, що...; лише...; виключно це...;
6	Доповнення або уточнення інформації	також, при чому, при тому, разом із тим, крім того, понад (що?), більше того, до речі, між іншим, головним чином, особливо, точніше, скоріше, йдеться про, мається на увазі, по суті, у цьому (відомому) сенсі, справа в тому, що, втім, все-таки, повернемося до теми, тим паче, що...; у(в) тому числі, у випадку, тобто, а саме; саме;
7	Зв'язок між попередньою та наступною інформацією	сказано..., показано... зазначено..., як було встановлено... одержано..., виявлено..., знайдено..., з'ясовано..., як свідчать дані, на підставі даних, з таблиці (діаграми) виходить, (можна) встановити, у (в)рахувуючи (що), як видно з таблиці, як зазначено у таблиці (схемі), у(в)казувалося вище..., як (уже) зазначалося раніше..., підкреслювалося..., вище(нижче) наведено, вище йшлося про..., згідно з цим, відповідно до цього, у зв'язку з цим, у зв'язку з вищевикладеним, названий, останній, попередній, відповідний, вищеописаний, вищевказаний, вищезгаданий, вищенаведений, введений, виведений, доведений, класифікований, завершений, викладений, знайдений, описаний, визначений, відмічений, перерахований, побудований, застосований, розглянутий, зроблений, сформульований, у(в)становлений, такий, такий самий, подібний, аналогічний, схожий, такого ж роду, подібного типу, наступний, один з

		них, деякі з них; більша частина, більшість; далі з'ясуємо; у такий же спосіб;
8	Об'єктивна оцінка інформації	природно, само собою зрозуміло, безперечно, безсумнівно, очевидно, навряд чи, начебто, у дійсності, насправді, дійсно, правда; точніше; зрозуміло..., але...; безсумнівно, але...; швидше за все, на перший погляд, врешті-решт, зрештою, дослідження показало, досвід (розрахунки, аналіз) підтвердив..., згідно з поглядами, встановлено, підраховано, можна припустити, невідомо, як відомо, загальновідомо;
9	Суб'єктивна оцінка інформації	думається; думаємо, що...; здається, що...; на наш погляд, за нашим переконанням, уявляється вірогідним (правомірним), викликає сумнів..., точка зору автора, спадає на думку, й(і)мовірно;
10	Узагальнення, висновок, підсумок	таким чином, відтак, отже, тож, у (в) цілому, коротше кажучи, у підсумку, в результаті, у кінцевому рахунку, у зв'язку з цим виходить, так що, усе це свідчить про те, що... звідси впливає... з цього є зрозумілим, що... ясно, що... є очевидним, що.. дозволяє зробити висновок... це вводиться до того, що... свідчить про... нарешті, на завершення, сформулюємо висновок, одним словом, підбиваючи підсумки, резюмуючи;
11	Ілюстрація зазначеного	наприклад, так, як приклад, прикладом може слугувати, наведемо приклад, проілюструємо яскравими прикладами, розглянемо приклад, про що можна судити за...; продовжимо ілюструвати...; наведемо найяскравіший приклад...; проаналізуємо типові приклади; унаочнимо, візуалізуємо;
	Введення нової інформації, у тому числі питальними і риторичними реченнями	Які основні характеристики закону? У чому полягає новизна роботи? Розглянемо такі випадки. Наведемо такі факти. Наведемо кілька нових аргументів. Зупинимось детальніше на... Приступимо до... Перейдемо до питання про... Постає (виникає) питання про... Припустимо... Досить згадати (вказати)... Основні переваги цього методу... Деякі додаткові зауваження стосуються... Кілька слів про перспективи дослідження...

Тексти лекцій

ГУМАНІТАРНА АУРА НАЦІЇ або ДЕФЕКТ ГОЛОВНОГО ДЗЕРКАЛА

Отже, *гуманітарна аура нації*. Чи не правда, якесь приємне для слуху поєднання слів? Справді, кожна нація повинна мати свою гуманітарну ауру. Тобто потужно емануючий комплекс наук, що охоплюють всі сфери суспільного життя, включно з освітою, літературою, мистецтвом, - в їхній інтегральній причетності до світової культури і, звичайно ж, у своєму неповторно національному варіанті.

Але спершу уточнимо термінологію, щоб уникнути смислових аберацій.

У наш складний час, в нашій проблематично незалежній державі, де так поляризувалися пріоритети, впадає в очі, наприклад, амбівалентність поняття гуманітарний. Для одних - це комплекс *гуманітарних* дисциплін, адже *humanitas* - це категорія культури, освіти, духовності. Для інших слово гуманітарний асоціюється перш за все з гуманітарною допомогою. Як на мене, це вельми прикрий термінологічний збіг, що часом призводить до непорозумінь, коли, замість вироблення концепції гуманітарної політики в її кардинальних аспектах, все зводиться до розмови про черговий гуманітарний вантаж або про екологічно чисті макарони.

Думаю, що у країнах Європи, де є сильна традиція Гуманізму, чіткіше розмежовані ці поняття: *гуманітарний і гуманістичний, людський і людяний*, у нас же в означенні гуманітарних наук і гуманітарної ж допомоги ця різниця стерлася. Але треба мати на увазі цей нюанс.

Аура. У словниках радянського періоду, енциклопедичних, філософських, навіть іншомовних, - а ці словники осіли на стелажах, і люди досі користуються ними, - аура однозначно інтерпретується як термін медичинський, з області симптоматики деяких тяжких недуг, як специфічний стан, що передує нападам хвороби. Це, очевидно, від нелюбові до окультних наук, де ауру вважається невидиме світіння, яким оточені матеріальні тіла, особливо людина, і яке дано побачити хіба що сенситивам та ясновидцям. Ауру вивчали ще у 20-х роках, за допомогою світлофільтрів, тоді ж у Лондоні вийшла книжка Вальтера Кільнера "Аура людини". А в 60-х була навіть чутка, що ауру почали досліджувати американські вчені, але коли виявилось, що над головами деяких політиків аура вельми темна й плямиста, досліді було припинено, а їхні результати засекречено. Доводилося бачити й фотознімок дружини Реріха, на якому її голова оточена загадковим світінням, - але не беруся сказати, чи то справді була аура, чи щось із області фотоефектів. У кожному разі такі езотеричні поняття, як аура чи, скажімо, біополе, були протипоказані матеріалізму, про що й свідчить звужено okazionale визначення аури у вищезгаданих словниках.

Однак існує етимологія слова, досить звернутися до латини, - *аура* має там до десятка значень, і всі вони зв'язані з вітерцем, повівом, або золотом, відтінками золотого. Відоме Горацієве "aurea mediocritas" - золота середина, чи епітет Персея "auri gena" - "золоторожденний", тобто син Данаї від Юпітера, який навідав її у вигляді золотого дощу.

Зрештою, *aureolus, ореол*, - це вже прямий прародич *аури*, хоч у дорозі від давньої латини до наших днів вона приростала ще й іншими смислами, як це часто буває. До прикладу, *камікадзе* означає *божественний вітер*, згодом так почали називати японських льотчиків-смертників. Але, якщо вдуматись, то якийсь невловимий зв'язок між цими поняттями є, бо лише порив божественного вітру може кинути людину на такий відчайдушний крок. Словом, як існує, безперечно, якесь біополе особистості, так існує й аура цілої нації, хоч неозброєним оком її й не видно.

Що ж до поняття *нація*, то лише на перший погляд здається, що це таке чітке і всім зрозуміле поняття. Саме в це поняття останнім часом, уже в умовах, здавалось би, незалежної України, внесено стільки плутанини, що пересічний громадянин може вкрай розгубитися, начитавшись нашої преси, де українців то пропонують вважати етносом, що й досі ще не відбувся як нація, то вже аж політичною нацією, що містить у собі весь наш поліетнічний конгломерат, то народом України, то, як у Конституції сказано, - українським народом. У паспорті графа національності скасована. Епітетом *національний* розкидаються так бездумно, що іноді він втрачає контури сенсу.

Проблема тут навіть не в ідентифікації нації, а в *кризі самоідентифікації національно дезорієнтованої частини суспільства*. Не буду вдаватися в теорію питання, це окрема тема, скажу лише самоочевидну річ: якби українці не були нацією, то вони давно були б уже не українці. Однак був же якийсь божественний вітер, що кидав покоління за

поколінням на боротьбу саме за цей народ, за цей шматок землі, який Бог на планеті подарував саме українцям.

І ще одне, вже не з області термінології. Коли ми чуємо: Іспанія, іспанці,- які це у нас викликає асоціації? Ну, звичайно ж, Лопе де Вега, Кальдерон, Сервантес, Гойя, музей Прадо, Федеріко Гарсія Лорка.

Але ж дозвольте, а вогнища інквізиції, а Торквемада, а конкістадори, а вигнання євреїв з Іспанії, а диктатура генерала Франко? Це ж теж Іспанія. Але чому образ нації визначається не цим? Чому домінує література, культура, мистецтво? Ми знаємо поезію Хіменеса. Ми знаємо полотна Ель Греко. Ми знаємо музику Сарасате. Ось що створює ауру нації. І то аж таку, що француз Бізе пише оперу про іспанську циганку за новелою француза Меріме. Американець Гемінгвей пише "Фієсту".

Або німці. Нація філософів і композиторів, хіба не так? Хто дав світові Бетховена, Гете, Шіллера, Гегеля, Канта, Ніцше? І хоч Бухенвальд недалеко від дуба Гете, і дуб той спіяний, і солдати вермахту відкривали на тому пні бляшанки,- все одно, не Гітлер визначає образ нації з його Геббельсом, що хапався за пістолет при слові культура, і не Ельза Кох, а доктор Фауст і Лорелай над Рейном.

Та ж Росія з її вічними смутами, з напівбезумними царями й генсеками, з її темним, забитим народом,- "где народ, там и стон", "Россия, нищая Россия", "Царь, да Сибирь, да Ермак, да тюрьма", "вольному сердцу пошто твоя тьма?" Однак ж не тьма визначає у світі її гуманітарну ауру. Світ добре знає, що це держава небезпечна, антигуманна, але вона має свій імідж, тому що у неї були прекрасні вчені й мислителі, письменники й композитори. Бо хоч декабристів запроторили у Сибір, хоч російські поети стрілялись і вішались, хоч Толстому оголосили анафему, а Сахарова висилали у Нижній Новгород,- саме вони створили ауру нації, а не її дикі й підступні правителі.

Ще Гельвецій помітив цю рятівну властивість людства. "Ім'я Конфуція,- писав він,- більш відоме й шановане у Європі, ніж ім'я будь-якого з китайських імператорів". Ще в античному світі знали цю силу мистецтва й науки. І найрозумніші з тодішніх державних мужів дбали не лише про свій політичний авторитет, а й про своє, так би мовити, культурно-політичне реноме. Вони знали, що саме література й мистецтво дарують безсмертя, бо тривають у часі. Гуманісти розробили ідею *історичного безсмертя*. Де вже ті давні греки, де римляни, а історичне безсмертя їм гарантоване на віки.

Над Скандинавським півостровом, як північне сяйво, стоїть заворожуюча аура музики Гріга, Сібелюса, дивовижних казок Андерсена. На іншому континенті маленька Колумбія підсвічена магічною аурую Маркеса. Чи ж треба казати, що Англія - це Шекспір, Байрон, Шеллі? Що Франція - це Вольтер, Бальзак, Руссо, Аполлінер? Що Італія - це нація Данте і Петрарки, Рафаеля і Мікеланджело. Бо не квадратне ж підборіддя дуче визначає її обличчя, а її художники і поети.

А чому б у таких самих діоптріях не подивитися на Україну? Якщо десь у світі чують - *Україна, українці*, які це асоціації викликає там? Хіба це не правомірне запитання? Ми вже держава. Тож чи не час замислитись, хто ми в очах світу і яку маємо ауру, а якщо не маємо, то чому?

Таким чином, скоригувавши термінологію і некомфортним питанням поставивши себе в гуманітарний контекст світу, ми можемо цим закінчити вступ, дотримуючи композиційних настанов одного з ректорів Києво-Могилянської академії Йоаникія Галятовського, мабуть, чи не першого теоретика естетики проповідей, який вважав, що кожне казання має складатися з трьох частин: *екзордіуму, нарації та конклюзії*. Отже, перейдемо від *екзордіуму*, тобто вступу, до нарації, тобто викладу самої проблеми.

І тут я маю нагадати підзаголовок цієї лекції. Повністю, з підзаголовком, її назва виглядає так: ГУМАНІТАРНА АУРА НАЦІЇ, або ДЕФЕКТ ГОЛОВНОГО ДЗЕРКАЛА.

Річ у тім, що коли американці свого часу запускали з мису Канаверал дослідну станцію з якимсь особливо потужним телескопом, що мав прецизійно точну систему дзеркал, то, виявивши в останній момент дефект головного дзеркала, призупинили запуск, усунули дефект і лише тоді запустили цей телескоп на орбіту.

В переносному значенні таким телескопом, з такою системою дзеркал у кожній нації, в кожному суспільстві повинен бути весь комплекс гуманітарних наук, з літературою, освітою, мистецтвом,- і в складному спектрі цих дзеркал і віддзеркалень суспільство може мати об'єктивну картину самого себе і давати на світ невикривлену інформацію про себе, сфокусовану в головному дзеркалі. Ефект головного дзеркала, точність його оптики, грають вирішальну роль.

У нас же цей телескоп давно застарів, ніколи не модернізується, його обслуга часом не дуже й грамотна, а часом і недобросовісна й упереджена, так що нація відбивається не в системі розумно встановлених дзеркал, фокусується не в головному дзеркалі, а в шкельцях некоректно поставлених лінз і призм, що заломлюють її до невпізнання. Маємо не ефект, а дефект головного дзеркала, місцями воно розбите, уламки розкидані скрізь по світу. Та й взагалі цей телескоп встановлений нам не нами. Запрограмований на систему анахронічних уявлень, він умисно спотворює обличчя нації. Відтак і живемо в постійному відчутті негараздів, психологічного дискомфорту, викривленої істини. В той час, коли справжня дослідна станція з потужним нашим телескопом давно вже повинна пролітати над світом, вивчати світ об'єктивно, і об'єктивно ж віддзеркалювати світові нас.

Раніше це було неможливо. Ми були у складі імперії, вона робила свій імідж на експорт, коригувала систему ідеологічних дзеркал, створювала ілюзію своєї, а відтак і нашої, присутності у світі. Насправді ж ми були на світовій сцені лише по цей бік залізної завіси. Чманіли в ідеологічній риториці, самі собі аплодували, не бракувало й запевнень, що ми великий народ, носії передових ідеалів, що у нас всесвітньо відомий Шевченко etc. Водночас відбувався нечуваний за цинізмом геноцид нації шляхом репресій, голодоморів та асиміляції, послідовна її дискредитація в очах народонаселення, індексування чіпких ідеологем типу "націоналісти", "сепаратисти", "зрадники", і все це в сліпучих перехресних променях добре відшліфованих імперських лінз.

Коли ж з гуркотом упала залізна завіса, виявилось, що по той бік завіси нас нема. Україну мало хто знає, її все ще плутають із Росією, її проблеми для світу неактуальні, за нею тягнеться шлейф історичних упереджень, не спростованих нами й досі.

Для багатьох це було страшним відкриттям, для деякого прикрою несподіванкою, а дехто буквально пережив шок. А надто це тяжко було, я думаю, для молодих амбітних людей, що саме входили у життя, не обтяжені тягарем ретроспекцій, ані жодним з національних комплексів, готові гідно жити і працювати. А тут раптом така гнітюча і принизлива реальність.

Виявилось, що майже ніде в університетах світу немає українських кафедр, все сприймається крізь призму русистики, що в діаспорі молодь українського походження захищає докторати з російської літератури, бо інакше матиме комплікації з працевлаштуванням, що українські наукові й культурні інституції - це такі капсули українства в психологічно дистанційованому середовищі, без стабільних контактів зі значно престижнішими інституціями інших діаспор. Що негативні імпульси щодо української культури пустили глибоке й розгалужене по світу коріння. І що ставлення до українців як до нації дуже специфічне, часто закамфльоване до того, що самі його носії майже не усвідомлюють своєї шовіністичної інфікованості.

Що повинна була відразу зробити Україна? Насамперед - об'єктивно оцінити ситуацію. Поставити свою оптику, свою систему дзеркал. Розробити свою гуманітарну політику, її стратегію та пріоритети. Зафіксувати себе у свідомості людства парадоксом молодого держави з тисячолітньою культурою, що була досі заблокована в силу історичних причин. Бути відкриттям для світу, а не морально ущербним народом в абераціях чужих віддзеркалень. Перш за все треба було знати, що в Росії головне імперське дзеркало стоїть точно, протирається до блиску регулярно, і механізми системи гостронаправлених антен чітко відрегульовані. І ставити нашвидку свої так-сяк змонтовані рефрактори, тобто телескопи, що заломлюють світло в мінімальній кількості лінз, нерозумно і неефективно. Тим більше, якщо це робиться з простодушною "точністю до навпаки", за принципом - не "Россия родина слонів", а ми - батьківщина індиків.

Ефективно не те, що заперечує чуже, а те, що утверджує своє.

Замість цього у нас пішли за інерцією. Прийняли добродушно дотепну формулу Л. Кравчука: "Маємо те, що маємо", і не зробили рішучої спроби змінити ситуацію. Більш того, ще й поглибили її за останні роки. Не протиставивши дезінформації про Україну потужної гуманітарної думки, розпочали входження у Європу з оберемком анахронічних проблем. Знайшлися "будителі", які зчинили великий шум і витворили добрячий таки мультиплікат - націю, що хропе, стоячи на колінах. Або двох українців, з яких неодмінно вегетуються три гетьмани. Стало мало не правилом доброго тону увернути щось несхвальне про менталітет цілої нації. Розгулялися некеровані стихії взаємних звинувачень, дражливі рефлексії щодо історії України та її видатних діячів. Невідь з якого нафталіну видобуто комплекс меншовартості.

Нація виявилася незахищеною. ореол, аура - це дуже тонка матерія, це не панцир і не щит, а, проте, нації, які мають ауру, надбану віками, захищені надійніше. Втім, помічено, що імперії завжди страждають на манію величі, а народи поневолені схильні до самобичування.

Скажімо, та ж Росія. Вона раз і назавжди визначилася для себе в ореолі своєї величі. І хоч би яка найточніша оптика відбивала у тій державі її занепад, нужденність, деградацію,- все одно, в головному дзеркалі фокусується велич. Хоча всі знають, що це зовсім і не дзеркало, а давно вже намальований свій бажаний образ. Фактично це міфологема на експорт. Але без цієї міфологеми Росія себе не мислить. Лише на фактажі своїх реалій вона почувала б великий дискомфорт. А ця міфологема компліментарна, вона легко входить у свідомість. Вона вливається в систему суспільних наук і стимулює інші міфологеми типу "старший брат" чи "колиска братніх народів", з якої вивалилося троє близнюків, з-поміж них один чомусь дуже старший, і якраз той, що з'явився на світ не перший.

Саме по собі імперське самозахоплення - явище досить відворотне для навколишнього світу, типологія його сумновідома, але воно живить амбіції затурканих громадян, воно для них рятівний пас, який не дає їм втонути у своєму ж болоті. "Россия обречена на величие" - це та аксіома, яка в їхній ментальності чомусь цілком уживається з іншою загальновідомою формулою: "Нация рабов, сверху донизу все рабы". Колись не надто пристойний поет Барков у приступі самодержавної патетики написав: "Россия, встань и оживляйся!", згодом цей конструктивний заклик трансформувався в "Россия, встань и возвышайся!", і фігурує нині на всіх націонал-патріотичних радініях.

Згодьтеся, що такий градус самозвеличення привабливіший, ніж постійні заклики підвестися з колін, які вже зробилися лейтмотивом нашої незалежності. В газетах з'являються мало не рубрики: "Хто нас підніме з колін?" - А ніхто. Нація на колінах - це дуже несимпатичний силует. Їй можуть кинути один-другий кредит, та й махнути на неї рукою. Тому що ніхто нікого не зобов'язаний підводити з колін. Крім того, хто це вигадав, що ми стоїмо на колінах? Може, хто й стоїть, хай продовжує, він звик, йому так зручніше. Ось і недавно в одній із столичних газет з'явилося обнадійливе повідомлення: "Піднімаємося з колін". Але чому так наполегливо прищеплюється саме ця конфігурація? А якщо хто не стояв на колінах, чого ж він має підніматися? Наприклад, молодь,- вона ж просто ще й не встигла стояти на колінах, навіщо ж їй приписувати таку анахронічну модель?

Складається враження, що частина комплектуючих нашої оптики взята за інерцією звідти, з колишньої метрополії. І це не дивно, бо понад триста років возз'єднання, навіть не приєднання, а за принциповим постулатом Росії - возз'єднання, тобто всепроникаючої дифузії,- не могли не дати своїх наслідків. Той же патетичний заклик: "Россия, встань и возвышайся!",- передбачає, між іншим, теж вставання з якоїсь непрезентабельної позиції. А що вже казати про грізну інвективу нового російського прем'єр-міністра, яка недавно прогрімала в російській пресі: "Россия может встать с колен и как следует огреть". Різниця лише в тому, що Україна нікого не збирається "огреть", і одним із своїх найбільших досягнень вважає спокій і злагоду, що панує в нашому суспільстві. Однак патріоти запевняють, що нація спить. Це у нас другий лейтмотив незалежності.

Щодо природи цього сну у мене є сумнів. Я його сформулювала ще кілька років тому перед українською аудиторією в Канаді: "Сон, непритомність чи летаргія?" І мала враження, що такий коректив до сонливості нації аудиторія не дуже сприйняла. А нещодавно я знайшла підтвердження у Гельвеція. Ще у XVIII столітті цей філософ писав про летаргію народів, що вийшли з-під деспотій. Більше того, він зауважив, що у таких країнах "летаргія приймається за спокій". Чи не про те ж саме у Зерова: "Де розум і чуття - все спить в анабіозі"? Отже, таки не про сон ідеться, а про летаргію, в кращому випадку про анабіоз, а це стани хворобливі і можуть закінчитися для нації фатально. Так недовго дійти й до аури в інтерпретації радянських словників.

Ще один лейтмотив - рефлексії щодо брому, без якого нібито не можна читати нашу історію. Сказані колись під гарячу руку, ці слова Винниченка повторюються й тиражуються, і заганяють співвітчизників у комплекс причетності до ексклюзивних жахів нашої історії.

А яку історію можна читати без брому? І взагалі, навіщо читати історію з бромом? Історія діло давнє, вона вже минула. Дивіться трансляції засідань нашого парламенту, тут і бром не допоможе.

Та й чим, власне, наша історія гірша, ніж в інших народів? Що, історію Англії можна читати без брому? Коли королева Марія Католицька, так і названа Кривавою, страчувала протестантів? Коли у часи Шекспіра "кров з ешафотів бризкала на сцену"? Недарма ж у спектаклі грузинського режисера Стурра "Річард III" герої ходять по сцені у плащах, підтіпаних кров'ю.

Чи історія Франції, з її Варфоломіївською ніччю, з кривавим термідором? Чи давній Рим з його гладіаторами, з його цирком, де леви на арені роздирали християн? Чи, може, історія Німеччини дає взірці ідилічного розвитку нації? Чи, може, в Італії

Данте не був вигнанцем, а Торквато Тассо не збожеволів? Чи Росія не закатрупила мільйони людей у лихоманці своїх перманентних експансій? А колоніальна політика Іспанії чи Португалії? А за один рік в Толедо три тисячі процесів проти "еретиків"? А тридцятилітня війна у Європі, вона ж тільки щойно закінчилась, коли почалася наша національно-визвольна під проводом Богдана Хмельницького. Європа лежала в руїнах, собаки вили на попелищах.

Кожній нації є за що посипати собі голову попелом. Тільки не треба тим попелом запорошувати очі наступних поколінь. Ніхто з нас, нині живущих, не може нести відповідальності за давні неспокутувані гріхи. Але кожен з нас зобов'язаний їх не повторити і не примножити.

Коефіцієнт некорисної дії всіх цих закликів - підводитися з колін, прокидатися, читати історію з бромом і т. п. просто вже катастрофічний. Що це, психоз нав'язливих станів, постколоніальний синдром чи просто елементарна неосвіченість?

У нас є прекрасні вчені, фахівці з різних галузей знань, але чомусь прислухаються не до них, їхні постаті відсутні у головному дзеркалі нації, зате безперестанку мигтять фальшиві зірки шоу-бізнесу або політики всіх мастей і калібрів, які вистрілюють у маси сумнівні гасла й сентенції, типу "національна ідея не спрацювала", "так історично склалося", "наш народ не готовий", "друга державна мова" і т. п. Враження таке, що того дзеркала взагалі нема. На його місці нуль. Дірка, заткана павутиною. Навіть не дефект головного дзеркала, а його відсутність.

Чого варті, наприклад, постійні заклинання культури економікою, - це вже лейтмотив з вищих ешелонів влади, - мовляв, відродимо економіку, тоді й почнеться духовне відродження. І розквіт культури, й літератури, й мистецтва. Так ніколи не було, це абсолютна неправда, і доказ тому - вся історія світової культури. В епоху Відродження і війни були, й лихоліття, і скульптуру Мікеланджело чернь скидала на брук. Іспанія часів Сервантеса теж була в занепаді. Візьміть "Всемирную историю", видання Каспарі, 1903 р. С.-Петербург. Там є розділ, який буквально так і називається: "Экономический упадок и культурное возвышение Испании". Бо економіку розвалюють одні, а культуру створюють інші. Іспанія тих часів була вкрай розорена. Там теж були високі податки, інфляція, емісія, процвітало те, що ми тепер називаємо корупцією. Двір купався в розкошах, держава загрузала в боргах. Всі ті гранди і кабальєро були як наші депутати. "Поля заростали бур'янами", - цитую. - "Так стала гинути Іспанія". І при цьому був "розквіт духовного життя", "мистецтво і поезія досягли найвищого розвитку", в країні створювалися численні поетичні академії. Сервантес і сучасник його із сусідньої Португалії Камоенс, учасники якихось тодішніх "гарячих точок", один втратив руку, а другий - око, обидва бідували, не мали від урядів ніяких пільг, однак один написав "Дон Кіхота", а другий - свої "Лузіади", які є по сей день окрасою португальської літератури.

Або та ж Росія, "нищая" і "немытая", у поетів якої була "бледная, в крови, кнутом иссеченная Муза", - а яку поезію дала та Муза, так і не дочекавшись сприятливішого для себе періоду. І Золотий вік у неї був, і Срібний. І саме в найтяжчі періоди історії, під невсипущим оком цензури, в катаклізмах початку століття, то розстріляна, то репресована, то приречена на еміграцію.

Блюзнірство говорити про те, що духовне життя залежить від економіки і добробуту, коли перед очима долі замучених, переслідуваних, репресованих українських письменників. Чомусь в історичне безсмертя увійшли саме вони, а не ті, що процвітали за всіх режимів. Так що все це - злиденство духу, популістські дурниці, той самий дефект головного дзеркала.

Але чому люди їм вірять, чому не завдають собі клопоту подумати, чому знову й знову дають ошукати себе? Я назвала б це - адаптованим розумом. У Ніцше є поняття - розум ув'язнений, поневолений. Стосовно ж української ситуації це скорше розум адаптований. Можливо, це навіть гірше, ніж ув'язнений. Бо ув'язнений ще може якось стрепенутися і вдарити крильми об ґрати, а адаптований вже збляк, приривчився, втратив свою енергетику. Мабуть, це вона і є, та "летаргічна млявість, що охоплює всі члени такого народу", як писав Гельвецій.

З тієї ж опери й заклинання, наприклад, про те, що обираючи мера, чи президента, чи депутатів, ти вибираєш свою долю. Що головне - єдність, без уточнення кого і з ким. Що там десь, ген за кордоном, у нас "багатовекторна зовнішня політика". То якби ж і внутрішня мала хоч який переконливий вектор.

Буквально на очах відбувається варваризація суспільства, що особливо небезпечно для націй, які не пройшли ще своїх престижних стадій, які в рецепціях світу ще не мають духовної аури, і раптом одержали доступ до світової культури в її плебейській транскрипції. В рекламах з використанням світових шедеврів, у назвах крамниць і фірм. Рибки Матісса, що плавають. Джоконда, що підморгує. Модільянівська жінка, що ще більше витягує шию. Взуттєва фірма

називається "Дон Кіхот", магазин сантехніки - "Кармен". Комп'ютерний вірус, і той "Мікеланджело". Втім, цей останній прийшов із Заходу.

Органічна необхідність у культурі атрофується.

Не додає Україні престижу і мова її громадян та політиків. Про це буде в окремій розвідці, а зараз тільки скажу, що давні греки тих, хто погано говорив по-грецьки, вважали варварами. В цьому сенсі у нас у спільство майже всуціль варварське. Ні справжньої української мови, ні російської. То якої ж другої державної прагнуть так звані "російськомовні"? Чи відомо їм, що їхню "другу державну" в західних наукових виданнях вже офіційно називають суржилом?

Явище вимагає терміна, і воно його одержало. Справді, "так історично склалося". Нечуваний тиск русифікації призвів до патологічних мутацій. Отже потрібна не апологія цих мутацій, а їхня діагностика і лікування. Мова - це також обличчя народу, воно тяжко спотворене.

У такій ситуації, в будь-якій, а в такій особливо, держава повинна мати глибоко продуману гумані-тарну політику, створювати механізми ефективного впливу, координувати зусилля своїх вчених і митців. Бо за таких деструкцій, у перехідний період, це життєво необхідно - накреслити шляхетні обриси своєї культури.

Натомість людям голови захаращують мотлохом. З преси, радіо, телебачення сиплеться філологічно й морально нешеретована продукція. А якісь прицільно ушляхетнені поодинокі з'яви - це результат чисто індивідуальних зусиль як завжди етично зорієнтованих інтелігентів.

Безперечно, такий телескоп без дефектів всього лиш за вісім років державності створити важко. Це дуже складна система дзеркал. Але ж, принаймні, можна було б уже мати хоч якийсь проект. А то ще за радянських часів як була поставлена оптика на примітив, так вона і залишилась.

Та ще такий тепер час настав, що кожен може пускати зайчики зі своєї балкона. Кожен може дивитися в перевернутий бінокль. Кожен може все розглядати крізь свою призму. Закомплексована феміністка, зиркнувши на себе у своє дамське дзеркальце, може заявити: "Літератури у нас нема". Якісь архаїчні щелепи можуть переживувати у пресі нестерпне для слуху слово "жид". Державний діяч колгоспного типу може привселюдно з трибуни ностальгувати за колискою братніх народів.

Ще один контрапункт незалежності: нав'язлива ідея, завезена нам амбітними аутсайдерами західної науки,- десакралізація. І не кого іншого, а неодмінно Шевченка. Вже в нашій літературі немає більш-менш помітної постаті, яка б не була облита брудом. Для демократії в цьому її пост-тоталітарному варіанті характерна втрата шляхетності в почуттях, у критеріях, у полеміці. Ну, невже ж такі найактуальнішим завданням інтелектуалів було ганяти каламутні хвилі навколо Шевченка? Причому, діапазон цих борінь вражаючий. Одні - за десакралізацію, інші - за канонізацію. Головного дзеркала і тут нема.

Ще наші класики не повернуті Україні в нормальній цивілізованій оптиці, ще текстологічно не відновлені їхні твори, покалічені то царською, то радянською цензурою, ще ми їх не звільнили від полуди фальсифікацій,- а вже взялися руйнувати.

Особливо дратує декого, що Шевченко в очах українців пророк. А поляки у своєму головному дзеркалі бачать *Krypte wieszcz* і два надгробки: Міцкевич і Словацький. *Wieszcz*, між іншим, це по-польськи пророк. І не просто пророк, а великий поет-пророк.

Колись партійні ідеологи розбивали вітраж Шевченка. Тепер теж шваброю дістають.

Не уявляю, щоб інші народи припустились чогось подібного. Згадайте, як експонують свою літературу грузини. Ті ж давні греки забороняли рабам співати на слова своїх поетів. Брюс Лі, американ-ський актор китайського походження, в жодній зі своїх ролей не допускав приниження китайської культури.

А тут як не порнографічний шабаш, то етнографічні гопакедії. Це вже навіть не викривлена система дзеркал, це - зловісна кімната сміху. Є там і "хохли", і запроданці, і мазепинці, і націоналісти. У своєму імперському дзеркалі Росія показувала Україну як Малоросію. Вона й досі показує там різні пики. Але не треба гатити по ньому кулаком, розбите дзеркало - це погана прикмета.

Треба просто поставити своє, і воно подасть Україну зовсім в іншому світлі. Буде у неї завтра ж аура чи не буде, але, принаймні, тьма тараканська розсіється.

Після віків такого "возз'єднання" довго ще нам доведеться вдаватися до сумних зіставлень. Але все це проблеми минулих аспірацій.

А сьогодні, зверніть увагу: Ростропович, приїхавши в Росію з симфонічним оркестром, каже: "Ми будемо грати російську музику, щоб показати, який великий російський народ". І поки

тут наші пігмеї намагаються повалити наших велетнів, Росія, мов та цариця з пушкінської казки, все заглядає у дзеркальце, все його питає: "Я ль на свете всех милее, всех румяней и белее?" У нас поремонтувати центральну вулицю столиці, і то скільки було нарікань, - "зарплатні не дають", а Хрещатик вимощують. А Росія реставрує свій Петергоф, відновлює бурштинову кімнату. Правда, при цьому вона торохтить кістками убієнної царської сім'ї і бомбить Грозний, що їй аури не додає.

Ми навіть 800-ліття Чорнобиля не зуміли відзначити. Ювілей мертвого міста, - де ще таке у світі є? Міста славного, старовинного, атомний попіл якого мав би стукати в наше серце, - не відзначили і забули.

А в Нижньому Новгороді, наприклад, збираються святкувати "1000-летие русской ложки". Хоч тоді там не тільки російської ложки, а й самих росіян ще не було, була мордва і булгари. Нація любить себе, доточує там, де куцо. Поки українці думають, що Анна Ярославна, королева Франції, - київська княжна, то десь у Ярославлі, у глибині Росії, реставрують якийсь будинок під готель "Анна Франс", відкривають пам'ятник Ярославу Мудрому, і президент Росії називає його "первым русским князем-реформатором". А українська делегація за його спиною тільки знічено усміхається.

В часи чергової смуги монах Філофей сидів у якомусь псковському монастирі і шив Москві на виріст теорію "третього Риму". І хоч він себе називав: "невежа в премудрости", але добре тямив, що робить. Замість того, щоб писати, що Москва у мокві сидить, і московити великими гідностями не позначені, він ставив Москві її державницьку оптику. І вона таки добре її побільшувала ось уже стільки століть. Потім митрополит Макарій писав не яку, а "царственну книгу". І виникла генеалогічна легенда про походження московської царської династії від "Августа-кесаря", звичайно ж, з пересадкою в Києві, у князя Володимира.

І хоч би як пручалася реальна історія, а російські історики - як ілюзіоністи, вони виймуть те, що ніколи там не лежало. І це буде "московська схема світової історії", як писав професор Оглоблин. І поламати цю схему дуже важко. А місця для України в цій схемі нема.

А де наша універсально-державницька теорія? Я не закликаю до троглодитсько-шовіністичних ідеологем, але ж потрібна концептуалізація підвалин, на яких має стояти держава.

Наріжним каменем таких підвалин у цивілізованих народів завжди була Книга, культура. Рим переміг Грецію мілітарно, але вона його підкорила культурою, продовживши себе в античному інваріанті і подарувавши йому історичне безсмертя. В епоху Відродження навіть данину з переможених брали книгами.

Ось тут, може, і є печальна розгадка, чому Гердер писав: "Слов'янські народи займають на землі більше місця, ніж в історії". Це не так. Історія була, історія гідна великих народів. Але вона не віддзеркалена у всесвітньо відомих анналах. На те склалось багато причин, серед них і візантійська відрубність культури серед латиномовних культур. Але також очевидно й те, що шаблями наші предки володіли краще, ніж пером. Бо якщо Данія має в початках своєї історії такого Саксона Граматика, що написав "Діяння данців", то відтак є і данці, і їхні діяння, духовно не привласнені ніким. Історик Йордан описав діяння готів. Готів немає, а діяння є.

В початках сотворіння світу було Слово. В початках сотворіння нації теж повинне бути Слово. Але якщо вже так сталося, якщо предки не виявили таких комунікативних інтенцій і не залишили свого потужного дзеркала, то, принаймні, треба поглянути в чуже неупереджене. Французький історик Шерер, наприклад, писав про українців так: "Ми побачимо батьків, що передали своїм синам почуття гордості бути незалежними й залишали їм у спадок саму тільки шаблю з девізом: «Перемогти або загинути!»" Цілком інший образ нації. Де ж тут стояння на колінах, де хронічний сон, де три гетьмани з двох українців? Це, повторюю, так бачив українців француз.

Але він же й писав: "Ці чесноти, що викликають захват, коли йдеться про греків чи римлян, можливо, вважатимуться варварськими у розповідях про козаків". Так і сталося. Чому? Знову ж таки, питання оптики і того головного дзеркала, яке чомусь не фокусує правди.

Взагалі ж у дзеркалі світових опіній "національні фізіогномії", як назвав їх Кант, відбиті більш чи менш об'єктивно, в сумі своїх антропологічних характеристик і на підставі домінуючих дефініцій духовно-історичного порядку.

Кант у своїй "Антропології з прагматичної точки зору" зробив побіжну характеристику різних народів. У іспанців він констатує "національну гордість" і свідомість власної гідності, у німців - "темперамент холодної розсудливості і витримки". Французи, на його думку, відзначаються чемністю і вишуканим смаком до спілкування, а італійці - художнім смаком. Про вірменів пише з великою симпатією, як про народ розумний і працелюбний. Сучасні греки здаються йому підупалими порівняно з їхніми великими предками, але ще здатними до

відродження. Що ж до Росії, то він сказав про неї досить ухильно, - "Росія ще не те, що потрібно для певного поняття про природні задатки, готові до розвитку".

Англійців і французів Кант становчо називає двома "найцивілізованішими народами на землі" і, крім природних властивостей, відзначає їхній "розвиток за допомогою мови". Англійській мові він вже тоді передрікав роль найбільш комунікативної ділової мови. Неважко помітити, що історія з часів Канта не раз підтверджувала слушність його спостережень.

Українці, зрозуміло, в цих кантівських викладках не присутні. Україна була у складі іншої держави, і як складова, попри всю її національну самобутність, самостійно для світу не існувала. Лише в окремі періоди до неї пробуджувався інтерес. В період козацьких воєн, скажімо, коли вона з'явилася як новий формотворчий елемент історії. Згодом привернула до себе увагу німецьких романтиків, коли вони відкрили для себе поетику цієї слов'янської стихії. А також у період визвольних змагань за свою державу в 20-ті роки. Та ось тепер, коли вона може постати на повен зріст.

Тож чи не час навести такий кантівський об'єктив на цю націю, - невже там відіб'ється та її фізіогномія, яку так гірко змалював колись Пантелеймон Куліш, - фізіогномія народу "без пуття, без чести, без поваги"?

Тоді все правильно, тоді й Меріме мав рацію, коли писав, що Богдан Хмельницький - великий полководець, але не став всесвітньо відомим ще й через те, що належав до темного народу.

Якщо ж це не так, то годі вже добивати цей народ.

Ось він і настав, цей найвищий час, повернути йому його історію, його мову, його культуру. Адже все це віками нищила імперія як визначальні чинники його національної ідентичності.

Натомість сталося непросте, - вже не імперія, не ворог, а у своїй же незалежній державі знайшлися сили, різнозаряджені, та водночас спрямовані на демонтаж України. Сказав Монтеस्क'є - спочатку треба бути поганим громадянином, щоб потім стати хорошим рабом. У нас надто багато поганих громадян. Важко збудувати державу, в якій навіть деякі члени парламенту не хочуть приймати присягу на вірність їй, у передбаченні солодкої перспективи бути знову рабами.

Такі речі треба припиняти відразу, таких депутатів треба позбавляти мандата.

Ану ж у Франції, Англії чи у США - щось подібне дозволили б собі члени парламенту? Головне дзеркало їх спопелило б. У нас же панує млява толерантність, яка видається за демократію. Україну більше знають у світі через її спортсменів і корупціонерів, ніж через те, що є її суттю.

Держава - це система, яка зберігає себе. І якщо ми держава, а, отже, система, то чому ж ми дозволяємо її розвалювати? Кінець ХХ століття, початок тисячоліття, - нації, що й досі ще не збулися, нації слабкі й не стабільні, перспективи не мають. Нині в дію входять зовсім інші механізми. Вони жорстокі. Слабкі народи будуть перемелені в цьому млині. Наші проблеми нікого не цікавлять, і не треба думати, що вони у нас такі унікальні. Ми найкращі, нам найгірше, - в історії цей принципне годиться. Перуанський письменник Маріо Варгас Льяоса писав ще багато років тому, що може статися так, що "найтяжчу боротьбу ми, латиноамериканці, будемо вести самі з собою. Нас обтяжують століття панування нетерпимості, абсолютних істин і деспотичних урядів, і скинути цей тягар буде нелегко." Наче про нас.

То, може, ставити питання про гуманітарну ауру України ще не слід, може, це передчасно і навіть по-своєму некоректно? Україна ще перебуває в іншій системі координат. Думаю, що слід. Треба робити все, що може прискорити процес її опритомнення, її повноцінного входження у світове співтовариство. Навіть якщо для цього потрібна шокова терапія.

Карамзін відкрив Росію, як Колумб Америку, - сказав Пушкін. Додамо: відкрив великою мірою за рахунок української історії. Америку Колумб відкрив, шукаючи Індію. Доля аборигенів відома.

Ми ж Україну відкриваємо в Україні, і це нікому не загрожує ні втратою територій, ні духовних цінностей. Це лише вимагає перегляду звичної схеми. Перестановки некоректно поставлених дзеркал.

Українці - це нація, що її віками витісняли з життя шляхом фізичного знищення, духовної експропріації, генетичних мутацій, цілеспрямованого перемішування народів на її території, внаслідок чого відбулася амнезія історичної пам'яті і якісні втрати самого національного генотипу. Образ її спотворювався віками, їй приписувалася мало не генетична тупість, не відмовлялося в мужності, але інкримінувався то націоналізм, то антисемітизм. Велике диво, що ця нація на сьогодні ще є, вона давно вже могла б знівельюватися й зникнути. Фактично це раритетна нація, самотня на власній землі у своєму великому соціумі, а ще самотніша в універсумі людства.

Фантом Європи, що лише під кінець століття почав набувати для світу реальних рис. Вона чекає своїх філософів, істориків, соціологів, генетиків, письменників, митців. Неврастеніків просять не турбуватися.

І тут я повинна перейти, згідно з Йоаникієм Ґалятовським, до конклюденту, тобто до заключної частини.

То звідки ж він, цей дефект головного дзеркала? Згадайте чарівну казку Андерсена "Снігова королева". Там все починається з того, що один дуже лютий чорт зробив дуже дивне дзеркало. "Це дзеркало,- цитую,- мало незвичайну властивість: все добре і прекрасне зменшувалося в ньому до неможливого, а все негідне й погане виступало чіткіше і здавалося ще гіршим".

Оце він і є - дефект нашого головного дзеркала. Його зробив чорт. А учні й послідовники чорта,- цитую далі,- "всюди бігали з тим дзеркалом і, нарешті, не залишилося жодної країни, жодної людини, які б не відбилися у тому дзеркалі спотвореними". Тоді поплічники чорта полетіли в небо, ще й там хотіли порозважатися. Але дзеркало відбивало такі страхіття, робило такі гримаси, що аж випало з їхніх рук, брязнуло об землю й розбилося на мільйони скалок. "І ці скалки нарobili ще більше лиха, ніж саме дзеркало". Вони літали скрізь по світу, і якщо потрапляли комусь в око, то "людина з такою скалкою в очах бачила все навиворіт або тільки саме погане, бо кожна скалочка мала ту ж силу, що й ціле дзеркало. Декотрим людям скалочка потрапляла в серце... і серце перетворювалося на маленьку крижинку". "А по світу літало ще багато таких скалочок"...

Не буду розшифровувати, що то за чорт і хто його поплічники. Sapiienti sat. Скажу тільки, що ті скалочки літають по світу й досі, і люди з такими скалочками в очах бачать зовсім не ту Україну. Але все це реверберації старих імперських дзеркал з облізлою вже амальгамою.

На щастя, дедалі більше людей не хочуть, щоб такі скалочки потрапляли їм в очі і в серце.

Отож, історія триває. І якщо ми вчора не випили бром, читаючи її, то сьогодні й завтра будемо здатні її творити.

Тільки не треба чекати, щоб хтось вам зробив ваше власне індивідуальне дзеркало і вмонтував його в систему суспільних дзеркал. Кожен має зробити це сам.

Демократія тим і добра, що при демократії не держава руйнує людину, а людина будує державу. І саму себе, і своє гідне життя, і гуманітарну ауру своєї нації.

Ось у чому "Ключ розуміння", як сказав би Йоаникій Ґалятовський.

Ліна КОСТЕНКО

Фрагмент вступної частини лекції фізика-електротехніка Николи Тесли (1856—1943).

«Нет предмета более захватывающего, более достойного изучения, чем природа. Понять этот великий механизм, обнаружить силы, которые в нем работают, и законы, ими управляющие, — вот величайшая цель человеческого разума.

Природа хранит неисчерпаемые запасы энергии. Вечный приемник и передатчик этой бесконечной энергии — эфир. Признание существования эфира и функций, которые он выполняет, — один из наиболее выдающихся результатов современной научной мысли. Один только отказ от идеи действия на расстоянии и признание существования среды, пронизывающей всю материю, освободил умы мыслителей от вечных сомнений и, открыв новый горизонт непредвиденных возможностей, вызвал особый интерес к явлению, с которым мы знакомы давно. Это стало большим шагом в направлении понимания сил природы и их многообразных воздействий на наши чувства. Для просвещенного ученого-физика это то же, что понимание механизма действия огнестрельного оружия или парового двигателя для варвара. Явления, на которые мы смотрели как на чудеса, не поддающиеся осмыслению, теперь предстают перед нами в ином свете. Искра, произведенная катушкой индуктивности, блеск лампы накаливания, механические проявления силы токов и магнитов уже доступны нашему пониманию; вместо чего-либо непонятного, как прежде, наблюдение за этими явлениями рисует у нас в голове картинку простого механизма, и хотя точное их происхождение для нас все еще загадка, мы знаем, что правда недолго будет от нас сокрыта, и инстинктивно чувствуем, что понимание близко. Мы все еще восторгаемся этими прекрасными явлениями, этими странными силами, но мы уже не беспомощны; мы в определенной мере можем объяснить их и надеемся в конце концов сорвать покровы тайны, окружающей их.

Насколько далеко мы можем продвинуться в понимании окружающего мира — вопрос, который волнует каждого естествоиспытателя... Неутомимый дух познания ведет нас далеко за пределы нашего восприятия, и у нас есть надежда, что эти неизведанные миры — ничтожно малые и бесконечно огромные — могут в определенной степени открыться нам. И если мы достигнем этого знания, пылкий разум, возможно, подойдет к пределу, — который невозможно осознать, — *истинного мироощущения, внешнее проявление* которого составляет хрупкую основу нашей философии.

Из всех форм неизмеримой, все пронизывающей природной энергии, которая постоянно движется и изменяется, как душа, дающая жизнь инертной Вселенной, электричество и магнетизм, вероятно, наиболее удивительные. Явления притяжения, тепла и света мы наблюдаем каждый день и скоро к ним привыкаем, они теряют для нас загадочность и удивительность; но электричество и магнетизм, в своем единстве, кажущиеся двойственными, есть силы уникальные. Они заключают в себе явления притяжения, отталкивания и вращения, странные проявления необъясненных факторов, они возбуждают мысль и побуждают разум к исследованию.

Что есть электричество и что есть магнетизм? Эти вопросы задают снова и снова. Наиболее мощные умы непрестанно бьются над разрешением этой проблемы; и все-таки еще нет исчерпывающего ответа. По даже если в настоящий момент мы не можем дать точного определения этим силам, мы значительно продвинулись в разрешении этой проблемы. С уверенностью можно утверждать, что явления электричества и магнетизма связаны с эфиром, и, возможно у нас есть основания говорить, что эффекты статического электричества — это эффекты эфира под напряжением, а явления динамического электричества и электромагнитные эффекты — это проявления эфира в движении. Но и это не является ответом на вопрос: что же есть электричество и магнетизм?

Сначала мы, естественно, задаемся вопросом, что есть электричество, и есть ли такое явление вообще? ...Старая теория Франклина, хотя и в чем-то неудовлетворительна, с определенной точки зрения является наиболее состоятельной. Все же теория о двух электричествах широко принята, поскольку наиболее убедительно объясняет явления электричества. Но теория, которая наилучшим образом объясняет факты, не обязательно истинна. Изогранный ум может изобрести теории, которые удовлетворят наблюдателя, и почти у каждого самостоятельного мыслителя есть собственный взгляд на любой предмет.

Не из желания отстоять свою точку зрения, но лишь затем, чтобы познакомить вас с некоторыми результатами, которые я далее и опишу, показать вам путь моих размышлений, то, к чему я пришел, — вот смысл моих дальнейших рассуждений»^[1].

Заклучна частина лекції

«Представляя вашему вниманию результаты моих исследований по этому предмету, я остановился только вскользь на фактах, которые мог бы описывать очень долго, и среди моих наблюдений я выбрал только те, которые, как мне показалось, могли бы вас заинтересовать.

Насколько результаты, полученные мной, применимы на практике, покажет будущее. Все же, каковы бы ни были непосредственные результаты этих опытов, я надеюсь, что они будут только шагом в дальнейших изысканиях идеала и совершенства. Именитые ученые решают проблему использования одного типа излучения без применения других в устройствах, созданных для производства света при помощи преобразования одной из форм энергии в свет.

...Но есть возможность получения энергии не только в виде света, движущей силы и энергии любого другого вида в каком-то другом виде из окружающей среды. Придет время и все это будет достигнуто, а сейчас настало время, когда можно произнести эти слова перед просвещенной аудиторией и тебя не сочтут глупым мечтателем. Мы вращаемся в бесконечном пространстве с невообразимой скоростью, все вокруг нас вращается, все движется, везде есть энергия. Должен быть способ получать эту энергию напрямую. Тогда, получив свет из окружающей среды, получив от него энергию, когда любой тип энергии добывается без усилий из источника неисчерпаемого, человечество пойдет вперед семимильными шагами. Одна только мысль об этих замечательных возможностях расширяет наше сознание, укрепляет надежду и наполняет сердца высшим ликованием»^[2].

Фрагмент вступної частини лекції.

О свете и других высокочастотных явлениях

«Знания можно получать только при помощи глаз. Какова основа всех философских систем прошлого и современности, фактически, всей философии человека? *Я существую, я мыслю, я мыслю, следовательно, я существую.* Но как бы я мыслил, и откуда бы мне было известно, что я

существую, если бы у меня не было глаз? Ибо знание подразумевает сознание; сознание означает идеи, понятия; понятия подразумевают картинки или образы, а образы — зрение, а следовательно, и орган зрения. Но вот вопрос, а как быть со слепыми людьми? Да, слепой человек может создавать великолепные поэмы, формы и сцены настоящей жизни, из того мира, который он физически не видит. Слепой человек может трогать клавиши инструмента с безошибочной точностью, может спроектировать самое быстроходное судно, он может открывать и изобретать, считать и строить, может выполнять и более поразительные задачи, но все слепцы, которые творили такое, произошли от тех людей, у которых были зрячие глаза.

Природа может достигать цели разными путями. Как в физическом мире, в безбрежном океане той среды, что пронизывает все, так и в мире организмов, в жизни заданный импульс распространяется временами, может быть, со скоростью света, а иногда так медленно, что веками он кажется застывшим на месте, претерпевая процессы, неподвластные человеческому разуму, но во всех его формах, на всех стадиях энергия его сохраняется. Одинокий луч света далекой звезды, в незапамятные времена коснувшийся глаз тирана, возможно, изменил течение его жизни, изменил судьбы народов, может быть, изменил лик Земли, настолько сложны, настолько непостижимо запутаны природные процессы. Только тогда мы можем получить представление о величии Природы, когда понимаем, что в соответствии с законом сохранения энергии, где бы то ни было, силы находятся в совершенном равновесии, и поэтому энергия одной мысли может определить движение Вселенной. Совсем необязательно, чтобы отдельный индивидуум, или даже поколение, или несколько поколений имели орган зрения, то есть формировали идеи и понятия; но в какой-то момент эволюции глаз должен существовать, а иначе мысль, как мы ее понимаем, будет невозможна; иначе понятия, такие, как дух, разум, интеллект, называйте их как хотите, будут невозможны. Понятно, что в каком-то ином мире, у каких-то других существ глаз заменен другим органом, таким же или более совершенным, но эти существа не могут быть людьми.

Итак, что подталкивает всех нас к намеренным движениям разного рода? Снова глаз. Если я осознаю движение, я должен иметь идею или понятие, а значит — глаз. Если я не совсем осознаю движение, то это происходит потому, что образы расплывчаты и смазаны, наложены один на другой. Но когда я произвожу движение, импульс, который меня толкает, происходит изнутри или извне? Величайшие физики не считали для себя зазорным попытаться ответить на этот и подобные ему вопросы и иногда полностью отдавались восторгу чистой и ничем неограниченной мысли. Такие вопросы обычно не относят к сфере позитивной физики, но вскоре станут относить. Гельмгольц, возможно, думал о жизни больше, чем любой из современных ученых. Лорд Кельвин высказал мысль о том, что жизнь имеет электрическую природу, и что есть сила, которая является неотъемлемой частью организма, определяющая его движения. Так же, как я убежден в каждой физической истине, я убежден в том, что исходный импульс должен поступать извне.

Ибо рассмотрим простейший организм, известный нам, — возможно, имеется нечто более простое — скопление всего лишь нескольких клеток. Если он может совершать намеренное движение, то он совершает бесчисленное количество движений, все они определены и точны. Но механизм, состоящий из конечного числа частей, которых и не очень много, не способен совершать бесчисленное количество определенных движений, поэтому импульсы, руководящие его движениями, должны поступать из окружающей среды. Так, атом, мельчайший элемент в структуре Вселенной, постоянно мечется в пространстве, как игрушка в руках внешних сил, как лодка в бушующем море. Прекратись его движение — *он умрет*. Материя в покое, если бы такое могло существовать, была бы мертвой материей, лишенной смысла! Никогда еще мысль, более наполненная философским смыслом, доселе не звучала. Именно так выразился профессор Дьюар, описывая свои восхитительные опыты, где с жидким кислородом обращаются как с водой, а воздух при нормальном давлении сгущается и даже твердеет под воздействием крайнего холода. Эти опыты призваны проиллюстрировать, как он выражается, последние слабые проявления жизни, последние судороги материи, которая вот-вот умрет. Но человеческий глаз не засвидетельствует такую смерть. Материя бессмертна, ибо на всех просторах Вселенной она должна двигаться, колебаться, то есть жить.

Все это я говорил, ступая по зыбкой почве метафизики, в надежде сделать вступление в предмет моей лекции перед уважаемой аудиторией не совсем скучным. Но теперь, возвращаясь к этому предмету — этому божественному органу — зрению, этому неотъемлемому инструменту мысли и интеллектуального восторга, который открывает нам чудеса Вселенной, при помощи которого мы получили все знания, которыми располагаем, и который стимулирует и

контролирует всю нашу физическую и умственную деятельность. Что на него влияет? Свет! Л что есть свет?

...Цель моей сегодняшней лекции — представить вашему вниманию определенную группу световых явлений и ряд феноменов, наблюдавшихся при изучении этих явлений»¹.

3

Фрагмент лекції фізика, лауреата Нобелівської премії з фізики Річарда Фейнмана (1918—1988)

«Если бы в результате какой-то мировой катастрофы все накопленные научные знания оказались бы уничтоженными и к грядущим поколениям живых существ перешла бы только одна фраза, то какое утверждение, составленное из наименьшего количества слов, принесло бы наибольшую информацию? Я считаю, что это — *атомная гипотеза* (можете называть ее не гипотезой, а фактом, но это ничего не меняет): *все тела состоят из атомов — маленьких телец, которые находятся в непрерывном движении, при тягиваются на небольшом расстоянии, но отталкиваются, если одно из них плотнее прижать к другому*. В одной этой фразе, как вы убедились, содержится *невероятное* количество информации о мире, стоит лишь приложить к ней немного воображения и чуть соображения.

Чтобы показать силу идеи атома, представим себе капельку воды размером 0,5 см. Если мы будем пристально разглядывать ее, то ничего, кроме воды, спокойной, сплошной воды, мы не увидим. Даже под лучшим оптическим микроскопом при 2000-кратном увеличении, когда капля примет размеры большой комнаты, и то мы *все еще* увидим относительно спокойную воду, разве что по ней начнут шнырять какие-то “футбольные мячи”. Это парамеция — очень интересная штука. На этом вы можете задержаться и заняться парамецией, ее ресничками, смотреть, как она сжимается и разжимается, и на дальнейшее увеличение махнуть рукой (если только вам не захочется рассмотреть ее изнутри). Парамециями занимается биология, а мы прошествуем мимо них и, чтобы еще лучше разглядеть воду, увеличим ее опять в 2000 раз. Теперь капля вырастет до 20 км, и мы увидим, как в ней что-то кишит; теперь она уже не такая спокойная и сплошная, теперь она напоминает толпу на стадионе в день футбольного состязания с высоты птичьего полета. Что же это кишит? Чтобы рассмотреть получше, увеличим еще в 250 раз. Нашему взору представится что-то похожее на [рисунок]. Это капля воды, увеличенная в миллиард раз, но, конечно, картина эта условная. Прежде всего частицы изображены здесь упрощенно, с резкими краями — это первая неточность. Для простоты они расположены на плоскости, на самом же деле они блуждают во всех трех измерениях — это во-вторых. На рисунке видны “кляксы” (или кружочки) двух сортов — черные (кислород) и белые (водород); видно, что к каждому кислороду пристроились два водорода. (Такая группа из атома кислорода и двух атомов водорода называется молекулой.) Наконец, третье упрощение заключается в том, что настоящие частицы в природе непрерывно дрожат и подпрыгивают, крутятся и вертятся одна вокруг другой. Вы должны представить себе на картинке не покой, а движение. На рисунке нельзя также показать, как частицы “липнут друг к другу”, притягиваются, пристают одна к одной и т.д. Можно сказать, что целые их группы чем-то “склеены”. Однако ни одно из телец не способно протиснуться сквозь другое. Если вы попытаетесь насильно прижать одно к другому, они оттолкнутся.

Радиус атомов примерно равен 1 или 2 на 10^{-8} см. Величина 10^{-8} см это *ангстрем*, так что радиус атома равен 1 или 2 ангстремам (а). А вот другой способ запомнить размер атома: если яблоко увеличить до размеров Земли, то атомы яблока сами станут размером с яблоко.

Представьте теперь себе эту каплю воды с ее частичками, которые приплясывают, играют в пятнашки и льнут одна к другой. Вода сохраняет свой объем и не распадается на части именно из-за взаимного притяжения молекул. Даже катясь по стеклу, капля не растекается, опять-таки из-за притяжения. И все вещества не улетучиваются по той же причине. Движение частиц в теле мы воспринимаем как *теплоту* чем выше температура, тем сильнее движение. При нагреве воды толчая среди частиц усиливается, промежутки между ними растут, и наступает миг, когда притяжения между молекулами уже не хватает, чтобы удерживать их вместе, вот тогда они и *улетучиваются*, удаляются друг от друга. Так получают водяной пар: при повышении температуры усиливается движение и частицы воспаряют»^[9].

6

А вот как просто можно говорить и сложных вещах — о сути научного метода.

«...Предмет науки предстает перед нами во множестве проявлений, в обилии признаков. Спуститесь к морю, взгляните в него. Это ведь не просто вода. Это вода и пена, это рябь и набегающие волны, это облака, солнце и голубое небо, это свет и тепло, шум и дыхание ветра, это песок и скалы, водоросли и рыба, их жизнь и гибель, это и вы сами, ваши таза и мысли, ваше ощущение счастья. И не то ли в любом другом месте, не такое ли разнообразие явлений и влияний? Вы не найдете в природе ничего простого, все в ней перепутано и слито. А наша любознательность требует найти в этом простоту, требует, чтобы мы ставили вопросы, пытались ухватить суть вещей и попятить их многоликость как возможный итог действия сравнительно небольшого количества простейших процессов и сил, на все лады сочетающихся между собой.

И мы спрашиваем себя: отличается ли песок от камня? Быть может, это всего лишь множество камешков? А может, и Луна — огромный камень? Тогда, поняв, что такое камни, не пойдем ли мы тем самым природу песка и Луны? А ветер — что это такое? Может, это всплески воздуха, как вон те всплески воды у берега? Что общего между всяким движением? А есть ли что-нибудь общее между всевозможными звуками? Сколько получится, если пересчитать все цвета? И так далее и так далее. Вот так мы постепенно пробуем проанализировать все вокруг, связать то, что кажется несвязуемым, в надежде, что удастся *уменьшить* количество *различных* явлений и тем самым их лучше понять.

Способ получать частичные ответы на подобные вопросы был придуман еще несколько сот лет назад. *Наблюдение, размышление и опыт* — вот что составляет так называемый *научный метод*.

...Что значит “понять” что-либо? Представьте себе, что сложный строй движущихся объектов, который и есть мир, — это что-то вроде гигантских шахмат, в которые играют боги, а мы следим за их игрой. В чем правила игры, мы не знаем; все, что нам разрешили, — это *наблюдать* за игрой. Конечно, если посмотреть подольше, то кое-какие правила можно ухватить. Под *основными физическими воззрениями, под фундаментальной физикой* мы понимаем *правила игры*. Но, даже зная все правила, можно не понять какого-то хода просто из-за его сложности или ограниченности нашего ума. Бог, кто играет в шахматы, знает, что правила выучить легко, а вот понять ход игрока или выбрать наилучший ход порой очень трудно. Ничуть не лучше, а то и хуже обстоит дело в природе. Не исключено, что в конце концов все правила будут найдены, но пока отнюдь не все они нам известны. То и дело тебя поджидает рокировка или какой-нибудь другой непонятный ход. Но, помимо того, что мы не знаем всех правил, лишь очень и очень редко нам удается действительно объяснить что-либо на их основе. Приходится поэтому ограничиваться самыми основными правилами. Когда мы разбираемся в них, то уже считаем, что “поняли” мир.

Но откуда мы знаем, что те правила, которые мы “ощущаем”, справедливы на самом деле? Ведь мы не способны толково разобрать ход игры. Существует, грубо говоря, три способа проверки.

Во-первых, мыслимы положения, когда природа устроена (или мы ее устраиваем) весьма просто, всего из нескольких частей; тогда можно точно предсказать все, что случится, проверив тем самым правила (в углу доски может оказаться всего несколько фигур, и все их движения легко себе представить.)

Есть и второй, достаточно неплохой, путь проверки правил: нужно из этих правил вывести новые, более общие. Скажем, слон ходит только по диагонали; значит, сколько бы он ни ходил, он всегда окажется, например, на черном поле. Стало быть, не вникая в детали, наши представления о движении слона всегда можно проверить по тому, остается ли он все время на черном поле. Конечно, не исключено, что внезапно слон очутился на *белом* поле: после того как его побили, пешка прошла на последнюю горизонталь и превратилась в белонольного слона. Так же и в физике.

Долгое время мы располагаем правилом, которое превосходно работает повсюду, даже когда детали процесса нам неизвестны, и вдруг иногда всплывает *новое правило*. С точки зрения физических основ самые интересные явления происходят в *новых* местах, там, где правила не годятся, а не в тех местах, где они *действуют!* Так открываются новые правила.

Есть и третий способ убедиться, что наши представления об игре правильны; мало оправданный по существу, он, пожалуй, самый мощный из всех способов. Это путь *грубых приближений*. Мы можем не знать, почему Алехин¹ пошел *именно этой фигурой*. Но в *общих чертах* мы можем понимать, что он, видимо, собирает все фигуры для защиты короля, и сообразить, что в сложившихся обстоятельствах это самое разумное. Точно так же мы часто более или менее понимаем природу, хотя не знаем и не понимаем *каждого хода отдельной фигуры*».

Тексти аргументативних промов

Виступ директора Інституту української мови Національної академії наук України, доктора філологічних наук, професора Павла Гриценка у Конституційному Суді України під час розгляду депутатського подання щодо конституційності скандального закону «Про засади державної мовної політики», більш відомого у нас як закон Ківалова-Колесніченка.

«Заберіть до одного росіянина з України — і це не буде загрозувати російській мові»

Я хочу одразу вибачитися перед високим судом, який розглядає тонкі питання, тонкі матерії юриспруденції, що я, як філолог, не фахівець у юриспруденції, буду забирати ваш час. Однак те, що я почув сьогодні, ще раз мене переконало в тому, в чому я був переконаний — і переконаний весь Інститут української мови Національної академії наук України, який здійснює упродовж десятиліть моніторинг стану мови у різних регіонах України.

Ми володіємо інформацією про конкретні чи то порушення, чи то добрі справи, чи піднесення вгору однієї мови у певному мікросередовищі, чи функційний спад. Тобто ця інформація у нас існує у такому вимірі. Існує інформація ще й в іншому вимірі. І я тут одразу уже пропоную високому суду наші професійні послуги, тому що жоден із юристів, маючи найвищі юридичні відзнаки і дипломи доктора, професора, не працює так тонко із мовною матерією, як працюємо ми. Ми можемо одразу бачити взаємодію мов, тиск однієї мови на іншу, де ми бачимо тактики вибору, якою мовою хочуть спілкуватися і можуть спілкуватися, якою не можуть спілкуватися. Це не випадково допомагає нам багато в чому розібратися у ширших питаннях.

В нашому інституті існує така одна невеличка праця — «Атлас української мови». Це праця, у якій зібрано інформацію з 2 тисяч 459 населених пунктів. Це скільки експедицій? Дві з половиною тисячі експедицій було у населені пункти по всій території України і за межами України, там, де живуть українці. І ми можемо оцінювати стан функціонування української мови як від Сяну до Дону, від Полісся до Криму. Тобто це все покладено на карти, і цих карт у нас всього-на-всього одна тисяча двісті. Отакою інформацією ми володіємо. І, виходячи з цієї інформації, ми робимо певні оцінки. І ми робимо окремі спостереження, навіть такі, які ніби з першого погляду неважливі, а тим більше для високого суду.

Але ми тут говорили про те, що з'явилося поняття — за кілька років чи, як у нашій ситуації з 2014 року, за два місяці, за місяць — отакі висловлювання політиків, що будуть захищати російськомовне населення і таке інше. Шановні колеги, ми можемо вам сказати до дня точно, коли в політичному лексиконі ще Радянського Союзу з'явилося поняття і назва «русскоязычное население». І першим це сказав міністр закордонних справ Андрій Козирєв. Воно виросло звідти, з надр КПРС і КГБ, які вже бачили, що Радянський Союз розвалюється. Значить, треба було шукати ті зачіпки, які будуть давати право тримати вкупі. І оце ще було апробовано до України. Тобто треба знати, що це все є незмінна лінія поведінки нашого північного сусіда Росії. Вона, знову ж таки, не виникла у '89 році. Це лінія поведінки неприйняття окремих народів, невизнання окремих народів. А стосовно українського народу це сталося 1847 року, коли з'явилася формула «не было, нет и быть не может».

А тепер — ви, як юристи, завжди хочете мати докази — візьміть тексти виступів Путіна за останні півтора року, і ця фраза «не было, нет и быть не может», вона майже дослівно і інтонаційно повторюється. Що це говорить? Це говорить, що там це всередині живе. Якщо ми це знаємо, то ми маємо розуміти й інше — що ніколи мовне питання в Україні не буде розв'язуватися легко. Ніколи воно в Україні не буде проходити без більшого чи меншого збурення. Це би треба було знати нашим політикам, які б мали готувати суспільство до тих чи інших законів. Отже, міф про те, коли з'явилося російськомовне населення, і поняття ми уже деміфологізували.

Другий міф чи наступний міф — взагалі, що оця кількісна характеристика, а ми отут покладаємось то на те свідчення соціологічного об'єднання, то на Інститут соціології... Шановні колеги, треба знати, що російськість — як така приналежність культурно, мовно, ментально і зорієнтованість на російське середовище, на Росію — в Україні має принаймні два різновиди. Перший різновид: це справді те російське за спрямуванням населення, яке має свою родову генезу, люди приїхали, три-чотири покоління, і вони жили у російськості, вони леліяли цю російськість. Таких ми заледве у всіх так званих російськомовних наберемо 5–7%. А останні? А останні це ті,

кому дорога радянська влада не дала можливості отримати освіту українською мовою. Адже, не забувайте, військова справа, багато технічних спеціальностей, навіть медичні, навіть юридичні спеціальності, — це все була освіта російською мовою. Значить, влада спонукала людей до манкуртизму, до того, щоб вони відмовлялися фактично від своєї мови. Бо людина хоче, вона мріє, вона в космос хоче летіти, ну, аякже, вона НДТУ Баумана хоче закінчити і т.д. Тобто ви мене прекрасно розумієте, що це та частина, яка в першому поколінні і з якихось обставин життєвих змушена була перейти на російську. І цим людям дати лишень імпульс, поштовх — і вони переходять на українську мову. Тобто не така це все проста ситуація. А у вимірах чисто статистичних рівень тих, хто досконало володіє, хто мислить російською, хто мислить категоріями російського мистецтва, ментальності і працює над цим, це одиниці. Шануймо їх. Не в тім справа. Але при цьому ми не маємо права працювати отак легко з цими цифрами.

Ще одна деталь, яку я хотів би, щоб кожен суддя, який тут присутній, усвідомив дуже глибоко. 1871 року була створена перша карта, яка показувала межі поширення української мови. Ту карту пізніше «батько всіх народів» Сталін перекроїв по-своєму. І тому, що значна частина українськомовної території, яка існувала на той час, — а робили, доставляли матеріали люди найвищої кваліфікації на той час, тобто люди освічені, — виявляється, що вся Кубань, все Ставрополля, більша частина Вороніжчини — це все українськомовне населення. Причому на цій карті коментар, і якщо було менше 60%, то спеціальним значком позначали. Це настільки все точно було передано. Сюди йде Берестейщина, Брестська область, сюди йде частина Польщі аж під Люблін, сюди йде Східна Словаччина, те, що ми називаємо Східно-Словацький край, сюди йде Південна Гуцульщина і Південна Буковина. Це все україномовні землі. Більше того, на цих територіях віддавна церкви були, так звана Митрополія Київська була. Більше того, в Румунію українці принесли книгодрукування. А найдавніші пам'ятки української мови — це пам'ятки, які були написані у Сучаві, тепер це Румунія, кінець XIII – XIV століття, староукраїнською мовою.

Що ми сьогодні маємо? Ми маємо значно обрізані ці кордони. Навіщо я вам це кажу? А для того, щоб можна було у будь-який момент і нашим політикам використати теж, що Україна ніколи не виставляла територіальних претензій, залишаючись на рівні високого міжнародного права. Як зафіксовано, коли утворилася Україна як держава, ніколи після того з боку України не було жодних претензій. Тобто Україна демонструє високу політичну і правову культуру на міжнародному рівні. Це теж нам треба пам'ятати. І тепер, міф про російський Донбас — коли ще 200 кілометрів на схід була Україна і Азовське море було внутрішньоукраїнським морем і за цими картами, і за іншими — це все результат більшої чи меншої реалізації вимішування тих народів. Український хлопець ніколи не служив Україні, його треба було відправити десь, щоб він забув українську мову, сюди прислали інших. Це доктрина вимішування. Тому говорити, що росіяни є одним із корінних народів тут, в Україні, — неправильно.

Російська мова в Україні не є zagrożеною, тому що продукування російськомовного продукту відбувається постійно, на постійній основі відбувається в Росії. Там є потужна сила, яка цю мову підтримує. Заберіть до одного росіянина з України — і це не буде загрожувати російській мові. Але якщо ми допустимо, що і надалі буде витравлювання української мови, як воно зараз є, то українського вже ніде ніхто нам не відновить. А мова — це загальноцивілізаційна цінність. Це не тільки національна цінність. То як буде виглядати Україна, яка своїми руками, своїми юристами, своєю Верховною Радою допустить таку ситуацію, що ми винищимо українську мову? Там, де відбувалися оці заворушення про створення так званої Бессарабської республіки і інші, наші фахівці там були. І все воно взаємопов'язано і так чи інакше виходить на цей закон Ківалова-Коліснеченка. Тому що в тому ж Ізмаїльському інституті, колишній педінститут, читається курс сьогодні «Русский язык — язык межнаціонального общения региона». Не українська мова, а русский язык. Наше міністерство спить, вони цього не розуміють, що це речі дуже серйозні. І тому я маю велику надію на розуміння великої історичної відповідальності нашого Конституційного Суду за збереження української мови. Якщо ми поставимо конституційні, а вони є — 10-та стаття, і чітко проведемо заслони на рівні закону, то ми маємо передумови збереження і розвитку української мови.

Справа в тім, уважно читаючи цей закон, про який іде мова... І я мав честь бути запрошеним і співпрацював у групі, яку очолював Леонід Макарович Кравчук і до якої входив і професор Сергій Петрович, щоб якимось змінити той закон, який прийняли. Тому що президент Янукович пообіцяв нам, а я був у групі, яка їздила до Януковича в Крим, у зв'язку з цим законом, то він сам сказав, що ми бачимо недоліки цього закону, тому ми створюємо групу і просимо Леоніда Макаровича, а він там був на цій зустрічі, очолити цю групу. Звичайно, це все була гра, яку ми зрозуміли пізніше. Це для того, щоб оте глибинне неприйняття народом цього закону якимось погамувати. Погамували.

Але зараз у різних місцях України ми відчуваємо і бачимо наслідки дії цього закону, тому що цей закон глибоко провокативний. Цей закон, як не читай, усе починається з того, що так, українською мовою, і там навіть без «але», але так подано, що все одно як було, так хай і буде, як була російська, так хай і буде. Тобто утвердження російської як другої державної. (Що не пройшло за першої каденції Леоніда Даниловича Кучми, а про це він сказав у першому інавгураційному виступі — що буде дві державні мови. Він заявив, і після цього пізніше еволюція його привела до того, що «Україна — не Росія». І в цій книзі, до речі, у багатьох місцях стверджується як виправдання за те, що було сказане раніше, що в Україні має бути лише одна державна мова). Так от, не пройшло напряду дві державні мови, то ми зробимо так, що буде так де-факто і що буде домінувати російська мова. І воно, на превеликий жаль, так зараз відбувається.

Шановні судді, сприйміть мої слова як голос народу. Просимо, знайдіть такі формулювання, такі підходи, щоб українське було домінантним. А буде домінантним, то і не буде дражливим. А не буде дражливим, то і представникам інших націй буде житися так, як і має житися при внутрішньо доброзичливому, миролюбивому українському народові.

П. Гриценко

Аргументативні (агітаційні) промови, написані студентами

Промова №1

Наприкінці кожного року, у листопаді–грудні, влада напередодні прийняття нового бюджету намагається вигадати варіанти вирішення проблеми нестачі державних коштів. Але, замість реформ раціонального розподілу грошей, наша влада вирішує позбавити студентів стипендії! Так, Міністерство освіти та науки України запропонувало проект, згідно з яким стипендію будуть отримувати лише половина студентів-бюджетників – лише ті, хто посіли високі місця в рейтингу університету.

Підніміть руки ті, хто «живе» лише на одну стипендію і не має додаткових доходів? Тобто, як ми бачимо, таких чимало.

Уявіть собі ситуацію, якщо ви не матимете і цього досить скромного прибутку? Уявіть собі ситуацію, коли більшість студентства втратить мотивацію добре вчитися, бо отримувати стипендію і зараз не така й легка задача.

Що станеться тоді? Студенти підуть працювати, аби мати гроші на власне забезпечення, а сесію будуть закривати із заплющеними очима, за «допомогою» викладачів, які підуть на зустріч бідним студентам. Що ж тоді? В університет люди будуть ходити аби отримати диплом, а не знання. Корупція зростає, а рівень навчання впаде. Які спеціалісти вийдуть на зміну старшому поколінню?

Давайте подивимось на ситуацію тверезо. Влада нашої держави наче тримає за горло студентів, і от-от може придушити! Ми в змозі це зупинити! Ми можемо боротися за наші права!

Пригадайте страйк студентів Квебеку у 2005 році, коли Ліберальний уряд Канади прийняв рішення звернути більшість стипендій в програмі фінансової допомоги студентам «кредити і стипендії» в кредити, які повинні бути погашені!

Страйк, що тривав півтора місяця, був найтривалішим і руйнівним до того моменту в історії Квебека. Протягом страйку були проведені численні маніфестаційні акції: блокування мостів, блокування порту і казино, саботаж АЗС, руйнування підземних торгових центрів тощо. Але зусилля виправдали очікування! І уряд був вимушений піти на перемовини з головами студентських організацій та вислухати їх вимоги!

Вони змогли – зможемо й ми!

Як всі ми знаємо, Україна – незалежна, демократична держава! І під демократією мається на увазі правління народу. Тобто ми, і саме ми, маємо змогу все змінити! Наше майбутнє – в наших руках! І лише від нас залежить, як ми будемо жити!

Що ж саме я пропоную? Ми, студенти, спільно із органами профспілки та студентами самоврядування маємо провести флешмоб і вуличну ходу в рамках Всеукраїнської акції «Врятуємо освіту: закону 5130 ВЕТО».

Не будьте байдужими! Адже в єдності – наша сила! Нехай же нас почують!

#5130 – не шлях для порятунку, це шлях до знищення! Будуймо країну разом, бо вона починається з нас!

Отже, якщо в вас залишились запитання – час їх задавати.

Тих, хто згоден, прошу залишитися після зборів для обговорення місця та часу проведення флешмобу. Всім дякую за увагу!

Промова №2

Доброго дня, шановні гості! Метою нашого засідання є заклик до боротьби з дійсно жажливим екологічним становищем у нашій країні. (Слайд 1)

Підніміть руки ті, кому байдуже наше довкілля і хто не проти жити у смітті? Ніхто не піднімає? Звісно, адже кого привабить така перспектива? (Слайд 2) А ви тільки уявіть, що буде з планетою через 100 років, якщо відходи на звалище поступатимуть з такою ж інтенсивністю, як це відбувається зараз. У такому разі планета сама перетвориться на одне велике звалище, уся поверхня якого буде усяяна щільним шаром сміття. (Слайд 3)

Як можна уникнути такого майбутнього? Близько половини відходів можна використати двічі. В першу чергу це дає можливість економити енергоресурси. Більш того, покращується екологічна обстановка, менше відходів потрапляє на полігон, поступово ліквідовуються звалища, які негативно впливають на здоров'я людей, тварин, навколишньої природи. (Слайд 4)

Скоротити негативний вплив сміття і відходів на довкілля можна правильно сортуючи сміття і побутові відходи. Вступити в ряди захисників довкілля дуже просто. Для цього треба знати, як сортувати і куди дівати відсортоване сміття і побутові відходи. За кордоном сортування сміття є обов'язковим і навіть більше - у разі його недотримання передбачені штрафи. У нас же справа, на жаль, йде інакше. Ви, мабуть, хочете в мене спитати, що у такому разі робити? У кожному місті треба поставити спеціальні сміттєві баки і контейнери, призначені для відсортованого сміття, як ось наприклад роблять в Америці. Подивіться, будь ласка, на екран, як вони виглядають. (Слайд 5)

Контейнери можна робити різної форми та кольору. Припустимо, жовтий контейнер призначений для пластика. У нього сміливо можна кидати пластикові пляшки без кришок, склянки, каністри і тарілки, баночки і тюбики від косметичних засобів. Синій сміттєвий контейнер - паперовий. У нього можна викинути зібрану макулатуру. А в зелений можна кидати харчові відходи, або скло.

Давайте подивимося на екран, як виглядають в європейських країнах ці контейнери, про які я зараз розповідаю.

(Слайд 6) Наприклад, в Іспанії окрім сірого контейнера для харчових відходів є ще три: блакитний - для паперу, жовтий - для пластика і зелений - для скла. (Слайд 7) Також продаються відра для сміття з трьома-чотирма відділеннями.

(Слайд 8) Німці взагалі сортують ВСЕ, що тільки можна сортувати. У різні контейнери вони складають харчові відходи, упаковку і пластик, папір, метал і "інше сміття". Для скла в них також різні контейнери - окремо для білого, коричневого та зеленого. (Слайд 9) Відпрацьовані батареї викидаються в спеціальні коробки в супермаркетах. (Слайд 10) Непотрібні ліки здаються на утилізацію в аптеки. Окремо, за заявою жителів, приїжджає спецмашина за великогабаритними речами - старими меблями, побутовою технікою.

У Нідерландах у зелений контейнер викидають біологічні відходи, в сірий - звичайне сміття. Папір складають окремо, виставляють на вулицю, і комунальні служби забирають його раз на місяць. Старий одяг і взуття вивозять раз на квартал. (Слайд 11) Скло мешканці виносять в контейнери у супермаркетах, при цьому ділять за кольором, як і в Німеччині: зелене, коричневе і прозоре. Пластикові пляшки і деякі види скляної тари приймають автомати в супермаркетах, видається чек, який потім пред'являється на касі, і цю суму віднімають від спільного рахунку за покупки. Тобто, ви бачите, що місцева влада прагне всіляко заохочувати бажання мешканців жити в чистій країні.

Передусім слід навчити людей сортувати сміття. Західні країни придумали масу хитрощів, щоб привчити співгромадян до такого порядку. Спочатку роздали безкоштовні пакети для різних видів відходів і поставили в дворах декілька контейнерів відповідного кольору. Потім ввели, якщо можна так сказати, «драконівські» штрафи за порушення правил збору сміття. (Слайд 12)

Перші експерименти з роздільного збору сміття в українських містах почали проводитися ще десять років тому. Проте на сьогодні в нашій країні немає жодного населеного пункту, який міг би похвалитися цивілізованим ставленням до сміття. Звісно, платити штрафи за те, що ти не розібрав своє сміття - це дивно, але, признайте, вони діють! А нам дуже сильно потрібно ліквідувати те страшне становище, пов'язане з надто великою кількістю сміття у нашій країні.

(Слайд 13) Якщо ми цього не зробимо, то житимемо у смітті. А, скажіть мені, хто б цього хотів? Тож почнемо зміни з себе!

Промова №3

Як обрати професію за покликанням?

Вельмишановні учні випускних класів і студенти! Серед сучасних проблем молоді, однією з наймасовіших є проблема вибору професії. Мені здається, що складнощі вибору з'являються через недостатнє привернення уваги до цієї проблеми. Спробуйте зловити себе зараз на думці, чи відвідували ви лекції, семінари чи практикуми, які пов'язані із вибором професії! Я впевнена, що таких знайдеться небагато. Вибір професії — це велика відповідальність. Відповідальність перед батьками, перед суспільством, та найголовніше — перед собою.

Відповідальність перед собою, мабуть, найважливіша, і полягає вона в тому, щоб обрати саме свій шлях і ним йти, тому тут найважливіше — не схибити. За статистикою лише близько 25-30% українців задоволені своєю роботою і вважають, що вона відповідає їхнім покликанням, інтересам та хоббі. Що ж коїться з іншими 70% українців? Близько 50% з них вважають свою професію задовільною, тобто вона не викликає у них захоплення, проте і відрази також немає. Таким чином залишаються 20%, які ненавидять свою роботу, вона викликає в них негатив, стрес і роздратування. До якої з цих ланок хочете належити саме Ви? Відповідь є очевидною! Цілком зрозумілим є те, що кожен з нас воліє мати роботу своєї мрії. Проте як її обрати? Як не помилитись в такій важливій справі? Як зрозуміти, що насправді є "твоїм"? Перш за все, слухайте своє серце. Засновник компанії "Apple", один з найвидатніших людей сучасності- Стів Джобс сказав: "Є тільки один спосіб чудово виконувати роботу- полюбити її. Якщо ви до цього не дійшли, почекайте. Не беріться за справу. Нехай спочатку серце підкаже вам". Поміркуйте самі, який сенс робити те, що Вам не до вподоби? Хіба не краще обрати собі мету свого життя і витратити сили на її досягнення, аніж на справу, яка є байдужою Вам. Саме так і вчинив Стів Джобс, і от ми маємо результат його роботи. Напевне, немає на світі людини, яка б не знала цього імені, або принаймні, продукцію, яку він створив. Саме тому першим, і найголовнішим, аспектом у виборі професії є любов до неї. "Люби те, що ти робиш. Роби те, що ти любиш", — радить усім нам Рей Бредбері і з цими словами важко посперечатись, чи не так? Проте лише любові до справи недостатньо для досягнення успіху у професії. Наймовірно важливим фактором є ще й наполегливість і цілеспрямованість. Чи зустрічали ви людей, які сиділи на канапі з пультом в руках і при цьому досягнули успіху у своїй професії? Вчені Окфордського університету провели дослідження на факультеті іноземних мов і виявили, що близько 20% студентів, які від природи наділені задатками до вивчення мов, не досягають успіху у своїй професії через недостатню працю над собою. Тобто, якщо на першому році навчання студент був одним із перших в списку успішності, то на останньому- нижче середини. І навпаки, студенти, які були в середині списку, з меншими природніми задатками, але з більшою цілеспрямованістю, піднялись на вершину і стали лідерами. Ви розумієте, що я маю на увазі, розповівши про цей експеримент? Важливо не лише любити свою справу і мати природній хист до неї- все це ніщо без роботи над собою і вдосконаленням своїх навичок! Пам'ятайте, світ наповнений можливостями, але для того, щоб їх використати, необхідно встати з дивану і почати діяти. Отже, вибір професії- це, напевне, найважче і найважливіше рішення. Зробивши правильний вибір ви будете нагороджені на все життя, адже навіть після важкого робочого дня, ви з посмішкою будете думати: "Я втомлена, але щаслива, що мої старання не є даремними, я отримую насолоду від того, що роблю і це безцінно". Хіба це не можна назвати щастям? Робіть правильний вибір. Не бійтесь складнощів на шляху, тому що саме завдяки здоланню перепон, народжується успіх.

Використовуймо національне багатство

- абсолютний – цілковитий, безумовний
- автентичний – справжній; той, що ґрунтується на першоджерелі
- автономний – самостійний
- автохтонний – корінний; місцевого походження
- аграрний – земельний
- адаптація – пристосування
- акомпанемент – супровід
- акумулювати – зосереджувати; нагромаджувати
- альтернатива – вибір
- аматор – любитель
- амбітний – честолюбний, гоноровий, чванливий
- амбіція – гонор, чванливість, честолюбство
- аналогічний – відповідний; схожий
- аномалія – відхилення
- анонс – попереднє оголошення
- антракт – перерва
- анулювати – скасувати
- апатія – байдужість
- апелювати – оскаржувати що-небудь; звертатися по підтримку
- апеляція – оскарження
- аплодисменти – оплески
- аргумент – доказ
- базис – основа
- баланс – рівновага
- бартер – обмін
- баталія – битва, бій
- бінарний – подвійний
- біографія – життєпис
- вакансія – незайнята, вільна посада в штаті установи, організації
- вахтер – черговий сторож
- вендета – помста
- вербальний – усний; словесний
- вертикальний – прямовисний
- вето – заборона
- вібрація – коливання
- візаві – один навпроти одного; той, хто перебуває навпроти
- візуальний – зоровий
- вікенд – відпочинок, вихідний день
- вікторія – перемога
- вульгарний – грубий, брутальний, непристойний
- галантний – вишукано ввічливий; чемний, люб'язний
- гарантувати – забезпечувати
- гармонія – злагодженість
- генеалогічний – родовідний
- генеалогія – родовід
- генезис – походження, виникнення
- генерація – покоління
- герметичний – непроникний, закупорений
- гігантський – велетенський
- гіперболізація – надмірне перебільшення
- гіпотеза – припущення
- глосарій – тлумачний словник
- горизонт – обрій, видноколо, овид, крайнебо, небокрай
- гатунок – вид, сорт

- дебют – виступ уперше
- деградувати – вироджуватися; занепадати
- деструктивний – такий, що призводить до руйнування чогось, руйнівний
- дефект – вада, недолік
- дефініція – визначення поняття; означення
- дефіцит – нестача
- дидактичний – повчальний, напутній
- дилема – необхідність вибору між двома (звичайно небажаними або важко здійсненними) можливостями
- директива – настанова
- дискретний – поділений, перервний
- диференціювати – розрізняти
- домінувати – переважати

Додаток 3. “Використовуймо національне багатство”
287

- еволюція – розвиток
- еквівалент – відповідник
- екстрений – негайний
- еліта – найкращі представники суспільства
- ефемерний – примарний, ілюзорний
- ігнорувати – не брати до уваги
- ідентичний – той самий, однаковий
- імітація – наслідування; підробка
- імідж – образ
- індіферентний – байдужий
- інвестиція – вкладення; вклад
- інкримінувати – звинувачувати
- інсинуація – злісна вигадка; наклеп
- інцидент – прикрий випадок (подія); непорозуміння
- квінтесенція – найважливіше, найсуттєвіше
- компенсація – відшкодування
- консенсус – згода
- консолідація – об’єднання, згуртованість людей, організацій для досягнення спільної мети
- константа – постійна величина
- конструювати – зводити, споруджувати
- консультант – радник, порадник
- концентрувати – зосереджувати
- координувати – узгоджувати
- корекція – виправлення
- лаконічний – стислий
- легітимний – законний
- ліміт – межа; обмеження
- маркетинг – торгівля
- мемуари – спогади
- мізантроп – відлюдник, людиноненависник
- обструкція – перешкода, завада
- одіозний – неприємний, небажаний
- орієнтальний – східний; характерний для країн Сходу
- паритетний – рівноправний
- патетичний – піднесений, пристрасний, схвильований
- патовий – безвихідний
- патогенний – хвороботворний
- перипетії – несподівані повороти в житті; ускладнення
- перманентний – постійний, неперервний
- преамбула – вступна частина (певного акта, угоди)
- превалювати – переважати
- прерогатива – перевага, право

- преференція – привілей, пільга
- пріоритет – першість, перевага
- пролонгація – продовження
- протекція – заступництво, підтримка
- процент – відсоток
- раритет – цінна рідкісна річ
- рекорд – досягнення
- ренегат – відступник; зрадник
- рентабельний – прибутковий, дохідний
- респектабельний – поважний
- ретируватися – відступати, зникати
- реформа – зміна
- рецидив – повторний вияв чого-небудь
- скрупульозний – дуже ретельний; точний до дрібниць
- стимулювати – спонукати до дії
- тривіальний – звичайний, буденний
- фактор – чинник
- фальш – помилка
- фіктивний – несправжній; підроблений
- форсувати – прискорювати, пришвидшувати
- хаос – цілковитий безлад
- хронічний – постійний
- цейтнот – нестача, брак часу
- церемоніальний – урочистий

Вибираймо автохтонні фразеологізми*

неправильно	правильно
· багато шуму з нічого	багато галасу знічев'я
· без всякого поводу	без жодного приводу; ні сіло ні впало
· битком набитий	вщерть переповнений; напхом напханий
· більмом в оці	як сіль в оці; став мені хроном у носі
· брати в їжові рукавиці	брати в лещата
· бути правим	мати рацію
· валяти дурака	клеїти дурня
· віддуватися за всіх	відбувати за всіх
· візьми себе в руки	опануй себе
· вік живи – вік учись	не вчися розуму до старості, а до смерті
· вішати лапшу	замилювати очі; напускати туману
· внушати довіру (повагу)	викликати (вселяти) довіру (повагу)
· в поті лица	у поті чола
· впадати в паніку	панікувати; вдаватися в паніку
· все по барабану	усе по цимбалах
· в тісноті, та не в обіді	хоч тісно, та не пісно
· дивлюсь в книгу і бачу фігу	абсолютний нуль
· до весілля заживе	загоїться, поки весілля скоїться
· дорога ложка до обіду	дороге яєчко до Великодня
· для виду / видимості	про людське око; для годиться
· залишитися в дурнях	пошитися в дурні
· запасти в око	припасти до душі
· з легким паром	доброго здоров'я помившись
· кидатися в очі	впадати в око
· козел відпущення	цап-відбувайло; офірний цап
· куди очі дивляться	світ за очі; навмання
· легкий на помині	про вовка промовка
· ліс рубають – тріски летять	де борошно, там порошно
· лід зрушився	крига скресла
· любиш кататися – люби і саночки возити	любиш поганяти – люби й коня годувати
· на вкус і колір товаришів нема	на колір і смак всяк мастак; на колір і смак товариш не всяк; проти ночі
· на ніч глядя	силувана молитва Богові не мила;
· насильно милий не будеш	силою не будеш милою
· не в обід (образу) сказано	даруйте на слові
· не в своїй тарілці	ні в сих ні в тих
· не дивлячись ні на що	незважаючи ні на що
· не хочу вчитися, а хочу женитися	книжки в сумці, а дівчата на думці
· опять двадцять п'ять	знову за рибу гроші
· перший блін комом	перша чарка колбм
· питання честі	справа честі
· під відкритим небом	просто неба
· після бою кулаками не махають	не ведуть коня кувати, як кузня згоріла; не замикають стайні, як корову вкрали
· пішло прахом	пішло нанівець; за вітром
· поспішити – людей насмішити	скорий поспіх – людям посміх
· прийшло в голову	спало на думку
· ранок вечора мудріше	ніч-мати дасть пораду; година вранці варта двох увечері
· робота насмарку	робота нанівець
· розказувати байки	правити байки
· рости не по днях, а по годинах	рости як на дріжджах
· скатертю дорога	з Богом Парасю
· строїти глазки	пускати бісики

· терпіння луснуло	увірвався терпець
· що написано пером,	що написано пером,
того не вирубаєш топором	того не виореш волом
· я про сапоги, а він про пироги	ти йому про діло, а він тобі про
	козу білу
· як банний лист	як реп'ях
· як білка в колесі	як муха в окропі;
	ганяє як чорт по болоті

**Використано матеріали: Навчальний посібник-практикум / Г. Л. Вознюк, С. З. Булик-Верхола, І. П. Васишин, М. В. Гнатюк, І. Б. Ментинська, І. Д. Шмілик. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2020. 324 с.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович С. Д. Мовленнєва комунікація: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 472 с.
2. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2005. 336 с.
3. Вернигора Н. М. Написання сучасної наукової статті. Київ : Білий Тигр, 2015. 28 с.
4. Васенко Л. А., Дубічинський В. В., Кринець О. М. Фахова українська мова: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 272 с.
5. Волощак М. Неправильно – правильно: Довідник з українського слововживання. За матеріалами ЗМІ. Київ, 2000. 234 с.
6. Бондаренко В. В., Дубічинський В. В., Кухаренко В. М. Переклад науково-технічної літератури. Харків, 2001. 234 с.
7. Жарова Л. П. Складні випадки перекладу з російської на укр. мову: метод. посібник. Київський центр підвищення кваліфікації держслужбовців і керівників держ. установ і організацій. Київ: Знання, 2000. 123 с.
8. Жук Т. В. Актуальні проблеми перекладу наукових текстів українською мовою. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Філологічні науки.* 2012. Кн. 2. С. 59-61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2012_2_16.
9. Кармишева Н. В. Логіка. Пізнання. Евристика. Львів, 2002. С. 162–168.
10. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови: структура наукового тексту. К., 1970. 306 с.
11. Котюрова Н. П. Культура научной речи : текст и его редактирование : уч. пособие. Пермь : Пермский гос. ун-т, 2005. 125 с.
12. Краус Н.М. Методологія та організація наукових досліджень: навчально-методичний посібник. Полтава: Оріяна, 2012. 183 с.
13. Мацько Л., Деніскіна Г. Українська наукова мова: теорія і практика : навч. посіб. Тернопіль. : Підручники і посібники, 2011. 272 с.
14. Михайлова О. Г., Сидоренко А. А., Сухопар В. Ф. Українське наукове мовлення. Лексичні та граматичні особливості : навч. посіб. Харків, 2000. 97 с.
15. Непійвода Н. Ф. Сам собі редактор: Порадник з української мови. Київ, 1998. 167 с.
16. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. Київ : “Центр навчальної літератури”, 2006. 312 с.
17. Основи методології та організації наукових досліджень: Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад’юнтів / за ред. А. Є. Конверського. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
18. Педагогическая риторика : учебник для среднего профессионального образования. Москва: Издательство Юрайт, 2017. 253 с. URL: https://m.studme.org/269358/ritorika/pedagogicheskaya_ritorika
19. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення : навчальний посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 228 с.
20. Пустоварова О. О. Актуальні проблеми перекладу. Філологічні науки. URL: http://rbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzfn_2012_2_16.pdf
21. Селігей П. Світло і тіні наукового стилю : монографія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 627 с.
22. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. 252с.
23. Серажим К. Тексти-міркування і тексти-докази : семантичне і стилістичне розмежування. Електронна бібліотека Інституту журналістики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.jorn.univ.kiev.ua>>
24. Сербенська О. А. Екологія українського слова : практ. словничок-довід. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 56 с. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004656>
25. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання : метод. посіб. для студ. / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатів, В. М. Швирка. Старобільськ, 2015. 112 с.
26. Сурмін Ю. Науковий текст: специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб. Київ: НАДУ, 2008. 184 с.

27. Стріха М. Реалія і переклад. *Слово і час*. 1990. № 12. С. 73-74.
28. Український правопис [Електронний ресурс]. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl_pravo.pdf
29. Чепіга І. П. Мовленнєві особливості наукового тексту: текст-міркування, текст-доказ. *Лінгвістичні студії*. Донецьк, 2002. Вип. 10. С. 157-161.
30. Шевчук С. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ: Алерта, 2011. 694 с. URL: <http://irbisnbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001711>
31. Шляхова В. В. Переклад термінів як засіб формування лінгвістичної компетенції студентів. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць*. Київ, 2007. Вип. VII. С. 403-405.
32. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ : Алерта, 2010. 696 с.
33. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. Підручник. Київ: Знання. 2004. 307 с.
34. Ярская-Смирнова Е. Создание академического текста: учеб. пособие для студентов и преподавателей вузов. М.: ООО «Вариант»: ЦСПГИ, 2013. 156 с.

Навчальне видання

ПРАКТИКУМ
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Укладач

Прокопенко Ліліана Іванівна

Підп. до друку 31.06.2021. Формат 60x90/16. Папір офсетний.

Гарн. «Times» Друк цифровий. Ум. друк. арк. 6,1.

Наклад 100 пр.

Видавець Букаєв Вадим Вікторович

вул. Пантелеймонівська 34, м. Одеса, 65012.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2783 від 02.03.2007 р.

Тел. 0949464393, 0487431393 email - 7431393@gmail.com